

Főszerkesztő: Mohay Ágoston (PTE ÁJK)

Szerkesztők: Csoknya Tünde (PTE ÁJK), Békési Gábor (PTE ÁJK) Hengl Melinda (PTE ÁJK), Kis Kelemen Bence (PTE ÁJK)

A szerkesztőbizottság elnöke: Szalayné Sándor Erzsébet (PTE ÁJK / AJBH)

A szerkesztőbizottság tagjai: Cseporán Zsolt (Budapesti Metropolitan Egyetem), Jorn van Rij (The Netherlands Police), Hornyák Szabolcs (PKKB), Kokoly Zsolt (Sapientia – EMTE), Csink Lóránt (PPKE JÁK), Farkas Csaba (SZTE ÁJK), Pozsonyi Norbert (SZTE ÁJK), Szomora Zsolt (SZTE ÁJK), Tóth Norbert (NKE), Mészáros Bence (NKE RTK)

Kiadja a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Óriás Nándor Szakkollégiuma.

Felelős kiadó: Prof. Dr. Fábián Adrián, dékán

A kiadó székhelye és postacíme: 7622 Pécs, 48-as tér 1.

Email: szakkollegium@ajk.pte.hu

Tartalom

Krónika	.4
----------------------	-----------

Tanulmányok

Berki Vivien: A gyermekek sérelmére elkövetett emberkereskedelem és kerítés büntetnének vizsgálata a bírói gyakorlat tükrében.....	.6
Kiss Balázs, Soltész Evein: Szexuális bűncselekmények a viktimológia tükrében	19
Kemény Bálint, Szántó Soma: A Hold és egyéb égitestek ásványi anyagainak kitermelése	40

Reflexió

Balogh Márton: A Rosneft-ügy jelentősége az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában	52
Holéczy Laura Anna: Valóban alapvető státusz az uniós polgárság? Avagy a jogállás múltja, jelene és jövője.....	60
Kis Rebeka: A praetori jogfejlesztés eredményei a dologi jog körében	68
Szentes Dalma: A kárfelszámítást befolyásoló tényezőkről I. A kár-és kockázattelepítés, valamint a felróható károsulti közrehatás	76

Krónika

A 2022/2023-as tanév tavaszi szemesztere szakmai- és csapatépítő programokban, versenyeredményekben, tudományos publikációkban volt gazdag. Az előző félévhez hasonlóan a mostani is leginkább az Országos Tudományos Diákköri Konferencia köré épült, melyen rendkívül sok szép eredmény született, így szakkollégistáink egyéni versenyeredményeivel is büszkélkedhetünk.

A felvételi eljárás sikeresen lezajlott, a Szakkollégium négy új taggal bővült. Az Elméleti-Történeti Tagozatba sikeresen felvételt nyert Kis Rebeka. A Bűnügyi Tagozathoz Magyar Kata és Ványik Paszkál csatlakozott, a Civilisztika Tagozatban Berki Vivient köszönthettük új tagként. Az Elméleti-Történeti Tagozathoz Solymosi Krisztián távozott, egyúttal Molnár Bálint alumni tag lett. A Közjogi Tagozathoz diplomaszerezés miatt Horváth Dominiktól, valamint Kiss Mátyás egykori tagozatvezetőtől és alelnöktől kellett búcsút vennünk.

Az Országos Tudományos Diákköri Konferencia volt a félév origójában, melyen szinte minden tagunk részt vett, nem is akármilyen eredményekkel. Kiemelendő, hogy számos tagunk helyezésben és különdíjban részesült, illetve a PTE ÁJK által elért OTDK-eredmények túlnyomó többsége ÓNSZ-es hallgatónak volt köszönhető – ez is alátámasztja, hogy az Óriás Nándor Szakkollégium kiemelt jelentőséggel bír a tehetséggondozás terén. A Közjogi Tagozathoz Balogh Márton különdíjban, Jávorszki Hunor Bendegúz, Kemény Bálint és Szántó Soma a legjobb opponensnek járó díjban részesült. Holéczy Laura Anna (Civilisztika Tagozat) versenyzőként második helyezést ért el, míg az Elméleti-Történeti Tagozathoz Szentes Dalma különdíjat vehetett át, Rózsa Csongor pedig második helyezést ért el, Farkas-Kozics Iván pedig a legjobb opponensnek járó díjban részesült. A szakkollégiumot a versenyen továbbá Oszvald Bálint és Várallai Luca képviselte.

Jávorszki Hunor Bendegúz és Pohl Dóra Luca első helyezést értek el külön kategóriákban az Országos Büntetőjogi Perbeszédversenyen, amelyen Hollósi Beatrix is részt vett. Ambrózi Miklós, Holéczy Laura Anna és Várallai Luca részt vettek a 3. Kolozsvári Jogesetmegoldó Verseny döntőjében Polgári Tagozaton. A Nuremberg Moot Court verseny szóbeli fordulójába jutott – csapatban – Balogh Márton, Jávorszki Hunor Bendegúz, Kemény Bálint és Szántó Soma.

Az Óriás Nándor Szakkollégium nevéhez számos program köthető a 2022-2023-as tanév tavaszi szemeszterében. Az Elméleti-történeti Tagozat tematikus kvízestet szervezett „Híres perek számokban” címmel, amelyen hallgatók és az oktató mentorok közösen derítettek fényt a híres történelmi perekre és bűnügyekre. A Közjogi Tagozat és „A digitalizáció uniós fejleményeinek jogi elemzése” Invezésű, az Igazságügyi Minisztérium által támogatott kutatócsoport által szervezett programon többek között betekintést nyerhettünk az új uniós digitalizációval kapcsolatos jogszabályok egyes fontosabb vetületeire, valamint annak interdiszciplináris relevanciájába a különböző jogágak metszéspontjában. A Pécsi Törvényszékkel folytatott együttműködés keretében a Civilisztika Tagozat kerekasztal-beszélgetés

szervezett, amelynek témáját a Munka Törvénykönyvének 2023. január 1-jén hatályba lépő módosításai képezte. Az immáron hagyománnyá vált „Jogász Nap” keretében a Bűnügyi Tagozat által szervezett perszimuláción az örömtelien nagyszámú érdeklődő betekintést nyerhetett abba, hogy miként zajlik egy büntető ügyszakos bírósági tárgyalás a hatályos magyar jog alapján.

Örömkre szolgál, hogy a Hallgatói Szolgáltatási Központ támogatásával konferenciát rendezhettünk az Óriás Nándor Szakkollégium tízéves fennállása alkalmából, melyen az alumni tagok találkozhattak egymással, egykori oktatóikkal, mentoraikkal, valamint a jelenlegi tagokkal. Egy jó hangulatú, tanulságos és szórakoztató program részesei lehettünk, melyen egykori szakkollégisták is előadhattak szakmai életútjuk egy-egy meghatározó állomásáról.

Az ÓNSZ a PTE beiskolázási és tudománynépszerűsítő tevékenységének keretében részt vett a PTE ÁJK Nyílt napján, melyen Békési Gábor és Várallai Luca tartottak előadást „Jogi tévhitek és mindennapi jogügyletek” címmel. Az előadók az ÓNSZ-t képviselve ugyanezzel az programmal vettek részt a Pécsi Leőwey Klára Gimnázium Leőwey Napján.

Szakkollégistáink kiváló tanulmányi- és versenyeredményeinek köszönhetően a tavaszi szemeszterben is rengeteg különböző ösztöndíjat nyertek el. Így többek között az Igazságügyi Minisztérium Nemzeti Kiválósági Ösztöndíjat, Új Nemzeti Kiválósági Ösztöndíjat, Kriszbacher Ildikó Tehetséggondozó Ösztöndíjat, Intézményi Szakmai, Tudományos Ösztöndíjat, valamint Tanulmányi Ösztöndíjat. A szakkollégium második alkalommal hirdetett ösztöndíjpályázatot a Hallgatói Szolgáltatási Központ tehetséggondozó programjának keretében, így a legkiemelkedőbb hallgatóink ÓNSZ Kiválósági Ösztöndíjban is részesültek.

ÓNSZ Elnökség

Berki Vivien

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Civilisztika Tagozatának tagja

A gyermekek sérelmére elkövetett emberkereskedelem és kerítés büntettének vizsgálata a bírói gyakorlat tükrében

I. Bevezetés

A nemi erkölcs elleni bűncselekmények szabályozására a jogalkotó az elmúlt években egyre nagyobb hangsúlyt fektetett, különösképpen azokra az esetekre, amelyekben gyermekek is szerepelnek. A gyermekek a társadalom olyan rétegébe tartoznak, amelyet a jogalkotó intézkedéseivel tudatosan és következetesen próbál megóvni annak érdekében, hogy egészséges fejlődésüket biztosítva legyen.

Életkorukból és fejlettségükből adódóan nem képesek felmérni az ellenük elkövetett bűncselekményeket, ezen belül is a szexuális jellegűeket, ezt pedig alátámasztja az a tény, hogy Európában minden ötödik tizennyolc év alatti személy válik szexuális kizsákmányolás áldozatává.¹

A szexuális kizsákmányolás egyik formájaként jelenik meg a kerítés, amely a prostitúciós bűncselekmények közé tartozik, ezzel pedig szoros kapcsolatban áll egy másik büntetni rendelt magatartás is, az emberkereskedelem. A gyermekek, főként a gyermekotthonokban élők különösképpen kiszolgáltatottnak számítanak a gyermekek prostitúciójával foglalkozó elkövetői körnek, ugyanis érzelmi instabilitásuk miatt könnyen megvezethetők és beszervezhetők.²

A dolgozatom vizsgálásának középpontjában a gyermekek sérelmére elkövetett emberkereskedelem és a kerítés bemutatása és elhatárolása áll, amely során ismertetem a hazai szabályozást ezután összehasonlítom és elhatárolom e két bűncselekményt egymástól majd a bírói gyakorlat mutatom be végül levonom a következtetéseket.

II. Hazai szabályozás

II.1. A prostitúciós bűncselekmények

Az 1878. évi V. törvénycikk (továbbiakban: Csemegi-kódex) volt az első átfogó büntetőjogi szabályozást tartalmazó törvénykönyv, amely külön fejezetben rendelkezett a nemi erkölcs elleni bűncselekményekről. A kódex időszakában a büntetéseket erőszakos közöszlészért, valamint szemérem elleni erőszak büntettéért szabták ki, azonban a családon belül elkövetett szexuális deliktumok körében meg kell említeni a 247. §-t, amely leírta a „*törvényes vagy természetes gyermekét mással nemi, vagy természetelleni*

¹ Windt Szandra: „Aki még nincs 18 éves, az tabu” Egy gyermekprostitúcióról tartott kerekasztal-beszélgetés összegzése. *Ügyészek Lapja*. <http://ugyeszeklapja.hu/?tag=windt-szandra> (2023. 04. 06.)

² Deres Petronella – Windt Szandra: Az emberkereskedelmi ügyek jellemzői a jogalkalmazók szemszögéből. *Ügyészek Lapja*. <http://ugyeszeklapja.hu/?tag=windt-szandra> (2023. 04. 20.)

fajtalanság elkövetésére” csábítását,³ amely értékelhető a korabeli prostitúció egyfajta kezdetleges szabályozásának is, még hozzá véleményem szerint megfeleltethető a hatályos jogban megjelenő prostitúció elősegítésének. Állításomat azzal törekszem alátámasztani, hogy a kódexben megfogalmazott csábítás értékelhető rábírásként, tehát az elkövető által történő pszichikai ráhatásról beszélhetünk, amelynek következtében kerül sor a szexuális cselekmény végzésére.⁴

Az 1961. évi V. törvény, illetve az 1978. évi IV. törvény a Csemegi-kódexhez képest előrelépést jelentett a prostitúciós bűncselekmények terén, ugyanis külön tényállásokban rendelték büntetni az üzletszerű kéjelgést. A két törvény közötti különbség abban áll, hogy az előbbi a kéjelgés elősegítését, rábírást, e tevékenységhez fűződő kitartottságot és kerítést, illetve a szóban forgó tevékenységet is büntette,⁵ az 1978-as törvény azonban az alaptevékenységet, tehát a prostitúciót már nem sorolta a büntetendő deliktumok körébe. A minősítő körülmények között jegyezték fel ugyanakkor, ha a bűncselekményt tizenharmadik életévét be nem töltött, továbbá az elkövetővel hatalmi-befolyási viszonyban álló személy sérelmére valósították meg. Mindkét törvény esetében elmondható, hogy már fokozottabb védelemben kezdték el részesíteni a gyermekkorú sértetteket, különösképpen a tizenkettedik életévüket be nem töltött gyermekek esetén.⁶

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (továbbiakban: Btk.) a nemi erkölcs elleni bűncselekmények – ideértve a prostitúcióval kapcsolatos tényállásokat – a XIX. fejezetben foglalnak helyet. A fogalmak elnevezése tekintetében az üzletszerű kéjelgés helyett a prostitúció elnevezés használatos,⁷ a fejezetben pedig négy bűncselekményt nevesít a törvény ebben a körben: a kerítést, a prostitúció elősegítését, a kitartottságot, valamint a gyermekprostitúció kihasználását.

A hatályos szabályozás alapján nem magát a prostitúciót – mint tevékenységet – rendeli büntetni a törvény, a prostitúcióval kapcsolatos tényállások megfogalmazásával a tevékenységre ráépülő bűnelkövetés (másképp: az intézményesített prostitúció) visszaszorítása a cél. A kerítés lényege, hogy az elkövető – haszonszerzés céljából – a sértettet másnak megszerzi szexuális cselekmény elvégzése érdekében, illetve ide tartozik a tizenharmadik életévét be nem töltött személy prostitúcióra felajánlása és felhívása is.⁸ A prostitúció elősegítése tényállás mögött fellelhető jogalkotói szándék, hogy e tevékenységre történő rábírást, illetve épület, bordélyház rendelkezésre bocsátását visszaszorítsa, a tényállás pedig *sui generis* bűncselekményként taglalja azokat a magatartásokat, amelyek a prostitúcióhoz

³ Csemegi-kódex 247. §

⁴ *Belovics* Ervin: Büntetőjog II. Különös rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2021. 227. o.

⁵ 1961. évi V. törvény 283. § (1) bekezdés: „*Aki a közönséget, természet elleni vagy egyéb fajtalanságot üzletszerűen folytatja, egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”

⁶ *Pallagi* Anikó: A szexuális cselekmény születése a magyar büntetőjogban. In: A családon belüli erőszak aktuális kérdései (szerk. Domokos Andrea). Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2021. 51-52. o.

⁷ *Kónya* István: XIX. Fejezet – A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények. In: Magyar Büntetőjog I-IV. Kommentár a gyakorlat számára (szerk. Kónya István). Orac Kiadó, Budapest 2022.

⁸ Btk. 200. §

kapcsolódó részességet, bűnsegélyt vagy felbujtást valósítják meg.⁹ A kitartottságnál a prostitúciót folytató személyt használja ki az elkövető annak érdekében, hogy az általa megkeresett pénzzel eltartassa magát, a tevékenységet folytató személyt pedig céljának tárgyául használja.¹⁰ A gyermekprostitúció kihasználása tényállás a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyek szexuális kihasználása elleni védelmet szolgálja.¹¹

II.2. Az emberkereskedelem

Az emberkereskedelem egy olyan társadalmi jelenség, amely hihetetlen gyorsaságban fejlődött az elmúlt évek során, első megjelenése a prostitúcióval összefüggésben történt az 1900-as évek elején, első átfogó tilalmazására pedig a rabszolgaság tárgyában került sor az 1926. szeptember 25-én kelt nemzetközi egyezményben.¹² Az emberkereskedelem szinte minden életközösségben megjelent, a legalacsonyabb rétegekből valókat igen gyakran áruként kezelték, elcserélték ellenszolgáltatásért, azonban mint jelenség, e hosszú idő alatt sok jelentést kapott.¹³

Legelső hazai szabályozása az 1995. évi XLI. törvény, amelynek 8. §-a iktatta be az 1978. évi törvénybe, azonban ekkor még nem szerepelt önálló tényállásként, csupán minősített esetként szabályozta azt, „ha a családi állás megváltoztatását a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy eladásával vagy megvásárlásával követik el”, illetve súlyosabb büntetésre számíthattak azok, akik a bűncselekményt „emberkereskedelemmel foglalkozó szervezet keretében követték el.”¹⁴ A törvénykönyvbe való beleillesztésnek a háttérben az 1989. évi Gyermek jogairól szóló Egyezmény (továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény) állt, amely kimondja, hogy a részes államok megtesznek minden olyan intézkedést, amellyel megakadályozhatják a gyermekek elrablását, eladását vagy a velük való kereskedelmet.¹⁵

Az emberkereskedelmet, mint önálló tényállást az 1998. évi LXXXVII. törvény 43. §-a vezette be, a törvényhozó ezen belül más személy eladását, megvásárlását, ellenszolgáltatás fejében átadását, átvételét, más személlyel való elcserélését és e célra másnak megszerzését nevesítette.¹⁶ Minősített esetként jelent meg a büntetés között, ha a sértett nem töltötte be a tizennyolcadik életévét, illetve ha az elkövetés célja a fajtalanság vagy a közösülés volt.¹⁷ 2002-ben módosításon esett át, kiegészült olyan elkövetési magatartásokkal, mint például a toborzás, azonban összességében még ekkor is az a megállapítás volt általános, hogy a szabályozás a köznapi értelemben vett kereskedésnek felelt meg,

⁹ Btk. 201. §

¹⁰ Btk. 202. §

¹¹ Btk. 203. §

¹² *Belovics*: i. m. 191. o.

¹³ *Pocsai* Tamás: Emberkereskedelem a bírói gyakorlatban. Miskolci Jogi Szemle 2021/4. sz. 79-80. o.

¹⁴ A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1995. évi XLI. törvény 8. § (2) bekezdés és (4) bekezdés b) pont.

¹⁵ Gyermekjogi Egyezmény I. Rész 35. cikk.

¹⁶ A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény 43. § (1) bekezdés: „Aki mást elad, megvásárol, ellenszolgáltatás fejében átad, átvesz, más személyért elcserél, illetve e célra másnak megszerz, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

¹⁷ A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény 43. § (2) bekezdés b), d) pont.

amelyhez további magatartásként kapcsolódott többek között a szexuális cselekmény végzése.

A Btk. XVIII. fejezetében helyezte el a bűncselekményt, amit nemrégiben bekövetkezett módosítása során összevont a kényszermunka tényállásával. A szabályozás egyik kiindulópontjának az Alaptörvényt tekinthetjük, amely kimondja, hogy *„senkit nem lehet kényszeríteni, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgátságban tartani. Tilos az emberkereskedelem.”*¹⁸

A törvény nem definiálta pontosan, hogy mit jelent az emberkereskedelem, ebből kifolyólag az általánosan elfogadott magyarázatnak az Emberkereskedelem Elleni EU Irányelvben lefektetettek számítanak, amely kimondja, hogy az elkövetés *„fenyegetéssel, erőszakkal vagy egyéb kényszer alkalmazásával, emberrablással, csalással, megfélemlítéssel, hatalommal vagy a kiszolgáltatott helyzettel való visszaélés révén, illetve anyagi ellenszolgáltatásnak vagy előnyöknek valamely személy felett ellenőrzést gyakorló személy beleegyezésének megszerzése érdekében történő nyújtásával vagy elfogadásával történik.”*¹⁹ A jogirodalomban gyakran fellelhető a rabszolgaság kifejezés is, mint szinonima, azonban ennek kapcsán egy idejétmúlt, több évszázados intézményről beszélünk, amely az egyén méltóságát támadja közvetlenül, az emberkereskedelem esetében azonban egy olyan kereskedelmi rendszerről van szó, amely jogellenesen működik és egy létező igény kiszolgálására épül, amely tágabb körben vizsgálva szoros kapcsolatban áll más bűncselekményekkel is, mint például a kábítószer-kereskedelem, pénzhamisítás, valamint a prostitúcióval kapcsolatos bűncselekmények.²⁰

A hatályos szabályozás²¹ első bekezdésében található az adásvétel és az olyan sui generis bűnsegédi magatartások, amelyek ehhez a cselekményhez kapcsolódnak. A második bekezdés tartalmazza a kényszermunka elkövetési magatartásait, amelyeknél a fő tényállási elem a kizsákmányolás. A harmadik bekezdésben ismételtlen a részesség kerül a büntetendő deliktumok közé, majd a negyedik, ötödik és hatodik bekezdés foglalkozik a minősített esetekkel, amelyek között megjelenik a szexuális cselekmény végzése érdekében történő kizsákmányolás és egyéb adásvételi magatartás, továbbá fokozottabb védelemben részesíti a tizenharmadik, illetve tizenkettedik életévüket be nem töltött személyeket. A nyolcadik bekezdés büntetni rendeli azt is, aki a passzív alany által nyújtott szolgáltatást igénybe veszi, ezáltal is növelve a törvény elrettentő szándékát.

Látható tehát, hogy a két intézmény az évek során átesett számos változáson, amelyekhez jelentősen hozzájárult a társadalmi átalakulás, illetve az erényesebb fellépés a nemzetközi téren is.

Leszögezhető, hogy a gyermekek érdekeinek védelme nagyobb mértékben került előtérbe azáltal, hogy realizálódott az ellenük elkövetett bűncselekmények számának növekedése és az ezzel járó társadalmi veszély valósága.

¹⁸ Magyarország Alaptörvénye III. Cikk (1) bekezdés.

¹⁹ Az emberkereskedelem megelőzéséről és az ellene folytatott küzdelemről, valamint az áldozatok védelméről szóló 2011/36/EU irányelv 2. cikk (1) bekezdés.

²⁰ Kubisch Károly: Az emberkereskedelem büntetőjogi megítélésének morális és szabályozási vonatkozásai. Doktori értekezés. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest 2021. 33-34. o.

²¹ Btk. 192. §

III. Az emberkereskedelem és a kerítés elhatárolási kérdései

Elmondható, hogy a gyakorlat számára is nehézséget okoz e két bűncselekményfajtaának a megkülönböztetése annak ellenére, hogy a Btk. két külön fejezetében foglalnak helyet, ugyanis amíg az emberkereskedelem (és kényszermunka) a XVIII. fejezetben található, addig a kerítést a jogalkotó a XIX. fejezetben értékeli.

Az emberkereskedelem tényállás második bekezdésének kulcsfogalmaként kell megemlíteni a „rendszeres előny szerzése céljából”²² történő megszerzést és rábírást. Az elkövető magatartásai célzatosak, a kizsákmányoló jellegű bűncselekménnyel a rendszeres előny megszerzése a célja, amely nemcsak a pénzt foglalja magába, hanem akár a korábbiakhoz képest egy kedvezőbb élethelyzetet is.

Meg kell azonban jegyezni, hogy nem szükséges a tényállásszerűséghez az előny realizálódása, az erre irányuló igény is elegendő. Az elkövető az általa elérni kívánt cél érdekében a sértettet munkavégzésre, munka jellegű tevékenység folytatására rábírja vagy kényszeríti, ehhez pedig a sértett és közte fennálló hatalmi, illetve befolyási viszonyt használja ki, amelyből adódik, hogy a sértett az elkövetővel szemben kiszolgáltatott helyzetben van – ez a megállapítás nemcsak erre a bekezdésre igaz, hanem az egész emberkereskedelem büntetett áthatja. A törvényszöveg „munka jellegű tevékenység” fordulata megkívánja, hogy olyan tevékenységekre is kiterjedjen a tényállás, amelyek munkaviszonyban nem végezhetőek, mint például a prostitúció.²³ A rábírás felölel minden olyan magatartást, amelynek hatására a passzív alany a munkavégzés mellett dönt, a kényszerítés esetében pedig olyan helyzetről beszélhetünk, amely során a sértett nem képes saját akaratának megfelelően cselekedni.²⁴ A második bekezdéshez rendelt minősített esetek között határozza meg a jogalkotó azt, ha az elkövető a magatartást szexuális cselekmény elvégzése érdekében vagy tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követi el.²⁵ A legfőbb ügyész véleménye szerint a konzumpció elve alapján – vagyis a súlyosabb büntetési tétellel fenyegetett törvényi tényállás magába olvasztja az enyhébb megítélésűt, ha a két tényállás találkozása szükségképpen, a kapcsolat pedig törvényi szinten is kimutatható – látszólagos alaki halmazatban állhat a kerítés minősített esetével. Bárándy Gergely véleménye szerint ez az elv legfeljebb az emberkereskedelem első fordulata és a kerítés összeütközése alapján állapítható meg és alkalmazható, a fentebb említett esetben azonban nem.²⁶ Az indokolás kimondja, hogy „a kerítésnek nem

²² Btk. 192. § (2) bekezdés: „Aki más rendszeres előny szerzése céljából munkavégzésre, munka jellegű tevékenység végzésére, egyéb szolgáltatásra, vagy jogellenes cselekmény folytatására [...] hatalmi vagy befolyási viszonyával visszaélve, vagy a sértett kiszolgáltatott helyzetét kihasználva rábír, vagy erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszeríti, büntetett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

²³ Kónya István: XVIII. Fejezet – Az emberi szabadság elleni bűncselekmények. Emberkereskedelem és kényszermunka. In: Magyar Büntetőjog I-IV. Kommentár a gyakorlat számára (szerk. Kónya István). Orac Kiadó, Budapest 2022.

²⁴ Belovic: i. m. 194. o.

²⁵ Btk. 192. § (4) bekezdés: „Aki a (2) vagy a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekményt szexuális cselekmény végzése vagy emberi test tiltott felhasználása érdekében követi el, büntetett miatt öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”; (5) bekezdés: „A büntetés a (2) vagy a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekmény esetén öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, a (4) bekezdésben meghatározott bűncselekmény esetén öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha azt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére [...] követik el.”

²⁶ Bárándy Gergely: Emberkereskedelem vagy gyermek sérelmére elkövetett kerítés? – Egy legfőbb ügyész véleményének iránymutatás értelmezéséről. Büntetőjogi Szemle 2019/1. sz. 118-119. o.

tényállási eleme a rendszeres előny szerzésére törekvés, az megvalósul egy alkalmi szexuális cselekmény közvetlen lehetőségének megteremtésével is, ennek alapján az emberkereskedelem több tényállási elemet tartalmazva megelőzi a kerítést és annak minősített eseteit is.”²⁷

A két bűncselekmény esetében az egyik legfontosabb elhatárolási pontnak a mindkét tényállásban megtalálható „másnak megszerez” kifejezést lehet megnevezni, ugyanis a kerítés esetében ez a fordulat rendszeres haszonszerzés végett, a szexuális cselekmény végzése céljából történik, míg az emberkereskedelemtől a kizsákmányolásért. Az első esetben a másnak megszerzés specifikus tényállási elemként értelmezendő, a második esetben azonban az elkövető korlátozza a sértett rendelkezési jogát, emberi mivoltát azáltal, hogy tulajdon tárgyaként kezeli. Az emberkereskedelem esetében a sértettet véglegesen – vagy legalábbis a véglegesség igényével – szerzi meg az elkövető, az általa végzett toborzás célja, hogy az áldozat prostitúciós tevékenységet végezzen számára, ebből jövedelme származzon.²⁸ A Kúria határozata iránymutatásként szolgál az ügyben, rámutat ugyanis arra, hogy:

„a kerítés és az emberkereskedelem a másnak megszerez elkövetési magatartással egyaránt megvalósulhat. A kerítés megállapításához az szükséges, hogy a másnak megszerzés haszonszerzés céljából szexuális cselekmény végzésére történjék. Az emberkereskedelem megállapíthatóságához pedig az szükséges, hogy a másnak megszerzés kizsákmányolás céljából történjék. [...] A másnak megszerzés tartalma alapvetően azonos a vizsgált két tényállásban. Ha tehát valaki előny szerzése céljából megteremti a kiszolgáltattott helyzetbe hozott vagy helyzetben tartott, azaz kizsákmányolt passzív alany mással vagy másokkal történő szexuális kapcsolatának a közvetlen lehetőségét, a sértett megszerzésével az emberkereskedelem büntetett követi el.”²⁹

A két bűncselekmény elhatárolható továbbá az elkövetői tudattartalom alapján is. A kerítés esetében az elkövetés nem feltételez emberkereskedőt,³⁰ az elkövető a passzív alanyt más számára szexuális célra szerzi meg. A Kúria határozata alapján *„a kerítés elkövetési magatartása nem konkrétan magát a jövőbeli közössülést (fajtalanságot), hanem ilyen célból a passzív alany és nemi partnere majdani egymásra találását a passzív alany szempontjából lehetővé tevő, azt objektíve elősegítő, előmozdító tevékenység.”³¹* A kerítés azáltal válik befejezetté, hogy a szolgáltatást igénybe vevő és a passzív alany között közvetlen kapcsolat lehetőség megteremtődik, ezzel szemben az emberkereskedelem többletminősítést is tartalmaz azáltal, hogy az emberi méltóságot sértő módon tárgyként kezeli a passzív alanyt.³²

Annak ellenére, hogy elméleti síkon az elhatárolás a kérdésesebb pontok összevetésével könnyen megoldható, a gyakorlatban, vagyis a konkrét ügyek elemzésekor és értelmezésekor ez nem mindig egyértelmű, nagyon gyakran csupán aprónak tűnő tények döntik el, hogy melyik bűncselekményt valósította meg az elkövető.

²⁷ Végső előterjesztői indokolás az emberkereskedelem áldozatainak kizsákmányolása elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi V. törvényhez. Indoklások Tára 2020/34. 9. § 5. pont.

²⁸ Pocsai: i. m. 87-88. o.

²⁹ Somogyi Gábor: Betekintés a Kúria joggyakorlat-elemző munkacsoportjának munkájába. Belügyi Szemle 2022/2. sz. 354-355. o.

³⁰ Kubisch: i. m. 55. o.

³¹ A Kúria Bfv.551/2018/6. számú precedensképes határozata.

³² Kubisch: i. m. 56. o.

IV. Bírói gyakorlat konkrét jogesetek tükrében

IV.1. A kerítés büntette a bírói gyakorlatban

Annak ellenére, hogy elméleti síkon az elhatárolás a kérdésesebb pontok összevetésével könnyen megoldható, a gyakorlatban, vagyis a konkrét ügyek elemzésekor és értelmezésekor ez nem mindig egyértelmű, nagyon gyakran csupán aprónak tűnő tények döntenek el, hogy melyik bűncselekményt valósította meg az elkövető.

A tényállás szerint I. és II. rendű vádlottak elhatározták, hogy a velük barátkozó lányokat, köztük egy 18. életévét be nem töltött kiskorút prostitúcióra kényszerítenek, a tevékenységükből rendszeres haszonszerzésre törekedve pedig velük kitartatták magukat. A sértetteket a házukba fogadták, majd a szexuális aktusok ellen tiltakozó lányokat a házban bezárva vagy felügyelet alatt tartották, mindezek mellett rendszeresen bántalmazták őket, a prostitúciós tevékenységből származó bevételüket pedig teljes egészében elvették. I. és II. rendű vádlottak a konkrét prostitúciós tevékenységet bonyolították le, a lányokról hirdetést adtak fel, az aktus lebonyolításához busszal vagy a bevételből vásárolt gépjárművel szállították a sértetteket III. rendű vádlott segítségével a megbeszélthelyre. Kiskorú sértettet a prostitúciós tevékenység végzése érdekében megfenyegette az I. rendű vádlott, hogy amennyiben nem hajtja végre az utasításait, a családját bántani fogja. A lány többször hazaszökött szüleihez, azonban a vádlottól és annak fenyegetésétől tartva minden alkalommal visszatért, egészen addig, amíg meg nem ismerkedett 3. számú tanúval, akinek segítségével végleg elhagyta a vádlott házáat. II. rendű vádlott mindeközben arra kérte 2. sértettet, hogy járuljon hozzá a család megélhetéséhez, azonban kiskorú sértetthez hasonlóan ő is tiltakozott ezellen, ami miatt a vádlott bántalmazta és megfélemlítette őt. 3. sértettet szintúgy a házba csábították a vádlottak, a lányt a körülmények felismerése után ugyanúgy prostitúciós tevékenység végzésére kötelezték, a többiekkel ellentétben ő azonban önként végezte azt, azonban a vádlottak az összes bevételét elvették tőle, amennyiben pedig kevesellték azt, fizikailag bántalmazták.³³

A bíróság a tényállást szakértői vélemények, feljelentések, orvosi dokumentáció, rendőrségi jelentések, családsegítő igazolás és tanúvallomások alapján állapította meg. A szakértő igénybevétele ilyen típusú eljárásokban gyakori, ugyanis segítséget, tanácsot nyújthat a kihallgatás során, valamint a vallomások értékelésénél. Abban az esetben, ha a büntetőeljárásban kiskorú is szerepel, a szakértő segítségével meg lehet állapítani, hogy a gyermek vallomásának befolyásolásának fennáll-e a lehetősége, illetve személyiségének vizsgálata körében is jelentős szerep jut neki, ugyanis a gyermek elmondása alapján kerülhet sor olyan események feltárására, amelyeket a hatóság más módon nem lenne képes beszerezni.³⁴ Jelen ügyben a pszichológus szakértő megállapította, hogy a kiskorú sértett személyisége

³³ A Gyöngyösi Járásbíróság B.311/2015/247. számú ítélete.

³⁴ *Csizmadiáné Petbó Tímea*: A kiskorúak sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények bizonyítási nehézségei a bírósági eljárásban – a készülő büntetőeljárásról szóló törvény tükrében. Büntetőjogi Szemle 2017/1. sz. 22. o.

éretlen, jelentősen befolyásolható, valamint lelki igénye van arra, hogy egy másik félhez kapcsolódjon.

Mivel az idő múlásával I. rendű vádlottal nem érezte jól magát, így 3. számú tanúba kapaszkodott, akiben a kimenekítőjét látta.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról kimondja, hogy a gyermekek meghallgatására a lehető legkedvezőbb környezetben kell sort keríteni, biztosítani kell a feltételezett elkövető távollétét a sértett vallomásakor, illetve a meghallgatások számát a lehető legkevesebbre kell csökkenteni, igazítva a gyermek életkorához és fejlettségi szintjéhez.³⁵ A fent említett eljárásban a tárgyalási szakig a kiskorú sértettet több alkalommal is kihallgatták, köztük a cselekmények helyszínén, és ezek során a sértett mindig következetes választ adott, az idő elteltével már emlékként épültek be az események az emlékezetébe. A bíróság azonban megállapította, hogy az átélt trauma miatt a sértett kiszínezte, felnagyította az eseményeket, azonban szavahihetőségét egyéb bizonyítékok is alátámasztották.³⁶

Főként a szexuális bűncselekmények körében jellemző, hogy a tényállás megalapozott megállapítását nehezíti az a körülmény, hogy az eseményeknek nincsenek közvetlen tanúi, ezáltal – jelen esetben – a kiskorú sértett szava áll szemben a felnőtt vádlottéval.³⁷ A prostitúciós bűncselekmények esetében egy olyan körről beszélhetünk, amelynél a szolgáltatást igénybe vevők tanúként szolgál(hat)nak az eljáró hatóság számára, alátámasztva ezáltal a sértett és a vádlott vallomásait, illetve kiküszöbölve a már említett kiskorú-felnőtt szavahihetőségi problémát.

A bíróság a sértettek vallomásait elfogadta, mindhárman ugyanolyan részletességgel és pontosan adták elő a történéseket, valamint nem volt megállapítható a vádlottakkal szembeni valótlán történések kitalálása iránti érdek. Mivel kiskorú sértett a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, így a bíróság minősítő körülményként értékelte az aljas célból történő elkövetést a bántalmazások mellett. A járásbíróság az I. rendű vádlottat – fentebb említett tényállási részre tekintettel – 1 rendbeli kerítés büntetésében,³⁸ társtetteségben elkövetett gyermekprostitúció kihasználásának büntetésében,³⁹ testi sértés büntetésében,⁴⁰ valamint folytatólagosan elkövetett személyi szabadság megsértésének büntetésében⁴¹ mondta ki bűnösnek. II. rendű vádlott vonatkozásában a bíróság a bűnösségét kerítés büntetésében,⁴² társtettesként elkövetett gyermekprostitúció kihasználásának büntetésében,⁴³ valamint bűnsegédként, folytatólagosan elkövetett személyi szabadság megsértésének büntetésében⁴⁴ állapította meg. III. rendű

³⁵ Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról 2010. november 17. 64-69.

³⁶ A Gyöngyösi Járásbíróság B.311/2015/247. számú ítélete.

³⁷ *Csizmadiáné Pethő*: i. m. 22. o.

³⁸ Btk. 200. §

³⁹ Btk. 203. §

⁴⁰ Btk. 164. §

⁴¹ Btk. 194. §

⁴² Btk. 200. §

⁴³ Btk. 203. §

⁴⁴ Btk. 194. §

vádolt részére 2 rendbeli bűnsegédként elkövetett kerítés büntetést,⁴⁵ társtettesként elkövetett gyermekprostitúció kihasználásának büntetést,⁴⁶ illetve bűnsegédként, folytatólagosan elkövetett személyi szabadság megsértésének büntetést⁴⁷ állapította meg a bíróság. A járásbíróság – figyelembe véve az enyhítő és súlyosító körülményeket, illetve a vádlottak tevőlegességét – I. rendű vádlott részére 7 évi, II. rendű vádlottnak 5 évi, III. rendű vádlott számára 3 évi börtönben végrehajtandó szabadságvesztést ítélt.

IV.2. Az emberkereskedelem büntette a bírói gyakorlatban

Az emberkereskedelem alatt egy olyan büntetendő deliktumot értünk, amely kiterjed az egész világra és amelynek főként a nők és a gyermekek esnek áldozatául. Eme bűnözői ág térnyerését elősegítette és megkönnyítette az utazás egyszerűbbé válása, az újfajta technológiák megjelenése és az internet terjedése is, amely által már a világ bármelyik országában, ezáltal Magyarországon is megjelenik.⁴⁸

A bírósági eljárás tényállása alapján 2. kiskorú, gyermekvédelmi intézetből szökésben lévő sértett IV. rendű vádlott barátnőjeként a lakóhelyén tartózkodott 1. kiskorú sértettel, amikor megjelent II. és III. rendű vádlott. Ezt követően egy combközépig érő ruhát adtak 2. sértettre, majd prostitúciós tevékenység céljából elfuvarozták közösen egy kaszinó utcájába, ahol nem volt hajlandó a kért tevékenység elvégzésére, ezért egy földútra vitték ki. A korábbi elutasítás miatt III. rendű vádlott bántalmazta az autóban a lányt, majd közölte vele, hogy prostitúciós tevékenységet kell folytatnia. Ettől kezdve rendszeres anyagi haszonszerzés céljából II. és III. rendű vádlottak szállították a sértettet, aki fenyegetés és erőszak hatására a megszerzett pénzt átadta nekik. Mellette 1. kiskorú sértettet is ugyanebből a célból kezdték el szállítani, a szexuális szolgáltatás nyújtásából keresett pénzt tőle is teljes egészében elvették. Rövid időn belül a két lány mellé további két kiskorú sértettet szállítottak szexuális cselekmény végzése érdekében, továbbá 1. és 2. sértettnek több alkalommal, 3. sértettnek egy alkalommal kábítószernek nem minősülő kábító hatású anyagot adtak, aminek eredményeképpen erősen bódult állapotba kerültek. A lányok fuvarozásába I. és V. rendű vádlottak is besegítettek. A cselekményeiket a vádlottak a kiskorú sértettek kiszolgáltatott helyzetét kihasználva követték el, valamint tudták, hogy a sértettek érzelmileg kötődnek hozzájuk, választási lehetőségük azonban volt.⁴⁹

Az emberkereskedelem elkövetési magatartását két részre lehet osztani: a rábírásra és a kényszerítésre, amelyben közös, hogy az elkövető célja a munkavégzés, munka jellegű tevékenység végzése, amelybe olyan cselekedetek számítanak bele, amelyek során az alany előnyhöz jut.⁵⁰ Ebben az esetben a vádlottak részéről inkább a kényszerítésről beszélhetünk, ugyanis a tényállás értelmében a

---

⁴⁵ Btk. 200. §

⁴⁶ Btk. 203. §

⁴⁷ Btk. 194. §

⁴⁸ Somogyi Gábor: Betekintés a Kúria joggyakorlat-elemző munkacsoportjának munkájába. Belügyi Szemle 2022/2. sz. 349. o.

⁴⁹ A Miskolci Törvényszék 12.B.15/2019/429. számú ítélete.

⁵⁰ Somogyi: i. m. 357. o.

bántalmazások következtében érték el az általa meghatározott célt, vagyis a rendszeres anyagi haszonszerzést.

Az elkövetők tekintetében elmondható, hogy egyikőjük sem rendelkezett szakmunkásképző iskolánál magasabb végzettséggel. A sértettekkel fennálló kapcsolatukat használták ki az általuk elképzelt cél megvalósítása érdekében, ezt mi sem mutatja jobban, mintsem hogy IV. rendű vádlott és 2. kiskorú sértett kapcsolatban voltak egymással. Ez az ismerősi, illetve párkapcsolati minősítés feltételez a fiatalkorúval egy bizalmi kapcsolatot, amelyet a cselekmény elkövetéséhez kihasználnak. Mivel a sértettek ebben az esetben mind gyermekvédelmi intézet lakói voltak, ez a bizalmi kapcsolat egy szorosabb értelemben is értelmezendő, hiszen számukra nem adatott meg egy biztos családi háttér, ebből kifolyólag a vádlottakkal fennálló kapcsolat számított egy biztosabb pontnak az életükben. A családi háttér hiánya miatt az ő esetükben könnyebb volt az áldozattá válás is, hiszen az elkövetők „sakkban tartották” őket, segítséget nem volt kitől kérniük.

A gyermekvédelmi intézetekben nevelkedő gyermekek különösen védtelennek, kiszolgáltatottnak számítanak a szexuális bűnelkövetők körében. Egy 2011-es projekt keretei között számos gyermekotthont megvizsgáltak, ezzel összefüggésben állapította meg az akkori állampolgári jogok országgyűlési biztosa, hogy nem rendelkeznek egységes szakmai protokollal a bántalmazás felismerésére, valamint az itt nevelkedett gyermekek bántalmazásáról sincsen elég adat.⁵¹ A gyermekvédelmi intézetek fokozott érintettségének oka, hogy az ellátottak körében magas számban találhatóak olyan gyerekek, akiket elhanyagoltak, bántalmaztak, ezáltal a gyermekprostitúció, illetve emberkereskedelem áldozatává válásuk rizikója nagyobb. Nemhiába, hogy a bűnelkövetői csoportok is gyakran ebből a közegből szerzik áldozatukat, hiszen tisztában vannak azzal, hogy a gyermekek között sokan átéltek veszteséget, csalódást, kirekesztettnek érzik magukat, ami miatt nagyobb mértékben keresik az érzelmi kötődést, amit a bűncselekmény elkövetése érdekében kihasználnak.⁵² A fent említett tényállásnál mindegyik kiskorú gyermekvédelmi intézet tagja volt, ahol ismerték egymást, ebben pedig benne van annak a lehetősége is, hogy a sértettek egymást vonják bele, ezáltal bővítik az áldozati kört.

A törvényszék a büntetés megállapításánál mérlegelte a vádlottak és a sértettek nyilatkozatait, értékelte az okirati bizonyítékokat, rendőri, valamint a lefoglalt mobiltelefonok adatelemzéséről szóló jelentéseket. A sértettek és a tanúk vallomását okirati bizonyíték és a lefoglalt telefonon elvégzett adatelemzés is megerősítette. Mindezek ellenére több védő is érvelt amellelt, hogy a kiskorú sértetteknek nem lehetett pontosan beazonosítani az életkorát a kinézetük és testi fejlettségük miatt, a vádlottak emiatt tévedésben voltak, azonban ezt az érvelést tanúvallomás cáfolta azáltal, hogy a környékbelieknek tudomása volt arról, hogy gyermekvédelmi intézet található ott, ebben pedig csak tizenhét év alattiak

⁵¹ A gyermekbántalmazásról. Alapvető Jogok Biztosa. AJB-2031/2011. <https://www.ajbh.hu/-/agyermekbantalmazasrol> (2023. 04. 24.)

⁵² *Hatvani* Erzsébet – *Sebbelyi* Viktória – *Vaskuti* Gergely: *Gyermekprostitúció visszaszorítása, gyermekkereskedelem. Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság, Budapest 2018. 54. o.*

tartózkodnak.

A 2011/36/EU irányelv tartalmazza a kiszolgáltatott helyzet meghatározását, amely szerint ez „*olyan helyzet, amelyben az adott személy tényleges vagy elfogadható választási lehetőség hiányában kénytelen alávetni magát az adott visszaélésnek.*”⁵³ Mivel ebben az esetben a kiskorú sértetteknek nem volt választási lehetősége, tiltakozásukra bántalmazással válaszoltak az elkövetők, továbbá a vádlottak kihasználták a fiatalok kiszolgáltatott helyzetét, érzelmi kötődésüket, ebből következően megállapítható a kizsákmányolási célzat. Mindezekon felül az elkövetők a sértettek prostitúciós tevékenységéből fedezték megélhetésüket, ezáltal a rendszeres haszonszerzésre törekvést is megállapította a bíróság.

Az enyhítő és súlyosító körülményeket figyelembe véve I. rendű vádlottat 1 rendbeli bűnsegédként elkövetett emberkereskedelem büntette miatt⁵⁴ 2 év börtönbüntetésre, II. vádlottat 1 rendbeli, társtettesként elkövetett emberkereskedelem büntette,⁵⁵ 3 rendbeli, társtettesként elkövetett emberkereskedelem büntette,⁵⁶ valamint 3 rendbeli, társtettesként elkövetett kóros szenvedélykeltés vétsége⁵⁷ miatt 10 év 6 hónap fegyházbüntetésre, III. rendű vádlottat ugyanezen bűncselekmények elkövetése miatt 12 év szabadságvesztésre ítélte. IV. rendű vádlott esetében a bíróság 1 rendbeli emberkereskedelem büntetést⁵⁸ és 2 rendbeli, bűnsegédként elkövetett emberkereskedelem büntetést⁵⁹ állapította meg, büntetésül 9 év szabadságvesztést kapott, míg V. rendű vádlottat 1 rendbeli emberkereskedelem büntetésben⁶⁰ és 2 rendbeli, bűnsegédként elkövetett emberkereskedelem büntetésben⁶¹ mondta ki bűnösnek a bíróság, ami miatt 8 év szabadságvesztésre ítélték.

A két bűncselekmény összevetésével látható, hogy a kerítés esetében az elkövetők érdeke a rendszeres haszonszerzés volt, amelyet a szexuális cselekmény elvégzésével valósítottak meg, az emberkereskedelem esetében pedig továbbmenve a kizsákmányolást valósították meg, ennél az ügynél ugyanis az áldozatoknak nem volt lehetőségük rendelkezni a megkeresett pénzüikkel, családi háttérük bizonytalan volt, nem rendelkeztek elegendő tapasztalattal életkorukból adódóan, az elkövetőknek pedig érdekükben állt ennek a helyzetnek a fenntartása. A kerítés esetében a hirdetés feladásával, a prostitúciós tevékenység végzésének lebonyolításával teremtették meg a kapcsolatot a sértett és a szolgáltatást igénybe vevők között, míg a második tényállásnál a kiskorú sértetteket az emberkereskedők tárgyként kezelték, akaratuk ellenére szállították az utcára, megfosztva őket ezáltal emberi mivoltuktól. A két tényállás megkülönböztetésénél megemlítendő még a kiszolgáltatott helyzet értékelése is, a fentebb említett 2011/36/EU irányelv fogalommeghatározását alkalmazva megállapítható, hogy az első

---

⁵³ 2011/36/EU irányelv 2. cikk (2) bekezdés.

⁵⁴ Btk. 192. §

⁵⁵ Btk. 192. §

⁵⁶ Btk. 192. §

⁵⁷ Btk. 181. §

⁵⁸ Btk. 192. §

⁵⁹ Btk. 192. §

⁶⁰ Btk. 192. §

⁶¹ Btk. 192. §

jogesenél volt választási lehetősége a sértettnek, ugyanis többször is sikeresen megszökött a vádlottaktól, tehát dönthetett volna a szabadsága mellett, mégis saját akaratából ment vissza az elkövetőkhöz, ezzel szemben az emberkereskedelemben ez a lehetőség nem volt adott.

V. Konklúzió

Dolgozatomban bemutattam, hogy a kerítés és az emberkereskedelem milyen szabályozásokon ment keresztül az elmúlt közel másfél évszázadban, amelyből levonható a következtetés, hogy a jogalkotók egyre nagyobb hangsúlyt fektettek a szexuális bűncselekményekre, büntetési tételeik emelésével és az elkövetési kör kiszélesítésével próbálták meg visszaszorítani az elkövetések számát. Mindezekon felül a gyermekek érdekeinek figyelembevétele is a jogalkotásnak egy kiemelt területévé vált, felismerték ugyanis azt a (potenciális) veszélyt, amely a fiatalkorúakat érinti. Az utóbbi időben a szexuális bűncselekmények felé irányuló figyelem valóban megalapozott, egy olyan bűnelkövetési területről beszélünk ugyanis, amely az egész világot behálózza, a bűnelkövetői csoportok nagy része pedig a kiskorú áldozatokat keresi, akik éretlenségük és fejletlenségük miatt nem képesek időben és megfelelően reagálni az őket ért sérelmekre, ezáltal olyan lelki és testi sérüléseket szenvedhetnek, amelyek kihatással lehetnek az egész életükre.

Az emberkereskedelem és a kerítés elhatárolása mind elméleti, mind gyakorlati síkon nehézséget okoz, de a bemutatott jogesetek, illetve a felvázolt főbb megkülönböztetési pontok alapján elmondható, hogy lényegi elemnek számít a rendszeres haszonszerzésre való törekvés, amely esetében vizsgálni kell, hogy az csupán a szexuális cselekmény elvégzésével valósul meg, vagy annak egy komolyabb formája, a kizsákmányolás állapítható meg. Figyelembe kell venni, hogy az elkövetők mennyire vannak tisztában az áldozatok helyzetével, mennyire ismerik őket és ezek a körülmények hogyan befolyásolják a megvalósított bűncselekményt. Lényeges elemnek számít továbbá, hogy a sértettek megszerzésével milyen cél elérésére törekednek az elkövetők – szexuális cselekmény elvégzésére, vagy a kizsákmányolásra, az áldozatok emberi mivoltuktól való megfosztásra, tárgyként kezelésére.

A gyermekek áldozattá válásának megelőzése érdekében kiemelt jelentőséget kellene fordítani a gyermekotthonok felé, az ott nevelkedő kiskorúak nevelését előtérbe kell helyezni annak érdekében, hogy megfelelő tájékoztatást tudjanak kapni az áldozattá válás veszélyéről, illetve arról, hogy amennyiben maguk is bekerülnek egy ilyen körbe, hogyan és kitől tudnának segítséget kérni.

Az utóbbi években jelentős szerepet játszik az információ átadásában és a tudat formálásában a média, amely ezeken felül preventív hatással is hozzájárul a bűncselekmény felismeréséhez és az áldozatok azonosításához,⁶² azonban a pozitív hatása mellett nem szabad elmenni amellett sem, hogy a média gyakran felnagyítja és eltorzítja a valóságot, a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények vonatkozásában pedig merően befolyásolni tudják a társadalmi képet.

---

⁶² Hatvani – Sebbelyi – Vaskuti: i. m. 81. o.

Annak érdekében, hogy a bűncselekmények látenciája lecsökkenjen és a kiskorú áldozatok merjenek segítséget kérni, elengedhetetlen a hatóságok és az igazságszolgáltatás nyitott hozzáállása a problémához. Szükség van a megfelelő szakképzettséggel rendelkező szakemberekre, akik segíteni tudják az áldozatokat, illetve biztosítani kell a megfelelő környezetet nekik, ahol meg tudnak nyílni és mernek beszélni az őket ért sérelmekről.

A bírói gyakorlat tekintetében elengedhetetlen az emberkereskedelem és a kerítés elhatárolásának kikristályozódása, ami az elkövetkező időszak meghatározó elemének fog számítani. Erre többek között a bűnüldözés hatékonysága mellett egy egységes bírói gyakorlat kialakítása miatt is szükség van, amely biztosítja, hogy az ország különböző bíróságain az elkövetők a nekik járó büntetést kaphassák meg.

Kiss Balázs

joghallgató (PTE ÁJK)

Soltész Evelin

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi Tagozatának tagja

Szexuális bűncselekmények a viktimológia tükrében

I. Bevezetés

Napjainkban hazánkban és nemzetközi viszonylatban is különösen nagy médiafigyelmet kapnak a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs ellen elkövetett bűncselekmények áldozatai. Ezen bűncselekményekkel nap mint nap találkozhatunk a közösségi felületeken, televíziós csatornákon, és a nyomtatott sajtóban is. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (továbbiakban: Btk.) rögzített nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények közül kutatásunkban kizárólag a szexuális erőszakra,¹ szexuális kényszerítésre² és a szexuális visszaélésre³ fordítunk kiemelt figyelmet. Ezekre a továbbiakban szexuális bűncselekményekként hivatkozunk. A Belügyminisztérium Bűnügyi Statisztikai Rendszerében fellelhető adatok szerint ezen bűncselekmények körében az elmúlt közel öt év alatt a sértetté válások száma megközelíti a 2400-at.⁴

Kutatásunk során azt vizsgáljuk, hogy ezen bűncselekmények esetében mekkora közrehatásuk van a sértetteknek – kriminológiai értelemben az áldozatoknak – a deliktumok megvalósulásában. Kitérünk továbbá arra, miként befolyásolja a sértetté válást az áldozatok életkora, lakóhelye és családi háttere. Utalunk a hazai történeti szabályozásra áldozattani szempontból, a magasfokú látenciára – különös tekintettel a családon belüli erőszakra és a fiatalkorúak sérelmére elkövetett bűncselekményekre –, továbbá összevetjük a rendelkezésre álló magyar és Európai Unió statisztikáit. Végezetül ezeket, és más nemzetközi alternatív módszereket felhasználva felvetünk lehetséges megoldásokat a látencia csökkentésére és az említett bűncselekmények számának redukálására.

---

¹ Btk. 196. §

² Btk. 197. §

³ Btk. 198. §

⁴ Bűnügyi Statisztikai Rendszer <https://bsr.bm.hu> (2023. 04. 14.)

II. A szexuális bűncselekmények korábbi szabályozása Magyarországon

II.1. A 2012. évi C. törvényt megelőző hazai szabályozás

A mai értelemben vett nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények körét már hazánk első büntető törvénykönyve, az 1878. évi V. törvény (továbbiakban: Csemegi-kódex) is részletes szabályozás alá vette. A kódex két releváns rendelkezése az erőszakos nemi közöszülés, illetve a szemérem elleni erőszak volt. A Csemegi-kódex alapján:

„erőszakos nemi közöszülés büntetést követi el, 1. aki valamely nőszemélyt erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy vele házasságon kívül nemileg közöszüljön, 2. aki valamely nőszemélynek öntudatlan, vagy akarata nyilvánítására, vagy védelmére tehetetlen állapotát arra használja fel, hogy vele házasságon kívül nemileg közöszüljön, akár ő idézte elő azona állapotát, akár nem”⁵ Emellett úgy rendelkezett hogy „szemérem elleni erőszak büntetést követi el, aki valamely nőszemélyen erőszakkal vagy fenyegetéssel, vagy a nőszemélynek öntudatlan, vagy akarata nyilvánítására, vagy védelmére tehetetlen állapotában házasságon kívüli fajtalanságot követ el, amennyiben cselekménye súlyosabb beszámítású büntetést nem képez.”⁶

Aldozattani szempontból fontos megjegyezni, hogy ezen bűncselekmények sértettje kizárólag nő, az elkövetői oldalon közvetlen tettes pedig csak férfi lehetett.⁷ Mindkét bűncselekmény esetében a bűnvádi eljárást csak a sértett indítványára lehetett megkezdeni. Hivatalból csak kivételes esetekben – például, ha a büntett a sértett halálát okozta – indult meg az eljárás.⁸

Az 1961. évi V. törvény a korábbi szabályozáshoz képest annyiban tért el, hogy a szemérem elleni erőszakot már nem kiegészítő jelleggel – tehát akkor, ha más bűncselekmény nem valósul meg – hanem sui generis deliktumként rendeli büntetni. Alapvetően az elkövetői és a sértetti kör tekintetében változás nem történt.⁹

Az 1978. évi IV. törvénybe foglalt szabályozás és az ezt követő módosítások számottevőek, mind a módosított és kibővített tényállások, mind a házastársak közötti elkövetés vonatkozásában. Az 1978. évi IV. törvény a korábban tárgyalt deliktumokat a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények cím alatt szabályozta.¹⁰ Az új szabályozás az erőszakos közöszülés és a szemérem elleni erőszak tényállását ugyan nem érintette érdemben, azonban a jogalkotó új deliktumok beemelésével szélesítette a büntetendő cselekmények körét.

Vizsgálódásunk szempontjából kiemelt jelentőséggel bír az 1997. évi LXXIII. törvény, mely

⁵ Csemegi-kódex 232. §

⁶ Csemegi-kódex 233. §

⁷ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve: A szemérem elleni büntettek és vétségek. Attila- Nyomda Kiadó, Budapest 1937. 29-34. o.

⁸ Dr. Turi Barnabás: Az ember nemi szabadsága elleni bűncselekmények bemutatása - szexuális kényszerítés, szexuális erőszak.

https://mabie.hu/attachments/article/1590/Dr.%20Turi%20Barnabás_Az%20ember%20nemi%20szabadsága%20elleni%20bűncselekmények%20bemutatása%20-%20szexuális%20kényszer%20és,%20szexuális%20erőszak.pdf (2023. 04. 14.)

⁹ Nagy Alexandra: A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények a Csemegi kódextól az új Btk-ig. <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-nemi-erkolcs-elleni-eroszakos-buncselekmények-a-csemegi-kodextol-az-uj-btk-ig/> (2023. 04. 15.)

¹⁰ Turi: i. m. 9. o.

többek között a Csemegi kódexben is tárgyalt erőszakos közösülés tényállásának módosítását eredményezte. Ezen változtatások alapján az áldozati kör kibővült, a házastárs és a férfiak sérelmére elkövetett cselekmények is deliktumnak minősültek.¹¹ Ezen módosítás azzal, hogy büntetendővé tette a házasságon belüli erőszakot, meghatározta, melyek azok a cselekmények, amelyek még a házastársak intim szférájában sem megengedhetők. Fontos következményként értékelendő, hogy a házastársak a házasságkötés által nem mondanak le szexuális önrendelkezési jogukról, a házasságkötést követően egyik fél sem jogosult arra, hogy a másik felet akarata ellenére szexuális aktusra kényszerítse, melynek lehetnek fizikai és lelki vonzatai is.¹²

Továbbá fontos módosítást tartalmazott a 2005. évi XCI. törvény is, miszerint a 12. életévét be nem töltött személy védekezésre képtelen személynek minősül, így a vele létesített (akár beleegyezéssel történő) szexuális kapcsolatot erőszakos nemi bűncselekményként szükséges kezelni.¹³

II.2. A 2012. évi C. törvény

A hatályos Btk. az eddig tárgyalt szabályozásokhoz képest új és jelentős változásokat vezetett be. A Btk. XIX. fejezete „*A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények*” cím alatt taglalja ezen deliktumokat. Bővül a jogi tárgyak köre is, a nemi önrendelkezés, a nemi integritás és a nemi szabadság védelme egyaránt a jogalkotó által védett jogi tárgyak körébe tartozik. Ezen felül új fogalmakat vezet be, a tényállások szerkezete és tartalma is változik.¹⁴ A fejezet alá tartozik a szexuális kényszerítés, a szexuális erőszak, a szexuális visszaélés, a vérfertőzés, a kerítés, a prostitúció elősegítése, a kitartottság, a gyermekprostitúció kihasználása, a gyermekpornográfia és a szemérem sértés. Ahogy erre a bevezetőben már utaltunk, ezen tanulmány szempontjából az első három tényállás releváns, így a továbbiakban ezek rövid, áldozatok szemszögéből történő elemzésére térünk ki.

A Btk. 196. § (1) bekezdése szerint „*Aki más szexuális cselekményre vagy annak eltűrésére kényszerít, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”¹⁵ A szexuális kényszerítés a kényszer típusú nemi bűncselekmények közé tartozik, a szexuális erőszaktól a kényszerítés foka alapján lehet elkülöníteni. A tettes és a passzív alany személyében a nemnek már nincs jelentősége. A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet, függetlenül attól, hogy a sértettel azonos vagy ellenkező nemű személynek minősül.¹⁶ Mivel a nemi önrendelkezéshez való jog az Alaptörvényben is fellelhető, mint minden embert megillető alapvető jog, megsértése nem kötött a teljes cselekvőképesség meglétéhez. Tehát férfi, nő, fiatalos és nagykorú is betöltheti az elkövetői szerepet, kivételt ez alól

¹¹ *Febér Lenke – Virág György: A nemi erőszak büntetőjogi szabályozása. Állam- és Jogtudomány 2006/1. sz. 21-51. o.*
¹² Uo.

¹³ 2005. évi XCI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról.

¹⁴ *Polt Péter: Új Btk. kommentár. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest 2013. 7. o.*

¹⁵ Btk. 196. §

¹⁶ *Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2013. 193. o.*

a 12. életévüket be nem töltött személyek képeznek. Ugyan a szexuális kényszerítés nem rendelkezik korábbi szabályozással, jelentősége mégis számottevő. A jogalkotó azzal, hogy a nemi önrendelkezést kiemelte a kényszerítés által megsérthető jogi tárgyak köréből, és azt, mint szexuális kényszerítést külön tényállásba foglalta, elősegítette a szexuális jellegű bűncselekmények átfogóbb és részletesebb feltárásának lehetőségét.¹⁷

A hatályos Btk. alapján *„Szexuális erőszakot követ el, és büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki*

- a) a szexuális kényszerítést erőszakkal, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel követi el,*
- b) más védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotát szexuális cselekményre használja fel.”¹⁸*

A szexuális erőszak hatályos tényállása a már korábban is szabályozott erőszakos közösülés és a szemérem elleni erőszak tényállásainak összekapcsolásával jött létre, amely egy letisztultabb, és a gyakorlat számára jobban alkalmazható szabályozás. Viktimológiai szempontból kiemelendő, hogy az új szabályozás magában foglalja a korábbi 37/2002. (IX.4.) AB határozat által megsemmisített, természet elleni erőszakos fajtalanságnak nevezett bűncselekményt is, mely alapján azonos nemű személy is lehet elkövető. A bűncselekmény alanya a hatályos szabályozás alapján bárki lehet; 1997. szeptember 15-ig, ha a bűncselekmény elkövetője nő volt, a sértett pedig férfi, ezen cselekmény nem minősült bűncselekménynek. Azonban, ezt a módosítást követően passzív alany már bárki lehetett, nemtől, életkortól függetlenül.¹⁹

A hatályos szabályozás szerint *„Az a tízennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennegyedik életévét be nem töltött személlyel szexuális cselekményt végez, vagy ilyen személyt arra bír rá, hogy mással szexuális cselekményt végezzen, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”²⁰*

Ezen szabályozás esetében az elsődlegesen védett jogi tárgy *„ a gyermek zavartalan szexuális fejlődése, ami azt jelenti, hogy a felnőttek szexuális behatásaitól indokolt védeni a gyermekeket.”²¹*

Álláspontunk szerint mindhárom tényállás és azok minősített esetei alapján megállapítható, hogy az új Btk. a korábbi szabályozásokhoz képest nagyobb hangsúlyt fektet a fiatalkorúak és a gyermekkorúak védelmére, továbbá súlyosabb szankciókat helyez kilátásba ezen sértettek sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében. A sértettek köre emellett nemiség szempontjából is kibővült.

A korábbi történeti szabályozással ellentétben ez tükrözi a 21. századi modern társadalomban alapvetően megvalósuló nemek közötti egyenlőséget, a törvény semmilyen módon nem tesz különbséget a férfi és női tettesek és passzív alanyok között.

¹⁷ Szomor Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. fejezetéhez. Magyar jog 2013/11. sz. 649-657. o.

¹⁸ Btk. 197. §

¹⁹ Blaszkó Béla: Büntetőjog: különös rész I. Rejtjel Kiadó, Budapest 2013. 145. o.

²⁰ Btk. 198. §

²¹ Karsai Krisztina (szerk.): Anyagi büntetőjog. Különös Rész I. Iurisperitus, Szeged 2013. 142. o.

III. A látencia megjelenése és mértéke a szexuális bűncselekmények körében

III.1. A látencia általában és a szexuális bűncselekmények körében

A látencia Korinek László meghatározása szerint „*azoknak a kriminális magatartásoknak az összessége, amelyek nem jutnak a bűnüldöző szervek tudomására, így a hivatalos statisztikában sem jelennek meg.*”²² Alapvetően az állampolgárok sokkal nagyobb számban válnak bűncselekmények áldozatává, mint amennyiszer ezt ténylegesen jelentik a hatóságok számára, ebből adódik a hivatalos statisztikák visszássága. A szexuális bűncselekményeknek van egy közös jellemzője: az áldozatok nem szeretnék, hogy a hatóság tudomására jusson az eset, melynek oka személyenként eltérő lehet. Azonban szükséges felkutatni azon társadalomra veszélyes magatartásokat, amelyek továbbra is hozzáadnak a magasfokú látenciához, hiszen enélkül csak a rendelkezésre álló adatok és bűnügyi statisztikák alapján lehetséges az ismertté vált bűnözést mérni, így az össz-bűnözés valódi mértékére csupán következtetni lehet.²³

Annak ellenére, hogy a szexuális bűncselekmények körébe számos deliktum tartozik, a feltételezett elkövetések száma jelentősen meghaladja a bejelentett bűncselekmények számát, a látencia igen magas. Több szerző is arról számol be – köztük Korinek László is –, hogy a látencia a szexuális bűncselekmények körében legalább 90 %-os.²⁴ Ez alapján feltételezhető, hogy a látens bűnözés az ismertté vált bűnözés legalább kétszerese, de ez a szám lehet akár négyszerese, ötszöröse is a regisztrált bűnözésnek. Éppen ezért muszáj azt vizsgálni, miképpen csökkenthető a látencia, milyen eszközökkel lehet növelni a szexuális bűncselekmények felderítettségét. Ehhez azonban először szükséges megismerni annak okait, miért nem kerülnek ezen bűncselekmények a felszínre.²⁵

III.2. A látencia lehetséges okai általában és a szexuális bűncselekmények körében

Természetesnek gondolt reakció, hogy az a személy, aki bűncselekmény áldozatává válik, a hatóságokhoz fordul, hiszen a modern társadalomban az ilyesfajta sérelmek orvoslása állami, közhatalmi feladat. Ezt a védelmet az emberek a rendőrségtől, az igazságszolgáltatási rendszertől várják, így szerezhetnek maguk számára anyagi megtérítést, vagy éppen jogi és erkölcsi elégtételt. Sok esetben előfordul azonban, hogy az áldozatok akár önszántukból, akár rajtuk kívülálló okokból mégsem fordulnak a hivatalos szervekhez, ezzel is növelve a rejtve maradt bűncselekmények számát.²⁶

A látenciát általánosan előidéző okként említhetőek az áldozat nélküli bűncselekmények. Ezen

---

²² Korinek László: Látens bűnözés. In: Internetes Jogtudományi Enciklopédia (szerk. Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/latens-bunozes> (2023. 04. 15.)

²³ Korinek: Látens bűnözés... 2. o.

²⁴ Korinek László: Egyetemi hallgatóknak szexuális viktimizációjának nemzetközi összehasonlító elemzése. Jogtudományi Közöny 2004/11. sz. 377. o.

²⁵ Mezőfi Viktória: Viktimológia vizsgálódások a szexuális bűncselekmények körében. http://acta.bibl.u-szeged.hu/70867/1/forum_discipulorum_2019_221-258.pdf (2023. 04. 16.)

²⁶ Korinek: Látens bűnözés... 3. o.

esetekben részben vagy egészben lehetetlen azonosítani a sértettet, vagy egyáltalán nem várható el adott személytől a feljelentés megtétele. Az előbbire példa, ha a bűncselekmény nem elsősorban személy, hanem valamely jogilag védett érték ellen irányul. Utóbbi esetére pedig megfelelő példa a vesztegetés tényállása, melyben minden résztvevőnek kifejezetten érdeke a bűncselekmény rejtve maradása.²⁷

A látencia oka gyakran visszavezethető arra a jelenségre, amikor az azonosítható sértettek nem teszik meg a feljelentést, még akkor sem, ha az áldozati szerepük egyértelmű. Ennek számos magyarázata van: a sértett el szeretné kerülni a feljelentés következményeit, a hatóságokkal szembeni bizalmatlanság, a konfliktus magánúton való rendezése vagy a sértett egyáltalán nem tartotta a történeteket számottevőnek. A szexuális bűncselekmények körében – a látencia általános okai mellett – meg kell említeni a családon belül elkövetett szexuális bűncselekményeket, a szakemberek figyelmének hiányát, illetve a társadalom közömbösségét.²⁸

A szexuális deliktumok, ha elkövetésükre családon belül kerül sor, nagy eséllyel rejtve maradnak a hatóságok előtt, különösképp akkor, ha ez a szülő-gyermek relációban történik a gyermek sérelmére. A látencia oka ezen esetben abban áll, hogy az abuzáló, erőszakoló szülő igen gyakran valamilyen előny, kiváltság nyújtásával veszi rá a gyermeket, hogy a történekről ne beszéljen. Más esetben ennek ellentétével, fenyegetéssel és bántalmazással bírja őt hallgatásra.²⁹ Ebből adódik, hogy minél közelebbi kapcsolatban állnak a sértettek az elkövetővel, annál kisebb rá az esély, hogy megteszik a feljelentést, vagy szólnak másik családtagnak, kívülállónak. Szükséges megjegyezni, hogy ezekben az esetekben a másik szülőnek (jellemzően az anyának) objektíve lehetősége lenne arra, hogy ezen cselekményeket a hatóságnál bejelentse, azonban az esetek többségében ők is elszenvedői a megfélemlítésnek és az erőszaknak. Ennek tükrében sokkal inkább tekinthetőek ők is áldozatnak, nem pedig cserbenhagyóknak.³⁰ Mindemellett a feljelentés hiányának lehet oka az is, hogy a sértettek a családon belül történő dolgokat, így a bántalmazást, szexuális bűncselekményeket is magánügynek tekintik, így nem fordulnak a hatóságokhoz. Más esetben a sértett (legtöbbször a gyermek) nem is fogja fel, hogy ami vele történik, az nem normális és nem elfogadható, kiváltképpen, ha a szexuális abúzus kicsi korban kezdődött, hisz így természetesnek fogja venni. Megemlítendő az elkövetőtől, illetve a megtorlástól való félelem is.³¹

További probléma és egyben ok lehet a sértett környezetének (tágabb család, tanárok, barátok)

---

²⁷ Btk. 290. §

²⁸ *Mezőfi*: i. m. 227. o.

²⁹ *Korinek* László: A szexuális viktimizáció összefüggései. In: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára (szerk. Korinek László – Kőhalmi László – Herke Csongor). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Pécs 2004. 155. o.

³⁰ *Szomoró* Zsolt: A nemi bűncselekmények alapkérdései. Rejtjel Kiadó, Budapest. 2009.

³¹ Uo.

és a szakemberek (orvosok, pszichológusok) hanyagsága, akik a potenciális áldozatok által közvetített jeleket figyelmen kívül hagyják, nem észlelik. Ezek a jelek lehetnek fizikai és lelki eredetűek egyaránt. Fizikai jelek lehetnek a testen megjelenő sérülések, zúzódások, szexuális úton terjedő betegségek.

Lelki, viselkedésszerű jelek lehetnek a túlzott elszigeteltség, visszahúzódó természet, szorongás, depresszió. A bántalmazott egyének gyakran önpusztító tevékenységeket folytatnak, szuicid hajlamok is megjelenhetnek. Lányok esetében lehet szó kirívó öltözködésről, fiúknál pedig feltűnően hivalkodó, pajzán magatartásról.³²

Ezen bűncselekmények vonatkozásában a társadalmat, mint befolyásoló tényezőt sem lehet figyelmen kívül hagyni. Sok esetben a szexuális bűncselekményben érintettek félnek a társadalom ítélkező magatartásától, a megbélyegzéstől, ezért nem szeretnék, hogy a társadalom más tagjai tudomást szerezzenek az őket ért sérelemről, és ez alapján véleményt formáljanak róluk.³³ A szégyenérzet, amit ilyenkor éreznek, ölthet akkora mértéket is, hogy annak ellenére, hogy az áldozatok tudják, mit kellene cselekedniük, inkább elhallgatják, titkolják, esetleg tagadják az esetet. A Btk. szerint „A 196. § (1) bekezdésében, a 197. § (1) bekezdés a) pontjában, és a 205. § (3) bekezdésében meghatározott bűncselekmény csak magánindítványra büntethető, kivéve, ha azzal összefüggően nem magánindítványra büntetendő bűncselekményt is elkövetnek.”³⁴ Ezen bűncselekmények esetében magánindítványra indul meg az eljárás, ezért csakis a sértettek kezében van a döntés, hogy az elkövetőket felelősségre vonják-e.³⁵

A következő lehetséges ok a hatóságok iránti bizalmatlanság és az azzal kapcsolatos engedetlenség. Ez az attitűd arra vezethető vissza, hogy a rendőrség sokszor vonakodik beavatkozni például a családon belül elkövetett szexuális bűncselekmények felderítésébe, illetve előfordulhat, hogy megkérdőjelezzik a feljelentő állításait. A sértett rendszerint a kitaláció és a meseszöveg “vádjával” találja szemben magát, amely még inkább csökkenti a feljelentési hajlandóságot, ezzel ismételtén hozzájárulva a látencia növeléséhez. Erre jó példák azon gyermekelhelyezési perek, amelyekben a válófélben lévők szexuális bántalmazással vádolják a másik felet, és a rendőrségi dolgozók nem fogadják el a feljelentést. Természetesen a hatósági szelekció is szerepet játszik abban, miért nem fordulnak a hatóságokhoz a sértettek, hiszen nem minden szubjektíve bűncselekményként megélt történés váltja ki az eljárás megindítását.³⁶ Sokszor állnak úgy a sértettek, hogy a velük történeteket csak kitalálják, a nő vagy férfi hazudik, vagy éppen a másikat akarja nehéz helyzetbe hozni. A hivatalos szervek csak és kizárólag az objektív bizonyítékokra támaszkodnak és támaszkodhatnak, ezek pedig szexuális deliktumok esetén nem minden esetben, vagy csak az áldozat nagy mértékű büntudatát és

³² Széchy Orsolya (szerk.): Szexuális gyermekbántalmazás a családban. Animula Kiadó, Budapest 2001. 24-25. o.

³³ Korinek László: Félelem a bűnözéstől, rejtett bűnözés. In: Kriminológia (szerk. Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin–Kerezi Klára – Lévay Miklós). Wolters Kluwer, Budapest 2016. 384. o.

³⁴ Btk. 207. §

³⁵ Korinek: Félelem a bűnözéstől... 371-391. o.

³⁶ Uo.

szégyenérzetét növelve bizonyíthatóak. Virág György megfogalmazásában: „*Kimondva-kimondatlanul kétségbe vonják, tagadják a cselekmény megtörténtét, hibáztatják vagy éppen vádolják a sértettet a vele törtétek miatt. Ez a reakció fokozza az áldozatok amúgy is meglévő szégyenérzetét, büntudatát.*”³⁷ A bűncselekmény által okozott fájdalom, lelki trauma vagy akár az ezzel együtt járó vagyonszétválás mellett fontos figyelmet szentelni az úgynevezett másodlagos viktimizáció hatásaira. Ide tartozik például a már említett megvetés a társadalom részéről, de az az eset is, amikor az áldozat nem akar szembesülni többé az elkövetővel, például egy rendőrségi vagy bírósági eljárásban. Éppen ezért, a szexuális bűncselekmények körében a jog reagált, így a már említett bűncselekmények esetében csak és kizárólag a sértett magánindítványára indul meg az eljárás, még akkor is, ha a hatóság már más forrásból értesült a deliktum elkövetéséről.³⁸

IV. A szexuális bűncselekményekre vonatkozó adatok, statisztikák

IV.1. Hazai statisztikák, felmérések

A következőkben górcső alá vesszük a szexuális bűncselekményeket érintő statisztikákat, illetve a rendelkezésre álló adatokat, amelyek alapján következtetéseket vonunk le áldozattani szempontból. Mivel nem állnak rendelkezésre adatok azonos időszakból, ezért a hazai és Európai Unió statisztikáit egymástól elkülönítve mutatjuk be. A magyar statisztikák alapját legnagyobb részben a Bűnügyi Statisztikai Rendszerben (továbbiakban: BSR) megtalálható adatok képezik,³⁹ felhasználtuk emellett az Országos Kriminológiai Intézet 2004-es kutatásában,⁴⁰ és a Legfőbb Ügyészség 2014-es felmérésében fellelhető adatokat is.⁴¹ A továbbiakban a BSR-ben a 2018. II. félévétől számontartott adatok kerülnek bemutatásra, amelyek megközelítőleg az elmúlt 5 év bűnügyi statisztikáit tükrözik.

Az elkövetések száma szerint a szexuális bűncselekmények körében az elmúlt 5 év során 1508 esetben regisztráltak szexuális erőszakot, 404 esetben szexuális kényszerítést, továbbá 420 esetben szexuális visszaélést. Ez összesítve 2332 regisztrált bűncselekmény.⁴² Az elkövetések száma szerinti megoszlást az 1. ábra szemlélteti.⁴³

³⁷ Virág György: Áldozatok testközelben. A szexuális bűncselekmények áldozatainak védelme. In: A modern büntetőpolitika problémái Nagy-Britanniában. Kriminológiai Közlemények 51. (szerk. Gönczöl Katalin). Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest 1995. 119. o.

³⁸ Virág: Áldozatok testközelben... 120. o.

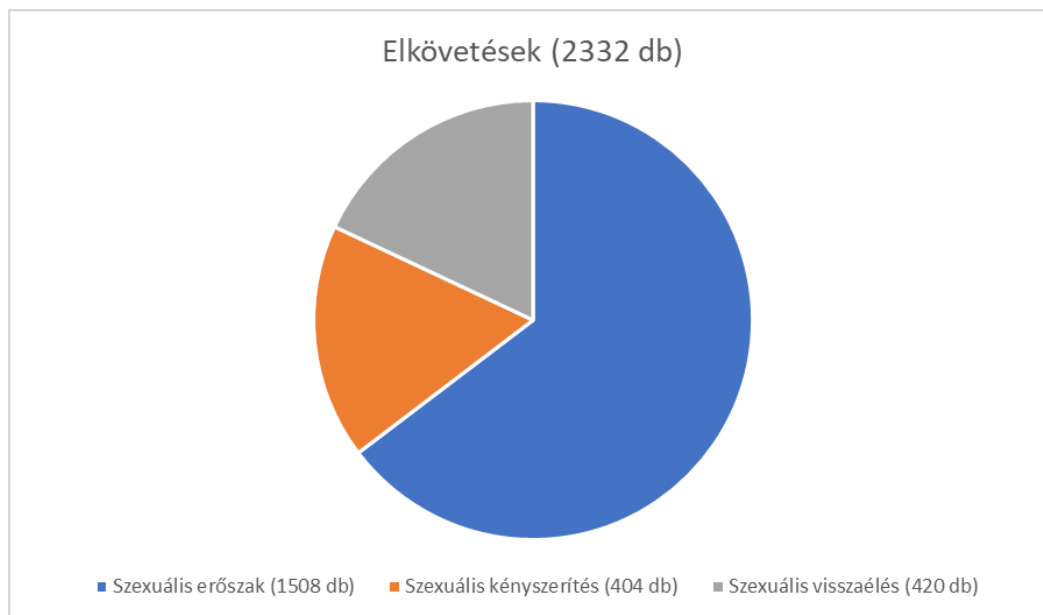
³⁹ Bűnügyi Statisztikai Rendszer (https://bsr.bm.hu/Document?fbclid=IwAR2DrK0ij8ylekRetgzubqGgjm4Ia_ojyCTBBd_iT62YiaBvCNyoD3EEueQ) (2023. 04. 16.)

⁴⁰ Országos Kriminológiai Intézet: Áldozatok és vélemények I. Budapest 2004.

⁴¹ Magyarország ügyészsége – statisztikai adatok <http://ugyeszseg.hu/statisztikai-adatok/> (2023. 04. 19.)

⁴² Regisztrált bűncselekmények száma az elkövetés helye szerint. <https://tinyurl.com/3b2zw57p> (2023. 04. 19.)

⁴³ 1. ábra: Az elkövetések száma szerinti megoszlás. <https://tinyurl.com/3b2zw57p> (2023. 04. 22.)

1. ábra: Az elkövetések száma szerinti megoszlás

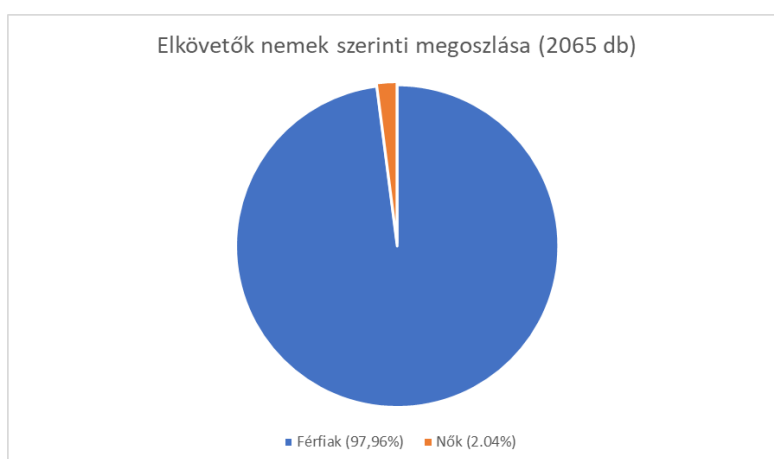
Az elkövetőkre vonatkozó kimutatások alapján, amelyek magukba foglalják az elkövetők nemét, illetve életkorát is, megállapítható, hogy szexuális erőszak bűncselekményt 1382 személy követett el, melyből 31 volt nő és 1351 férfi (2,25%-97,75%). Az elkövetők közül 328 személy 18 év alatti, 1054 pedig 18 év feletti (23,73%-76,27%). Ugyanez szexuális kényszerítésre levetítve, mely során a regisztrált elkövetők száma 282 személy, a női elkövetők száma 3, a férfi elkövetők száma pedig 279 (1,06%-98,94%). A 18 év alatti elkövetők száma 64, a 18 év feletti elkövetők száma pedig 218 (22,7%-77,3%). Végül a regisztrált elkövetők száma szexuális visszaélés esetében 401, akik közül minden elkövető a tényállásból adódóan 18 év feletti, 8 női és 393 férfi elkövetővel (2%-98%). Az adatokat összevetve kijelenthető, hogy a szexuális bűncselekmények körében a 2065 elkövető nemek szerint a következőképpen oszlik meg: a női elkövetők száma 42, a férfiaké pedig 2023. Ez az arány 2,04% a nők javára, míg 97,96% a férfiak oldaláról, ezt szemlélteti a 2. ábra.⁴⁴

⁴⁴ 2. ábra: Az elkövetők kor szerinti megoszlása. <https://tinyurl.com/mr2dc3mc> (2023. 04. 22.)

2. ábra: Az elkövetők kor szerinti megoszlása

Mint ahogyan az a 3. ábrából⁴⁵ is látszik, életkor alapján az elkövetők csupán 19%-a 18. életévét be nem töltött személy, a fennmaradó 81% mind 18 év feletti személy.⁴⁶

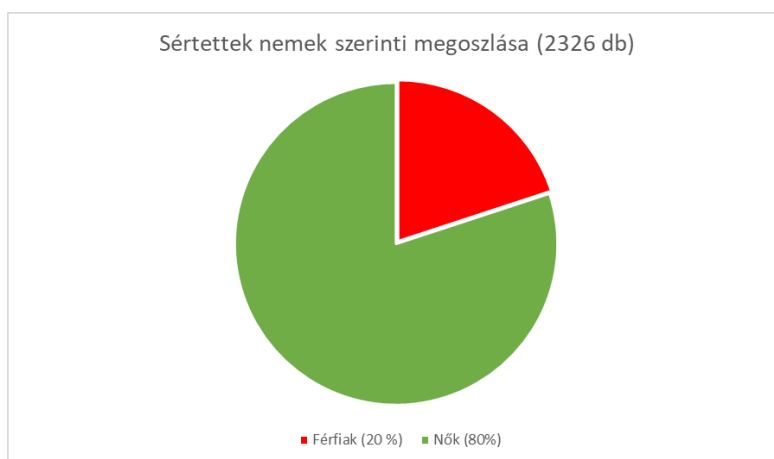
3. ábra: Az elkövetők nemek szerinti megoszlása

A sértettek oldalát bemutató statisztikák alapján megállapítható, hogy szexuális erőszak esetében 1513 sértett volt, melyből 996 személy 18 év alatti és 517 személy 18 év feletti. A sértettek között 322 férfi és 1191 nő van, ami százalékban szemlélítve 21,28%, illetve 78,72%. Ez az életkor tekintetében 65,83% a fiataloknál és 34,17% a 18. életévét betöltötteknél. Szexuális kényszerítés bűncselekményének 408 sértettje van, melyből 218 fiatalok, vagyis a sértettek 53,41%, míg 190 sértett nagykorú, ez a sértettek 46,57%-át jelenti. Nemek szerint 53 férfi és 355 női sértett van, ami 13-87%-os arány. Végül szexuális visszaélés esetében 425 regisztrált sértett volt az elmúlt 5 év során,

⁴⁵ 3. ábra: Az elkövetők nemek szerinti megoszlása. <https://tinyurl.com/bp954zxx> (2023. 04. 22.)

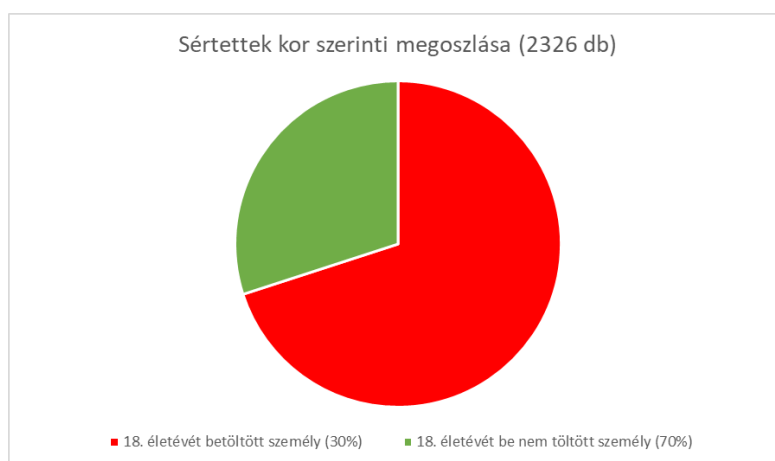
⁴⁶ Elkövetések száma az elkövetés helye szerint. <https://tinyurl.com/bp954zxx> (2023. 04. 17.)

akik közül mindenki fiatalos, nemek szerint elosztva pedig a sértettek 21,89 %-a férfi, szám szerint 93, illetve 78,11%-uk nő, vagyis 332 sértett. Ha ezeket az adatokat egybevetjük, konstatálható, hogy a szexuális bűncselekmények sértettjei az esetek 80%-ában nők (szám szerint 1878), és 20%-ban férfiak (468). Ezt az arányt szemlélteti a 4. ábra.⁴⁷

4. ábra: A sértettek nemek szerinti megoszlása

A sértettek életkora alapján kijelenthető, melyet az 5. ábra⁴⁸ is alátámaszt, hogy az esetek 70%-ában (1639 sértett) 18. életévüket be nem töltötték sérelmére követték el ezen bűncselekményeket, míg a maradék 30%-a a sértetteknek 18 év feletti.⁴⁹

5. ábra: A sértettek kor szerinti megoszlása

⁴⁷ 4. ábra: A sértettek nemek szerinti megoszlása. <https://tinyurl.com/4e23p7xs> (2023. 04. 17.)

⁴⁸ 5. ábra: A sértettek kor szerinti megoszlása. <https://tinyurl.com/4e23p7xs> (2023. 04. 17.)

⁴⁹ Sértetté válások száma az elkövetés helye szerint. <https://tinyurl.com/4e23p7xs> (2023. 04. 17.)

Mint már említettük, ezek az adatok az elmúlt 5 év távlatában helytállóak, Magyarország területére vonatkozóan. Mint az a korábbiakban vázolt százalékos arányok alapján is megállapítható, a szexuális bűncselekményeket elkövetők legnagyobb hányada nagykorú férfi, így ebből következik, hogy a sértettek zöme fiatalos nő/lány.⁵⁰

Összehasonlításképpen, ezeket az adatokat összevetve korábbi, ugyanebben a témában felmerült kutatásokkal, kijelenthető, hogy érdemi változás nem történt az elmúlt évek során, sem áldozattani szempontból, sem pedig a regisztrált elkövetett bűncselekmények számában.⁵¹

Az összevetéshez más hazai statisztikákat is felhasználtunk.⁵² Az általános statisztikák közül számunkra kiemelkedően fontosak az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikában (EÜRBS) található adatok, amely 1998 és 2002 között vizsgálta az ismertté vált bűncselekmények sértettjeinek számát.⁵³ Ez alapján megállapítható, hogy ebben az öt évben a nemi erkölcs elleni bűncselekmények száma a többi bűncselekményhez képest (például vagyon, vagy személy elleni bűncselekmények) elenyésző, tehát ezek a legkevésbé ismertté váltak. 1998-2002 között 3184 sértettet számláltak az ismertté vált nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében, mely a látencia szempontjából kivételként hagy maga után. Ez a 2002-es kutatás volt ezen deliktumok témájában az utolsó legnagyobb kutatás, így azóta csak a BSR-ben található statisztikákra lehet hagyatkozni.⁵⁴ A Legfőbb Ügyészség “Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről” című tájékoztatójában 1995 és 2014 között vizsgálja a regisztrált bűncselekmények számát.⁵⁵ A regisztrált nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények száma 1995 és 2014 között 79672. Éves szinten 1995 és 2014 között 1200 és 2200 között mozgott ezen bűncselekmények ismertté vált száma, ám 2004 és 2008 között növekedés mutatható be. 2005 és 2008 között meghaladta a 10.000-et az évi ismertté vált bűncselekmények száma.⁵⁶ Ezt a változást szemléletű a 6. ábra.⁵⁷ A tájékoztatóban feltüntetett többi bűncselekményhez képest tisztán látható, hogy a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények száma és ennek megoszlása jóval kevesebb, mint például a közlekedési bűncselekmények vagy a szándékos

⁵⁰ Sértetté válások száma az elkövetés helye szerint. <https://tinyurl.com/3t3vzcsy> (2023. 04. 22.)

⁵¹ Sértetté válások száma az elkövetés helye szerint. <https://tinyurl.com/4e23p7xs> (2023. 04. 19.)

⁵² Országos Kriminológiai Intézet: Áldozatok és vélemények I. Budapest, 2004. Az összevetéshez áttekintettük az Országos Kriminológiai Intézet által 2004-ben kiadott Áldozatok és Vélemények című könyvet, melyben Barabás Andrea Tünde Általános viktimológia, látencia című írásában több statisztikai adat is rendelkezésre áll.

⁵³ Magyarország ügyészsége – statisztikai adatok <http://ugyeszseg.hu/statisztikai-adatok/> (2023. 04. 17.)

⁵⁴ Magyarország ügyészsége – statisztikai adatok <http://ugyeszseg.hu/statisztikai-adatok/> (2023. 04. 22.). Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről, 8. számú tábla

(http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok6797.pdf?fbclid=IwAR0ebico1yLkP9HvjjCzFpv_CXa5-VB1v0oK8WBg%20GgTWEgja5CfBcEKcOE) (2023. 04. 22.)

⁵⁵ Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről

(http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok6797.pdf?fbclid=IwAR0ebico1yLkP9HvjjCzFpv_CXa5-VB1v0oK8WBg%20GgTWEgja5CfBcEKcOE) (2023. 04. 17.)

⁵⁶ *Mezőfi*: i. m. 225. o.

⁵⁷ 6. ábra: Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről – 8. számú tábla

(http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok6797.pdf?fbclid=IwAR0ebico1yLkP9HvjjCzFpv_CXa5-VB1v0oK8WBg%20GgTWEgja5CfBcEKcOE) (2023. 04. 24.)

emberölések és a szándékos testi sértések számának esetében.⁵⁸

IV.2. Európai Unió statisztikák, felmérések

Az Eurostat legfrissebb bűnügyi és büntető igazságszolgáltatási statisztikái 2008 és 2014 közötti időszakból ismertetik az Európai Unió területén nyilvántartásba vett bűncselekményeket. A hatóságok által nyilvántartásba vett erőszakos szexuális bűncselekmények körébe az erőszakos közöselések és egyéb szexuális támadások tartoznak: mivel ezen bűncselekmények szabályozása és dogmatikai háttere is tagállamonként eltérő, ezért az Eurostat a következő két gyűjtőfogalom használatára szorítkozik. Az Eurostat megfogalmazása alapján:

A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények száma, 1995–2014

Év	A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények ¹		ebből:					
			szexuális erőszak ²		szeméremsértés		gyermekpornográfia ³	
	száma	számának változása (1995 = 100%)	száma	számának változása (1995 = 100%)	száma	számának változása (1995 = 100%)	száma	számának változása (2002 = 100%)
1995	1 543	100,0	645	100,0	279	100,0	x	x
1996	2 199	142,5	686	106,4	248	88,9	x	x
1997	1 554	100,7	640	99,2	267	95,7	x	x
1998	1 532	99,3	583	90,4	269	96,4	x	x
1999	1 751	113,5	543	84,2	283	101,4	x	x
2000	2 038	132,1	498	77,2	269	96,4	x	x
2001	1 396	90,5	506	78,4	331	118,6	x	x
2002	1 451	94,0	515	79,8	289	103,6	144	100,0
2003	1 345	87,2	535	82,9	289	103,6	80	55,6
2004	7 130	462,1	565	87,6	341	122,2	5 832	4 050,0
2005	12 854	833,1	642	99,5	363	130,1	11 489	7 978,5
2006	16 430	1064,8	479	74,3	251	90,0	15 183	10 543,8
2007	10 943	709,2	468	72,6	223	79,9	9 934	6 898,6
2008	3 046	197,4	489	75,8	327	117,2	1 846	1 281,9
2009	1 842	119,4	525	81,4	239	85,7	721	500,7
2010	1 691	109,6	586	90,9	258	92,5	519	360,4
2011	1 200	77,8	462	71,6	273	97,8	168	116,7
2012	1 875	121,5	506	78,4	353	126,5	661	459,0
2013	6 457	418,5	502	77,8	337	120,8	5 225	3 628,5
2014	1 395	90,4	391	60,6	467	167,4	142	98,6

1) A Btk. XIX. Fejezetének megfelelő csoportosítás szerint.

2) A számítás a Btk. 197. §-ához igazodik, amely – megkötelesekkel – megfelelőtől a korábbi Btk. 197–198. §-aiban foglaltaknak (Erőszakos közöselés, Szemérem elleni erőszak).

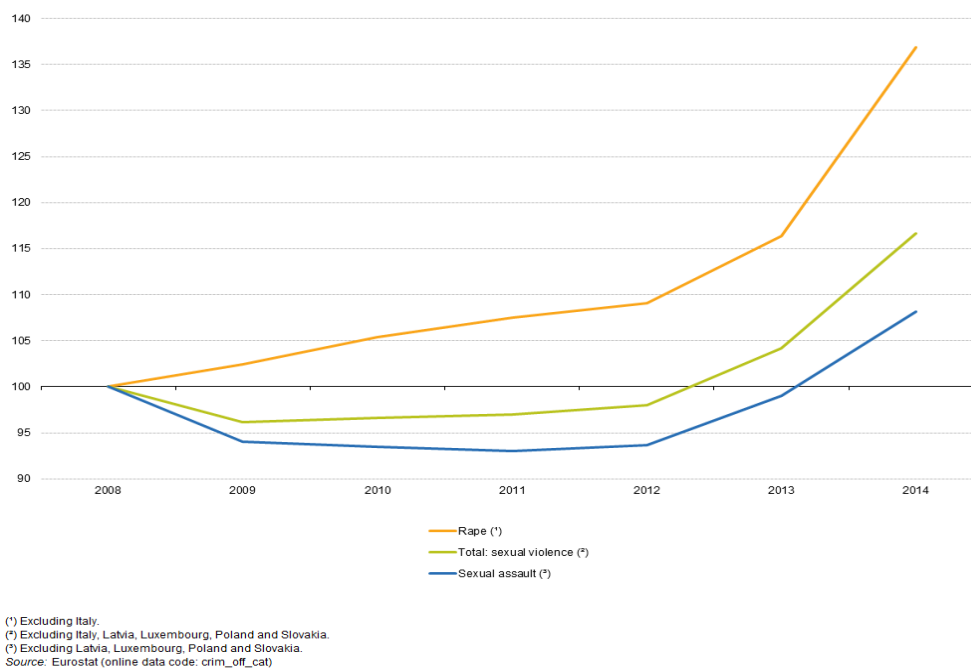
3) A korábbi Btk. szerint a bűncselekmény megnevezése tiltott pornográf felvétellel visszaélés.

6. ábra: A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények száma, 1995-2014.

„Az erőszakos közöselés („rape”) definíció szerint az érvényes beleegyezés nélküli szexuális közöselést jelenti, a szexuális támadás pedig az erőszakos közöselésnek nem minősülő erőszakos szexuális cselekmény. A szexuális támadásba („sexual assault”) beletartozik a nem kívánt szexuális aktus, a szexuális aktus kísérlete, illetve az erőszakos közöselésnek nem minősülő, kéretlen szexuális figyelemmel járó érintkezés vagy kommunikáció. Ugyancsak beletartozik a szexuális bántalmazás testi kontaktussal vagy anélkül, beleértve a kábítószerrel elősegített szexuális támadást, a házastárs ellen, akarata ellenére elkövetett szexuális támadást, a magatehetetlen személy elleni szexuális támadást, a nem kívánt érintést

⁵⁸ *Mezőfi.* i. m. 225. o.

vagy tapogatást, zaklatást és szexuális jellegű fenyegetéseket.”⁵⁹

7. ábra: A rendőrség által nyilvántartásba vett erőszakos bűncselekmények száma, EU-28.⁶⁰

A 25 tagállamból rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy a vizsgált időszakban (2008-2014) a nyilvántartásba vett erőszakos szexuális bűncselekmények összesített száma 16,6 %-kal nőtt. Szükséges azonban ismételtlen kihangsúlyozni, hogy ezek a nyilvántartásba vett bűncselekmények, és ezek esetében is csakúgy, mint hazánkban, magas látenciáról beszélhetünk. A legnagyobb növekedés 2013-14-ben volt tapasztalható, csak 2014-ben 12,2%-kal nőtt az erőszakos szexuális bűncselekmények száma az Európai Unió területén. Ehhez nagymértékben hozzájárult az akkor még tagállamban, az Egyesült Királyságban tapasztalható növekedés.

Erőszakos közösetés (*rape*) bűncselekményét tekintve a vizsgált időszakban egy még gyorsabb ütemű növekedés látható, ez a 2014-es év végére elérte a 36,9%-ot (megemlítendő azonban, hogy ebben az esetben már 29 tagállamból állnak rendelkezésre adatok). A szexuális támadások (*sexual assault*) grafikonja kissé másként alakult. A 2008-as évtől egészen a 2011-es év végéig csökkenő tendenciát mutattak ezek a deliktumok (egy Németországban történt nagy visszaesésnek köszönhetően), amelyet 2012-ben egy fordulópon követett. Innentől a 2013-as évig enyhe (5,7%), 2014-től intenzívebb (9,7%) növekedés következett be, azonban ez még így is elmarad a feljebb taglalt

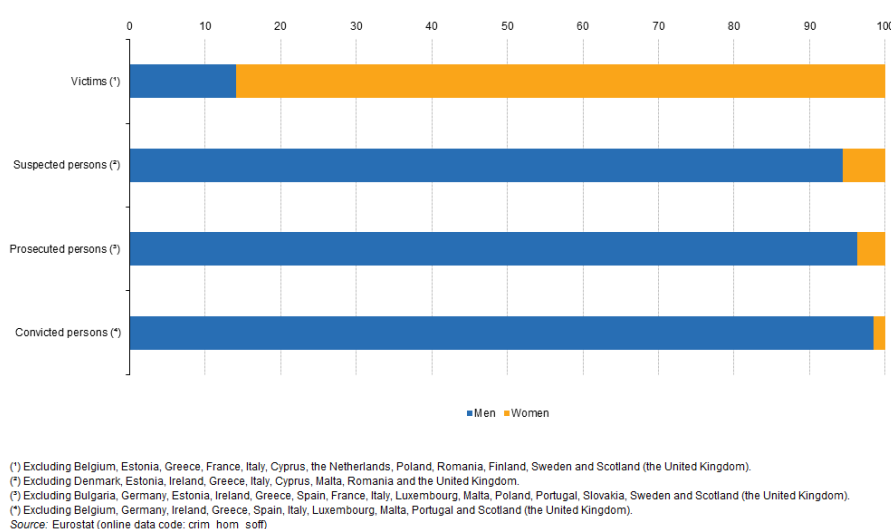
⁵⁹ Eurostat – Statistics Explained. Archive: Bűnügyi Statisztika. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Crime_statistics/hu&oldid=344667 (2023. 04. 17.)

⁶⁰ 7. ábra: Eurostat – Statistics Explained. Archive: Bűnügyi Statisztika. 3. ábra: A rendőrség által nyilvántartásba vett erőszakos szexuális bűncselekmények száma, EU-28, 2008-14. <https://tinyurl.com/363zw7c7> (2023. 04. 22.)

erőszakos közöszülés (*rape*) növekedési rátájától.⁶¹

A bűncselekmények nemek közötti megoszlását tekintve elmondható, hogy az erőszakos szexuális bűncselekmények terén jelentős az eltérés az áldozatok, a gyanúsítottak, a büntetőeljárás alá vont és ténylegesen elítélt személyek között. Ebben az esetben azonban az Eurostat statisztikája már nem teljes mértékben reprezentatív, hiszen sok tagállamban (és ebbe a nagyobb lakosságú tagállamok is beletartoznak) nem készült felmérés ezen deliktumok tekintetében a nemek közötti megoszlásról. A rendelkezésre álló adatokból a következők derülnek ki: a szexuális erőszak áldozatai túlnyomó többségben nők (85%), míg a bűncselekmények elkövetésével gyanúsítottak 95%-a, az eljárás alá vont személyek 97%-a, és az elítélt személyek 98%-a volt férfi.⁶² Ezt szemlélteti a következő ábra.⁶³

8. ábra: A rendőrség által nyilvántartásba vett erőszakos bűncselekmények száma jogállás és nem szerint, EU-28, 2014.

V. Az áldozattá válás lehetséges okai és következményei

V.1. Az áldozatok szociodemográfiája

A szexuális bűncselekmények sértettjei szempontjából fontos kitekinteni az áldozatok családi, gazdasági, társadalmi környezetére ahhoz, hogy jobban megértsük az áldozat háttérének és a sértetté válásnak az összefüggéseit. Ezen összefüggések vizsgálatakor a következő körülményeket vesszük

⁶¹ Eurostat – Statistics Explained. Archive: Bűnügyi Statisztika. <https://tinyurl.com/363zw7c7> (2023. 04. 17.)

⁶² Eurostat – Statistics Explained. File: Police-recorded sexual violence offences by legal status and by sex, EU-28, 2014 (% of total) YB16 II.png. <https://tinyurl.com/4e4szbp5> (2023. 04. 17.)

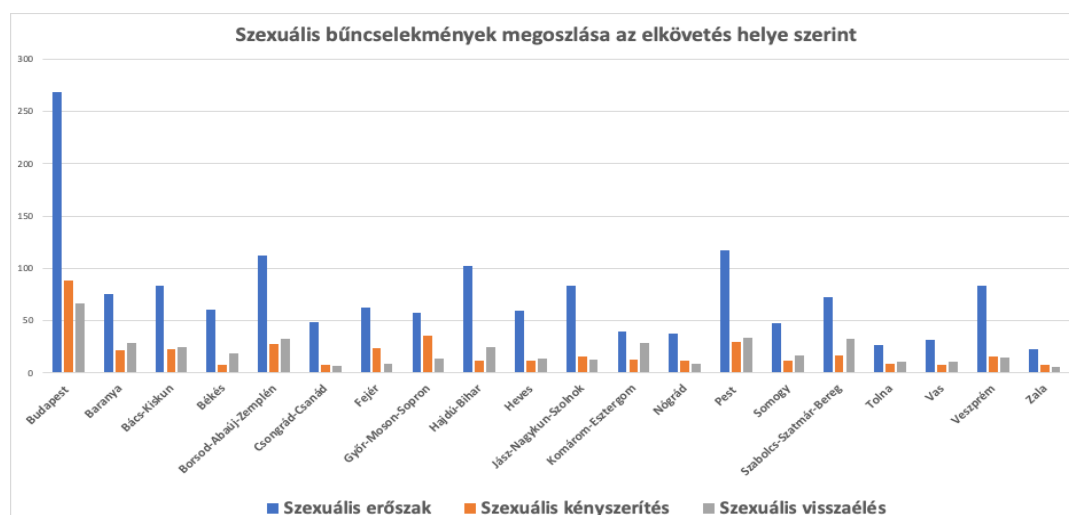
⁶³ 8. ábra: Eurostat – Statistics Explained. Archive: Bűnügyi Statisztika. 4. ábra: A rendőrség által nyilvántartásba vett erőszakos szexuális bűncselekmények száma jogállás és nem szerint, EU-28, 2014. <https://tinyurl.com/45f27k9d> (2023. 04. 22.)

figyelembe: nem és kor szerinti megoszlás, családi állapot, lakóhely.⁶⁴

Mint ahogyan az a korábban ismertetett statisztikából is látszik, a szexuális bűncselekmények sértettjei az esetek 80%-ban nők, illetve életkor alapján az esetek 70%-ban 18. életévüket be nem töltött személyek sérelmére követték el ezen bűncselekményeket. Kiemelendő, hogy a legtöbb szexuális deliktumot az esetek nagy hányadában gyermekkorúakkal vagy időskorúakkal szemben követték el. Ennek magyarázata lehet az, hogy az elkövetők sok esetben olyan áldozatot választanak ki, akivel szemben számottevő testi fölényrel rendelkeznek, illetve akiket könnyű szexuális cselekményre kényszeríteni.⁶⁵

Tekintettel arra, hogy a sértettek nagy százaléka 18 éven aluli, a bűncselekmények elkövetése – ahogyan arra írásunkban már korábban kitértünk –, párkapcsolaton vagy családon belül történik.⁶⁶ Az elkövetés helye szerint, amely az esetek többségében megegyezik a sértett lakóhelyével, megállapítható, hogy országszerte a legtöbb szexuális bűncselekményt Budapesten követik el. Ez betudható annak is, hogy Budapesten lakik az ország közel 20%-a, így magától értetődő ez az arány.⁶⁷

Ezt követi Pest megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Baranya megye. Ezzel szemben a legkevesebb ilyen jellegű deliktumot Tolna megyében, Zala megyében, Vas megyében és Csongrád-Csanád megyében követik el. Ebből látható, hogy az elmaradott és peremterületeken, illetve a gazdaságilag visszamaradottabb megyékben nagyobb a szexuális bűncselekmények elkövetésére való hajlam.⁶⁸

9. ábra: Szexuális bűncselekmények megoszlása az elkövetés helye szerint.⁶⁹

⁶⁴ Országos Kriminológiai Intézet: Áldozatok és vélemények I. Budapest 2004. 162. o.

⁶⁵ Országos Kriminológiai Intézet: Áldozatok és vélemények I. Budapest 2004. 165. o.

⁶⁶ Országos Kriminológiai Intézet: Áldozatok és vélemények I. Budapest 2004. 167. o.

⁶⁷ Magyarország népességének száma <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html> (2023. 05. 07.)

⁶⁸ Elkövetések száma az elkövetés helye szerint. <https://tinyurl.com/bp954zxx> (2023. 04. 17.)

⁶⁹ 9. ábra: Szexuális bűncselekmények megoszlása az elkövetés helye szerint. <https://tinyurl.com/bp954zxx> (2023. 04. 22.)

V.2. Az áldozati felelősség kérdése – elterjedt sztereotípiák

Az áldozati felelősség kérdésében az egyik legelterjedtebb és legjellemzőbb nézet az áldozathibáztatás. Ebben a kérdésben számos sztereotípiát látott már napvilágot. Ezek közül az első az, hogy az erőszakos közöszlést, erőszakos cselekményre kényszerítést az áldozat provokálja/provokálta ki a viselkedésével vagy akár az öltözködésével. Ezzel szemben a statisztikák alapján a sértettek között nagy számban találhatóak fiatal gyermekek és idős felnőttek is. Ezáltal bármilyen korú és nemű nő, férfi vagy gyermek válhat áldozattá.⁷⁰ Egy esetleges célpont kiválasztásakor a közhiedelemmel ellentétben nincs jelentősége a küllemnek, vonzerőnek, kisugárzásnak, öltözködésnek.⁷¹ Virág György véleménye szerint: „Jellemző, hogy ez a gondolkodás – az „áldozati felelősség” –, nem jelenik meg, vagy közel sem ilyen erővel, egyéb bűncselekményeknél, például: a zseblopásnál („ő tebet róla, miért vitt magával a zsebében annyi pénzt”), vagy a betörésnél („az ő hibája, mert nem volt erősebb zár az ajtón”), stb. Ezekben az esetekben az áldozattal való együttérzés, illetőleg az elkövető felelőssége egyértelmű, még akkor is, ha a sértett valóban nem volt kellően elővigyázatos.”⁷²

Egy másik nézet szerint senkivel szemben sem lehet az akarata ellenére szexuális bűncselekményt elkövetni, ha az áldozat valóban teljes erejével tiltakozik a szexuális cselekmény ellen, akkor deliktum nem tud megvalósulni, kell, hogy legyen legalább egy minimális konszenzus a sértetti részről. Ebből következne, hogy ha volt szexuális aktus, akkor ott nem lehetett valódi ellenállás. A valóság ezzel szemben az – ahogyan az a fentebbi statisztikákból is látszik –, hogy az erőfölénnyel rendelkező fél (legtöbb esetben felnőtt férfiak) könnyűszerrel felülkerekednek azokon a nőkön és gyermekeken is, akik minden erejükkel ellenállnak és védekeznek a támadás ellen. A félelem és a fenyegetés mértékétől függetlenül bárkit bármikor megbéníthat, olyan dolgok tűrésére vagy elszenvedésére kényszeríthet, amely külső szemlélő számára érthetetlen lehet. A félelem, amit az áldozatok ilyenkor átélnek, lehet olyan elemi erejű, hogy a számukra az adott helyzetben a legjobb menekülés az, ha hagyják megtörténni a szexuális cselekményt.⁷³

Egy harmadik nézet szerint, amelyre leginkább napjainkban irányul kiemelt figyelem, az sértettek gyakran állítják valótlanul, hogy szexuális bűncselekmény áldozataivá váltak. Ennek hátterében legtöbbször az áll, hogy a másik féllel szemben a vélt vagy valós sérelmeikért ily módon állnak bosszút. Ebből adódik, hogy a hamis feljelentések száma szexuális bűncselekmények esetében viszonylagosan magasnak mondható.⁷⁴ Virág György álláspontja szerint „Ez egyébként az egyik legszilárdabb, legelterjedtebb sztereotípiát, biztosra vehető, hogy ha bármilyen fórumon vagy beszélgetésben a szexuális erőszakra van szó, az áldozat hitelességének kérdése, a hamis vádaskodás a leghamarabb felmerülő problémák,

⁷⁰ Virág György: A szexuális erőszak áldozatai. PhD értekezés. Miskolc 2001. 53. o.

⁷¹ Uo.

⁷² Uo.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Uo.

kétségek egyike lesz. Ez azért is elgondolkodtató, s némi gyanúra okot adó, mert ugyanez a jelenség más bűncselekmények vagy devianciák megvitatásakor nem tapasztalható.”⁷⁵

A következő sztereotípa szerint az áldozatok akkor vannak kitéve a potenciális áldozattá válásnak, ha éjszaka, nem biztonságos helyeken (pl. elhagyott utcán) egyedül vannak. Ezzel szemben több külföldi és hazai statisztika is tanúsítja, hogy a szexuális támadások nagy részét nem nyilvános helyeken, nyílt utcán követik el, hanem az áldozat otthonában, vagy pedig különböző magánlakásokon. Ez ismét egy áldozathibáztató hozzáállás.⁷⁶

Véleményünk szerint mindezen sztereotípiákkal ellentétben kijelenthető, hogy az esetek túlnyomó részében az áldozat külső ismertetőjegyei és viselkedésmódja vajmi kevés szerepet játszanak abban, hogy valóban egy szexuális bűncselekmény sértettjévé váljon.

V.3. A szexuális bűncselekmények következményei

Mint a legtöbb bűncselekmény esetében, a szexuális bűncselekmények áldozatai is elszenvednek érzelmi és fizikai sérelmet is. Ha adott személy ellen erőszakkal vagy annak fenyegetésével követik el a bűncselekményt, az áldozatok kiszolgáltatott, megalázó és védtelen helyzetben vannak. Például szexuális erőszak esetében, az áldozat egy beszűkült tudatállapotba kerül, gondolatai kizárólagosan a támadás elhárítása/átvészélése körül forognak. Ezen deliktumok legtöbbször súlyos megrázkódtatást, traumát okoznak. Az, hogy az áldozat ezt a későbbiekben hogyan tudja feldolgozni vagy kezelni, személyenként változó, kortól, személyiségtől, korábbi tapasztalataitól vagy a bűncselekmény súlyosságától függ. Az elkövetett bűncselekmény után számos testi, lelki és viselkedéses tünet jelenhet meg az áldozatokat illetően. Ezeket a tüneteket és változásokat a szakirodalom poszttraumás stresszszindrómának nevezi.⁷⁷

A testi tünetek közé a következők sorolhatóak: nők esetében menstruációs zavarok, étvágytalanság, hányinger, súlyvesztés, alvászavar, álmatlanság, rémálmok, gyengeség, rossz közérzet stb.⁷⁸ Általában a fizikai jellegű panaszok jelennek meg először, és sokszor ezek tűnnek el a leghamarabb. Jelzőértékűek, hiszen ezekkel a panaszokkal gyakran keresnek fel orvost, aki akár az első személy lehet, aki tudomást szerez az esetről.⁷⁹

Pszichés változások a következők lehetnek: nyomott hangulat, depresszió, szorongás, sírás, fóbiák (többnyire az erőszakos cselekménnyel kapcsolatosak), visszaemlékezések, újraélések, váratlan emlékbetörések, csökkent szexuális örömképesség, szexuális zavarok.⁸⁰

⁷⁵ *Virág: A szexuális... 54. o.*

⁷⁶ *Virág: A szexuális... 55. o.*

⁷⁷ *Virág: A szexuális... 62. o.*

⁷⁸ *Virág: A szexuális... 63. o.*

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ *Virág: A szexuális... 62-63. o.*

Mіндеzen felsorolások mellett megemlíthető, hogy a legtöbb áldozat az elkövetővel szemben nem él át intenzív haragot vagy bosszúvágyat, agressziót, ehelyett ezeket az érzéseket önmaga ellen fordítja, gyakran megjelenik az önvád és a bűntudat.⁸¹

VI. Nemzetközi kitekintés, működő alternatívák

Napjainkban az online tér és a közösségi média újabb kommunikációs platformot hozhat és hoz is létre annak érdekében, hogy a szexuális bűncselekmények áldozatai a velük történeteket megoszthassák. Ezzel biztathatnak másokat is arra, hogy traumájukat ne titkolják el és ne fojtsák magukba, hanem merjenek segítséget kérni. A *Me Too* 2017 októberében indult kampány az Amerikai Egyesült Államokból. A mozgalom azokat az embereket, főként nőként képviseli, akik a szexuális zaklatásukról és támadásukról világméretű vitát indítottak el. A kampány lehetőséget ad arra, hogy az emberek ne magukat hibáztassák egy-egy szexuális bűncselekmény miatt, merjenek bizalommal fordulni a hatóságok felé, és ne egyedül kelljen átvészelniük ezt a számukra megterhelő időszakot.⁸²

A mozgalom hatásai hazánkban is megjelentek, a témához kapcsolódó weboldalak például a beszéljrola.hu, vagy a megeroszakoltak.blog.hu. Ezen oldalakon az áldozatok megoszthatják élményeiket, ezzel is könnyítve lelki terhüket. Fontos azonban kiemelni ezen mozgalom és jelenség árnyoldalát is: sokan szenzációhajhász és valótlan tényeket állítva igyekeznek saját maguk számára hasznot hajtani, vagy másokat rossz színben feltüntetni. Erre kiváló példa, és a téma relevanciáját igazolja a Depp vs Heard per, amelyet több tízmillióan követtek figyelemmel világszerte.⁸³ Mindezek ellenére, véleményünk szerint a *Me Too* kampány egy megfelelő alapot biztosíthat arra, hogy az áldozatok egy kevésbé formális úton elindulva megkezdjék az elkövetők felelősségre vonását.

A hagyományos rendőrségi út mellett hazánkban számos olyan segélyszervezet működik, amelyeknek célja a szexuális bűncselekmények áldozatainak segítése, amelyekhez bármikor bizalommal fordulhatnak. A probléma az, hogy ezeket a segélyszervezeteket, annak ellenére, hogy egyesek már évek óta léteznek és rendelkezésre állnak, mégsem ismerik olyan széleskörűen, mint az elvárható lenne. Rengeteg szerv, egyesület, alapítvány van, a legtöbb rendelkezik online weboldallal is, ami segíti a könnyebb hozzáférést ezen szervezetek tartalmához és céljához. Ilyen szervezet például

⁸¹ *Virág: A szexuális...* 64. o.

⁸² *Kun Viktória: METOO – hol vagyok én?* http://klartexte.elte.hu/kun-viktoria.html?fbclid=IwAR32W_cEP15t23309y7D9hMOd7wqtRzbrtUDUdfrIbd6UEyKnGP9tZFoNZs (2023. 04. 18.)

⁸³ NBC News: Johnny Depp and Amber Heard defamation trial: summary and timeline. <https://www.nbcnews.com/pop-culture/pop-culture-news/johnny-depp-amber-heard-defamation-trial-summary-timeline-rcna26136> (2023. 04. 18.)

– a teljesség igénye nélkül–: a Patent,⁸⁴ a Nane,⁸⁵ Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány,⁸⁶ de itt említhető akár a Magyar Máltai Szeretetszolgálat is.⁸⁷ Fontos kitérni arra, hogy amint arról korábban is írtunk, a szexuális bűncselekmények nagy részét fiatal- és gyermekkorúak sérelmére követik el, ebben az esetben fontos a közreműködő orvosok, pedagógusok, iskolapszichológusok munkája is. Sok esetben ők azok, akik elsőkézből értesülhetnek a gyermekeket ért atrocitásokról, és megtehetik a szükséges intézkedéseket.⁸⁸

Végül fontos beszélni a már korábban is említett hatóságokról, és a velük szembeni bizalom hiányáról. Mint a szexuális bűncselekmények körében felmerülő látencia egyik legsúlyosabb oka, elvárható lenne, hogy ezzel a jelenséggel kapcsolatban változások történjenek – mind a hatóság, mind pedig a társadalom részéről. A rendőrség, amely ennek az intézményrendszernek a legfontosabb eleme, egy olyan intézmény, amelynek célja a közbiztonság megteremtése és a polgárok védelme.⁸⁹

A bizalomhiány legfőbb oka, hogy a rendőrség anélkül várja el az együttműködést az állampolgároktól, hogy átfogóan ismertetné azok jogait és kötelezettségeit, illetve a munkájukra vonatkozó szabályait.

Ezt a különböző kommunikációs csatornák (televízió, internet, közösségi média) bevonásával és az ezeken keresztül történő kommunikáció fejlesztésével lehetne megtenni. Ezáltal a hivatalos szervek is közelebb kerülnének az állampolgárokhoz, azok pedig könnyebben kiépítenék a bizalmi viszonyt.⁹⁰ Ilyen megoldást jelenthetne az angolszász mintára épülő rendszer, a “reassurance policing”, azaz bizalomépítő rendőrség. Ennek lényege, hogy a rendőrség munkáját a társadalom elvárásaihoz igazítsák.⁹¹

VII. Összegzés, de lege ferenda javaslatok

Elsőkörben a jogi eszköztárat áttekintve megoldást jelenthetne a szexuális bűncselekmények problémájára az Isztambuli Egyezmény ratifikálása. Az Európai Unió Tanácsa sajtóközleménye szerint: *„Az isztambuli egyezmény az első olyan nemzetközi eszköz, amelynek célja a nők elleni erőszak felszámolása azáltal, hogy átfogó jogi és szakpolitikai intézkedéseket határoz meg az ilyen erőszak megelőzésére, valamint az áldozatok védelmére és megsegítésére. Ezek közé tartoznak az adatgyűjtésre, a tudatosításra, a nők elleni erőszak bűncselekményé nyilvánítására és a segítő szolgáltatások nyújtására vonatkozó intézkedések. Az egyezmény*

⁸⁴ Patent Egyesület. <https://www.patent.org.hu> (2023. 04. 18.)

⁸⁵ NANE Egyesület. <https://nane.hu> (2023. 04. 18.)

⁸⁶ Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány. <https://hintalovon.hu> (2023. 04. 18.)

⁸⁷ Magyar Máltai Szeretetszolgálat. <https://maltai.hu> (2023. 04. 18.)

⁸⁸ *Mezőfi*: i. m. 230. o.

⁸⁹ *Leis* Ferenc: A közösségi hálózatok és a közösségi rendőrség kapcsolata (Mi keresni valója van a rendőrségnek a Facebookon?). Nemzetbiztonsági Szemle 2015/1. sz. 26-51. o.

⁹⁰ *Mezőfi*: i. m. 229. o.

⁹¹ Reassurance policing. <https://www.edgehill.ac.uk/departments/academic/law/research/police-research-unit-pru/reassurance-policing/> (2023. 04. 18.)

*emellett a menekültség és a migráció területén jelentkező nemi alapú erőszak problémájával is foglalkozik.*⁹² Az egyezmény további céljai közé tartozik még többek között a nők védelme az erőszak minden formájával szemben, a nők és a férfiak közötti tényleges egyenlőség elősegítése, átfogó keret, szakpolitikák és intézkedések megtervezése a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak minden áldozatának védelme és segítése érdekében.⁹³ Magyarország az Isztambuli Egyezményt 2014 tavaszán aláírta, de törvénybe nem iktatta; ez azonban szükséges lenne, mivel ezzel válik az egyezmény jogilag is kötelezővé.⁹⁴

Másodsorban szükséges lenne a hazai büntetőeljárás törvény módosítása is az Isztambuli Egyezmény szerinti intézményrendszer bevezetéséhez. Az 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról ugyanis rendelkezik arról, hogy pszichológus szakértők és szaktanácsadók is részt vegyenek a tárgyaláson, azonban csak mint jelenlevők. Ez még önmagában nem elégséges ahhoz, hogy érdemben hozzájáruljanak a sértettek lelki felépüléséhez, és az esetleges másodlagos viktimizáció megakadályozásához.⁹⁵

Harmadrészt pedig megoldást jelenthetne a másodlagos prevenció problémájára egy megfelelően strukturált és kiépített menedékhely-rendszer létrehozása. Korinek László gondolataival élve: *„családon belüli erőszak áldozatainak védelmében fontos szerepet töltenek be a menedékhelyek, amelyek azonban Magyarországon nem működnek megfelelően. Csúpán 122 igénybe vehető férőhelye van az országban és ebből csak 28 van titkosított címen. A nemzetközi normáknak és elvárásoknak Magyarország 1000 férőhely biztosításával kellene eleget tenni. Ráadásul a nők alapszabályként csak maximum 60 napig maradhatnak a menhelyeken és csak a gyermekek anyák kérhetnek hosszabbítást”*.⁹⁶ Ezen intézményrendszer kiépítése és nemzetközi normáknak való megfeleltetése szintén hozzájárulna a szexuális bűncselekmények áldozatszámának csökkenéséhez.⁹⁷

Véleményünk szerint, az Isztambuli Egyezmény ratifikálásával, és a már fentebb felsorolt jogi és nem jogi intézkedések és külföldi alternatívák alkalmazásával lehetséges lenne csökkenteni a hazánkban elkövetett szexuális bűncselekmények számát, azok látenciáját, és az áldozatok számára okozott súlyos sérelmek mértékét.

⁹² Az EU Tanácsa: A nőkkel szembeni erőszak elleni küzdelem: a Tanács az isztambuli egyezmény megkötéséhez az Európai Parlament egyetértését kérte. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2023/02/21/combating-violence-against-women-council-requests-the-consent-of-the-european-parliament-to-conclude-the-istanbul-convention/> (2023. 04. 18.)

⁹³ Az Isztambuli Egyezmény szövege magyar nyelven. <https://nokert.hu/sze-20160720-0010/1466/1/az-isztambuli-egyezmény-szovege-magyar-nyelven> (2023. 04. 22.)

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ *Mezőfi*: i. m. 242. o.

⁹⁶ *Virág* György – *Kulsár* Gabriella – *Rosta* Andrea: Erőszakos Bűnözés. In: *Kriminológia*. (szerk. Borbíró Barbara – Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Lévy Miklós). Wolters Kluwer, Budapest 2016. 584. o.

⁹⁷ *Mezőfi*: i. m. 242. o.

Kemény Bálint*joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Közjogi Tagozatának tagja***Szántó Soma***joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Közjogi Tagozatának tagja***A Hold és egyéb égitestek ásványi anyagainak kitermelése***„Kijózanító érzés fent lenni a világűrben és rájönni, hogy az ember biztonságát egy közbeszerzésre tett legalacsonyabb ajánlat határozza meg.”**Alan Shepard***I. Bevezetés**

Az emberiséget az írott történelem kezdete óta foglalkoztatja, hogy mit is rejtget az égbolt, vajon mi várhat rá a csillagok között; a civilizáció fejlődése során valamennyi kultúrában megjelent akéztetés a világűr misztériumainak feltárására. Az űrkutatás a XX. században a hidegháború és vele együtt az űrverseny beköszöntével tett szert központi szerepre: 1957-ben fellőtték az első műholdat, a Szputnyik-1-et, 1961-ben pedig Jurij Gagarin első emberként járt az űrben. E mérőföldkő-jelentőségű események bekövetkezte után minden kétséget kizáróan nyilvánvalóvá vált a nemzetközi közösség tagjai számára, hogy elkerülhetetlen eme új jogterület behatárolása, alapvető szabályainak lefektetése.

E folyamat terméke például az 1967-es Világűrszerződés (*Outer Space Treaty*),¹ amelyet nyugodtan jellemezhetünk a világűrjog területén alkotmányjelentőségű szerződésnek.² A Világűrszerződés aláírásakor azonban még viszonylag kis fontosságot tulajdonítottak az idegen égitestek erőforrásainak kiaknázásának.

1969-ben Neil Armstrong volt az, aki elsőként idegen égitestre, nevezetesen a Holdra lépett. Armstrong nagyjából 21,6 kg kőzetmintát³ hozott a Földre: ez volt az első eset, hogy ember egyidegen égitest anyagát hozta magával bolygókra. Napjainkra a technológia rohamos fejlődésének köszönhetően már megvalósulni látszik az idegen bolygók és aszteroidák nyersanyagainak ipari méretű kitermelése, ezzel a mindenkori jogalkotót, a nemzetközi jog esetében a nemzetköziliközösséget új kihívások elé állítva.

Gondoljunk csak bele abba az elsőre hajmeresztőnek tűnő ténybe, hogy nem egy ismert aszteroida kering a Naprendszerben olyan mennyiségű nyersanyagkincsel, amelynek értéke akár a Föld GDP-jének többszörösét is elérheti. Ezzel kapcsolatban egyes cégek már különféle adatbázisokat is

¹ Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket című, Moszkvában, Londonban és Washingtonban 1967. január 27-én aláírt szerződés, kihirdette: 1967. évi 41. törvényerejű rendelet (továbbiakban: Világűrszerződés)

² Brian R. *Israel: Space Resources in the Evolutionary Course of Space Lawmaking*. American Journal of International Law 2019/113. sz. 114. o

³ Lunar and Planetary Institute: Apollo 11 Lunar Samples. https://www.lpi.usra.edu/lunar/missions/apollo/apollo_11/samples/ (2022. 11. 02.)

összeállítottak.⁴

Mivel az ilyen és ehhez hasonló elképzelések realizálódása még évtizedeket vehet igénybe, azzal a különleges helyzettel állunk szemben, hogy lehetőségünk van az *ex ante* szabályozásra.

Tanulmányunkban erre tekintettel a következő kérdésekkel foglalkozunk: Először bemutatjuk a világűr nyersanyagainak kitermelése szempontjából releváns nemzetközi szerződések rendszerét (II. rész). Ezután azt részletezzük, miért lenne fontos az ilyen nyersanyagok kitermelésének nemzetközi szintű szabályozása (III. rész), majd analógiával próbálunk közelíteni a lehetséges jövőbeni szabályozáshoz (IV. rész). Később az űrkutatásban legprominensebb országok nemzeti szintű szabályozásának elemzésével haladunk tovább (V. rész) és megvizsgáljuk a kitermelt nyersanyagok jogi helyzetének alakulását is (VI. rész). Végezetül mindezek tükrében levonjuk következtetéseinket (VII. rész).

II. A nemzetközi szerződések hatályos rendszere

II.1. Világűrszerződés

A *corpus juris spatialis internationalist*⁵ (nemzetközi világűrjogot) alapvetően öt nemzetközi szerződés alakítja,⁶ a fent említett Világűrszerződés mellett témánk tekintetében szintén fontos lehet az 1979. évi Hold-megállapodás.⁷

A Világűrszerződés (*Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket*) a történelemben elsőként határoz meg űrjogi normákat, így a világűr kutatásának és felhasználásának szabadságát, valamint elvként határozza meg, hogy a világűr, ideértve a Holdat és minden más égitestet, nem vonható állami szuverenitás alá, ezzel azokat *res communis omnium* ususként kategorizálja.⁸ Ezzel együtt továbbra is meghagyja a lehetőséget az államoknak, hogy az űrbe lőtt műholdak, más objektumok és személyek felett ellenőrzést gyakoroljon. Mindezt kizárólag békés céllal és az ENSZ Alapokmányával⁹ összhangban kötelesek végezni, például annak 2. cikk (4) bekezdésében megjelenő erőszak tilalmával, amely a békés cél követelményét azonnal alá is támasztja.

Az esetleges jövőbeni, új szabályozás szempontjából sarokkő-jelentőségű lehet a szerződés ama kitétele, amelyben a nem állami szereplők űrtevékenységét szabályozza, hiszen az űr nyersanyagainak kitermelését potenciálisan nem (csak) állami szereplők, hanem gazdasági társaságok

⁴ Ian Webster. Asterank. <https://www.asterank.com/> (2023. 02. 27.)

⁵ Sulyok Gábor: Nemzetközi jogi szabályozás. In: Világűrjog (szerk. Bartóki – Gönczy Balázs – Sulyok Gábor). Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2022. 79. o.

⁶ Matthew T. King – Laurie R. Blank: International Law and Security in Outer Space: Now and Tomorrow. *American Journal of International Law* 2019/113. sz. 129. o.

⁷ Egyezmény az államok tevékenységéről a Holdon és más égitesteken című New Yorkban 1979. december 18-án aláírt szerződés. (továbbiakban: Hold-megállapodás).

⁸ Brian J. Egan: The Next Fifty Years of the Outer Space Treaty. <https://2009-2017.state.gov/s/1/releases/remarks/264963.htm> (2022. 11. 05.)

⁹ Egyesült Nemzetek San Franciscóban, az 1945. évi június hó 26. napján kelt Alapokmánya, kihirdette: 1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról.

is végezni fogják. Ennek értelmében a felbocsátó állam engedélye és folyamatos ellenőrzése szükséges, valamint azt az államot tekinti felbocsátónak, amelyeknek a területéről vagy létesítményéből az űrobjektumot fellőtték, akkor is, ha a fellövésben állami szerv nem vett részt. A nemzetközi szervezetek tekintetében megállapítja, hogy ezek is folytathatnak űrtevékenységet, a felelősséget pedig egyetemlegesen viselik a szervezetet alapító nemzetközi szerződés részes államaival.¹⁰

Egyes vélemények szerint mivel a szerződés olyan széles elfogadottságnak örvend és normáit, rendelkezéseit az államok következetesen betartják, a Világűrszerződés, de legalábbis annak egyes részei a nemzetközi szokásjog részévé váltak.¹¹

A Világűrszerződés azonban adós marad azzal, hogy megállapítsa egyes kulcsfogalmak definícióját, így nem kerül kifejtésre a világűr, az égitest, a békés célú felhasználás, az űrtevékenység és az űrhajós fogalma, sem pedig a világűr és a légtér elhatárolásának módja. Témánk szempontjából a legrelevánsabb viszont az a tény, hogy *expressis verbis* a világűrben található ásványkincsek és nyersanyagok kitermelhetőségének kérdéséről sem rendelkezik.

II.2. Hold-megállapodás

Ami égi kísérőnket illeti, a Hold-megállapodást 1979. december 5-én fogadta el az ENSZ Közgyűlése, hatályba pedig 1984. július 11-én lépett, miután Ausztria is ratifikálta.¹²

A Hold-megállapodás elfogadottsága nem túl magas, ráadásul űrhajózó állam nem is igen található aláírói között.¹³ Magyarország alá sem írta a szerződést. E megállapodást általában kudarcként szokás értékelni, azonban rendelkezései között akad néhány, amelyek talán mégis méltóak a tudományos közönség figyelmére.

Céljait a Hold-megállapodás a következőkben határozza meg: a Hold és a Naprendszer más égitesteinek kutatása és kiaknázása terén való nemzetközi együttműködés elősegítése, valamint a nemzetközi konfliktusok megelőzése. A megállapodás – a Világűrszerződéssel összhangban – kinyilvánítja, hogy minden, a Holdon folytatott tevékenység a nemzetközi jognak megfelelően kell, hogy történjen, előmozdítandó a nemzetközi békét, biztonságot, továbbá a nemzetközi együttműködést.¹⁴

Ahogy az neve is mutatja, a megállapodás területi hatálya nem csak holdunkra terjed ki, hanem eltérő szabályozás híján – a Föld kivételével valamennyi, a Naprendszerben található égitestre is. Ennek fényében tehát fontos ésszben tartanunk, hogy a Holdra tett megállapítások a Földet leszámítva

¹⁰ Világűrszerződés: VI. Cikk, VII. Cikk, VIII. Cikk.

¹¹ Tanja Masson – Zwaan: New States in Space. *American Journal of International Law* 2019/113. sz. 99. o.

¹² United Nations Office for Outer Space Affairs. <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/intromoon-agreement.html> (2022. 11. 17.)

¹³ Ld. United Nations Office for Outer Space Affairs. AAC105_C2_2022_CRP10E.pdf (unoosa.org) (2022. 11. 17.)

¹⁴ Antonella Bini: The Moon Agreement in the 21st century. *Acta Astronautica* 2010/67. sz. 498. o.

főszabály szerint a Naprendszer valamennyi égitestére érvényesek.¹⁵

A megállapodás elvként határozza meg, hogy a Hold kizárólag békés célokra használható. Szigorúan tiltja a Holddal összefüggésben az erőszak alkalmazását, valamint az azzal való fenyegetést. Mind a katonai támaszpontok létesítése, mind a fegyverkísérletek és a hadgyakorlatok, mind pedig a nukleáris és egyéb tömegpusztító fegyverek a Holdon vagy egy akörüli keringési pályán való elhelyezése és szállítása *ab ovo* szigorúan tilos. Fontos szem előtt tartani, hogy a megállapodás területi hatályánál fogva ez a rendelkezés kiterjed minden, a Naprendszer¹⁶ bizonytalan határai között található égitestre.¹⁷

Ami pedig tanulmányunk szempontjából igazán lényeges, az az, hogy a megállapodás értelmében a Hold soha, semmilyen körülmények között sem lehet nemzeti kisajátítás tárgya. Semelyik része sem válhat egyetlen állam, nemzetközi szervezet, nem kormányközi szervezet, nemzeti szervezet, jogi vagy természetes személy tulajdonává, az minden állam előtt egyenlő módon nyitva áll és megerősítik a rá vonatkozó tudományos vizsgálatok, mintavételek, valamint az égitest nyersanyagainak szabad kitermelhetőségét is. Ezek a műveletek értelemszerűen végezhetőek mind a Hold felszínén, mind pedig az alatt.¹⁸

A Hold-megállapodás értelmében a Hold kutatása az emberiség közös vállalkozása; minden ország javára és érdekében végzendő, a legteljesebb nemzetközi együttműködés jegyében. A megállapodás szövege tartalmazza még az ún. tájékoztatási kötelezettséget: a Holdon tevékenykedő államok számára előírja, hogy tájékoztassák az ENSZ főtitkárát, a nemzetközi közvéleményt és a szakmai-tudományos közösséget.¹⁹

Mint azt már fentebb említettük, tekintetbe véve a Hold-megállapodás részes feleinek mérsékeltszámát, a szerződés relevanciája kicsi. Jövője kétséges: vagy a teljes feledés vár rá, vagy pedig idővel hasonló mértékű újrakodifikáláson fog átesni, mint ami az 1958. évi genfi tengerjogi egyezmények kapcsán zajlott le; illetve az sem kizárható, hogy egyszer majd a releváns űrhatalmakis csatlakoznak ratifikálói közé. Fontos kiemelni azt is, hogy a megállapodás szokásjogi szintre emelkedésének marginális esélyei vannak, különös figyelemmel az Egyesült Államok *persistent objector*, azaz örökös ellenző magatartására.²⁰

---

¹⁵ *Sulyok*: i. m. 9. o.

¹⁶ Azt, hogy a Naprendszer határa hol húzódik, azt a megállapodás szövege nem részletezi, de a természettudományok képviselői sem alakítottak ki erre nézvést egységes álláspontot.

¹⁷ Hold-megállapodás: 2. Cikk, 3. Cikk.

¹⁸ Hold-megállapodás: 11. Cikk.

¹⁹ Hold-megállapodás: 5. Cikk.

²⁰ Ld. Executive Order on Encouraging International Support for the Recovery and Use of Space Resources. 2020. április 6.

III. Az égitestek erőforrásainak és nyersanyagainak kiaknázása

Bármilyen futurisztikusnak is tűnik első hallásra, a világűr kínálta lehetőségek ki- és felhasználása jelenleg is zajlik, megfigyeléséhez nem is kell messzire néznünk: gondoljunk csak a Nap energiáját – amely vitathatatlanul egy idegen égitest erőforrása – elektromos árammá alakító napelemekre. Ennél jóval nagyratörőbb cél a Kínai Népköztársaság jelenleg is zajló missziója, amelynek keretei között a Hold felszínéről gyűjtött kőzetekből kinyerhető Hélium-3 izotóp felhasználásával a fúziós energiatermelés alapjait igyekeznek megteremteni.²¹ Ilyen és hasonló, közel végtelennek tetsző lehetőségekkel kecsegtet még szűkebb kozmikus környezetünk, a Naprendszer. Nem véletlen tehát, hogy a nemzetközi jog egyes alanyai feszült figyelemmel kísérik az űrtechnológia, azon belül is az idegen égitestek bányászatának fejlődését és realizálódását. Kijelenthető, hogy az egyes, az idegen égitestek nyersanyagainak kitermelésében érdekelt államok már dolgoznak a világűr szélesebb spektrumú kihasználásának jogalapot teremtő szabályozás kialakításán.

Napjainkban nincs olyan átfogó, elegendő állam által ratifikált nemzetközi szerződés, amely alkalmas lenne arra, hogy ezt az embrionisztikus állapotban levő jogterületet átfogóan, kiszámíthatóan és adekvátan szabályozza. A legnagyobb horderejű kísérlet a nemzetközi közösség figyelmének felhívására és konszenzus kialakítására a 2020. október 13-án aláírt Artemisz- megállapodás.²² Hangsúlyos, hogy ez az amerikai kezdeményezésű megállapodás semmiképp sem tekinthető nemzetközi szerződésnek, hanem „csak” a polgári űrtevékenység megfelelő szabályozására vonatkozó elvek, iránymutatások közös olvasatú gyűjteménye.²³

Kijelenthetjük, hogy a nemzetközi világűrjog szabályozásának már megvan a „csontváza”, azonban erre még „izmot” is kellene építeni ahhoz, hogy fentebb már említett szempontoknak is megfelelő legyen. A nemzetközi jog magatartásokat szabályoz; normái nem kötődnek konkrétan a Földhöz, hanem az űrben és idegen égitesteken is érvényesek és alkalmazandóak: ennél fogva minden adott ahhoz, hogy más, hasonló státusú területekre alkalmazott normákat alapul véve analógiákkal élve következtessünk az esetleges jövőbeli szabályozás(ok) megoldásaira éstartalmára.

Erre azért van okunk és lehetőségünk, mivel az analógiákkal érvelés kifejezetten hasznos lehet abban az esetben, ha két tudásterület kifejezett hasonlóságokat mutat, esetleges problémáik egyeznek. Ilyenkor a már jobban megismert – esetünkben jobban, teljesebb körben szabályozott – területről alkotott képünket, információinkat, valamint megoldásainkat könnyebben ültethetjük át a másik

²¹ Christine *Chung*: China's Discovery of Lunar Mineral Could Add to Fuller View of the Moon. The New YorkTimes. <https://www.nytimes.com/2022/09/16/science/new-moon-mineral-china.html> (2022. 11. 19.)

²² A világűr erőforrásainak kiaknázása és hasznosítása kapcsán a Hold, a Mars, az üstökösök és a kisbolygók békéscélú polgári kutatásának és felhasználásának terén folytatott együttműködés elveiről. <https://www.nasa.gov/specials/artemis-accords/img/Artemis-Accords-signed-13Oct2020.pdf> (2022. 12. 16.)

²³ Jinyuan *Su*: Legal status of abiotic resources in outer space: Appropriability, ownership and access. *Leiden Journal of International Law* 2022/35. sz.

területre.²⁴

IV. Analógia más *res communis omnium usus* jellegű területekkel

A legkézenfekvőbb analógiát a nyílt tenger és tengerfenék jogi rezsimje, valamint az azok nemzetközi felügyeletére létrehozott szervezetek és az azokat érintő nemzetközi szerződések szolgáltatják.²⁵

Ami a nyílt tengert illeti, az erre nézve irányadó nemzetközi egyezmény az 1982. évi Montego Bay-i (UNCLOS) ENSZ Tengerjogi Egyezmény.²⁶ A világgűrrel való összehasonlítás alapját az azonos státus és az a tény adja, hogy a nyílt tengeri halászatot és hajózást egyszerűen összevethetjük az űrrepüléssel és a Földön kívüli nyersanyagok kitermelésével, hiszen elérni kívánt céljaikban és viszonyrendszerükben rendkívül hasonlóak. Az analógiát a világgűr és az állam szuverenitása alatt álló légtér határának megszabására is alkalmazhatjuk, olyan tekintetben, hogy a parti tenger és a nyílt tenger viszonyrendszerét a légtér és a világgűr helyzetébe ültetjük.²⁷ A több, mint 150 részes állammal rendelkező Tengerjogi Egyezmény²⁸ a tengeri szabadságok körébe sorolja például a nyílt tengeri hajózás szabadságát, ami annyit tesz, hogy a partvonalától számított alapvetően 200 tengeri mérföld távolságra a tengert bármely tengeri jármű szabadon használhatja; a világgűrjogba ezt oly módon lehetne átültetni, hogy a légtér (vagy más, nemzetközi szerződésben meghatározott határ) elhagyása után bármely állam űrjárműve szabadon közlekedhet, azt pedig be kell látnunk, hogy az űrben való közlekedés előfeltétele az itt folyó kitermelésnek.²⁹

Az UNCLOS rendelkezik még a nyílt tengeri halászat szabadságáról,³⁰ ennek értelmében a kizárólagos gazdasági övezet külső határától a nyílt tenger élő erőforrásainak kiaknázása bármely állam által lehetséges, ha pedig kettő vagy több állam kíván ugyanazon a területen belül halászni, kötelesek egymással kommunikálni és együttműködni, ezért koordináló szervezetet kell létrehozniuk. Ezen felül a halászat nem lehet pusztító hatású az élővilág számára, azaz nem lehet sem korlátlan, sem pedig mértéktelen.³¹ Erre építve könnyen beláthatjuk, hogy egy hasonló elven működő koordináló bizottság releváns, konstruktív eleme lehet a különféle idegen égitestek nyersanyagainak kiaknázásának közös megvalósításának, hiszen az űrobjektumok vezérlése hosszas, aprólékos előzetes tervezést igényel, amelynek hatékony kivitelezése csak hatékony államközi együttműködés keretei között lehetséges biztonságosan; elvégre a

²⁴ M. J. Peterson: The use of analogies in developing outer space law. International Organisation 1997/2. sz. 248. o.

²⁵ Isabel Feichtner: Mining for humanity in the deep sea and outer space: The role of small states and international law in the extraterritorial expansion of extraction. Leiden Journal of International Law 2019/32. sz. 265. o.

²⁶ Az Egyesült Nemzetek Montego Bayben, 1982. december 10-én aláírásra megnyitott Tengerjogi Egyezménye, kihirdette: 91/2001. (XII. 21.) OGY határozat.

²⁷ Peterson: i.m. 252. o.

²⁸ United Nations Treaty Online:

https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280043ad5&clang=_en (2022. 12. 18.)

²⁹ Egyesült Nemzetek Montego Bayben, 1982. december 10-én aláírásra megnyitott Tengerjogi Egyezménye. 87. Cikk.

³⁰ Uo.

³¹ Punczmann Ádám Tamás – Sulyok Gábor: Az égitestek erőforrásainak kihasználása. In: Világgűrjog (szerk: Bartóky—Gönczy Balázs – Sulyok Gábor). Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2022. 172-173. o.

nemzetközi közösség sem szeretné, hogy súrlódások újabb színtere nyíljon meg.

Felvetődhet az a kérdés, hogy lehetséges-e kitermelés olyan területről, amely nem vonható szuverenitás alá és az ilyen típusú tevékenység nem minősül-e máris kisajátításnak; a lehetséges választ szintén a tengerjogban kereshetjük, hiszen hasonlóan a nyílt tengerhez, a világűr is *res communis omnium usus* státusú terület.³² E logika mentén haladva a világűr nyersanyagainak kitermelése is elképzelhető bármely résztvevő számára, hasonlóan a nyílt tengerre vonatkozó nemzetközi jogi szabályozáshoz, annak ellenére, hogy azt főszabály szerint a nemzetközi közösség bármely tagja szuverenitás gyakorlásának tekintené.

A tengerfenék ugyancsak hasonló helyzetben van a nemzetközi jogi megítélését és szabályozását tekintve, mint a világűr. Az előző gondolatokra tekintettel a tengerfenékekkel kapcsolatos analógia a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság létrehozásának és működésének tükrében lehet érdekes számunkra. A Nemzetközi Tengerfenék Hatóság ugyanis az ENSZ szakosított ügynöksége, amely a zóna vagy másnéven körzet ásványforrásainak kitermelését hivatott szervezni, szabályozni és irányítani.³³ Lényeges, hogy kizárólag a szervezet tagjai vehetnek részt az erőforrások kiaknázásában. A bányászati, kitermelési munkálatoknak jelenleg még nincs elfogadott szabályozása, de már kirajzolódni látszik az erre előkészített tervezet. Az egyik legszembetűnőbb eleme ennek a kitermelési szerződések rendszere, amely különböző, a hatóság által előírt feltételeknek megfelelő feleknek biztosítaná a bányászat jogát.³⁴ A világűr nyersanyagainak kitermelése szempontjából pedig szintén hatalmas mérföldkő lenne egy hasonló hatóság kialakítása, hiszen így biztos jogi és szervezeti háttérrel lehetne teremteni ennek a tevékenységnek. Az érdekelt államok és személyek így csupán az előre megadott feltételeknek megfelelően és egységes jogi alapon, magukat az erre a célra létrehozott és szakosított hatóság alá vetve láthatnának neki az extraterresztriális anyagok bányászatának.

---

³² Brubács János: Nemzetközi jog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs 2010-2011. 73. o.

³³ Brubács: i. m. 173. o.

³⁴ Nemzetközi Tengerfenék Hatóság: A Zóna ásványkincseinek kiaknázásáról szóló rendelettervezete III. Rész 1. Szakasz.

V. Nemzeti jogalkotás

A fejlődés mozgatórugója az ilyen volumenű vállalkozásoknál mindenkor az egységesség és integráció megteremtése volt, ezt azonban gyakran egyéni fejlődésnek kell megelőznie. Vannak államok, példának okáért az Amerikai Egyesült Államok, Luxemburg, az Egyesült Arab Emírségek és Japán,³⁵ amelyek már hatályos szabályozással fedik le, kisebb-nagyobb szegmensét ennek az új jogterületnek. A kitermelést szabályozó nemzeti űrtörvénnyel rendelkező államok közül politikai, gazdasági jelentőségük, a nemzetközi közösségben betöltött helyük és úttörő mivoltuk okán emeltük ki a fentieket. A nemzeti jogalkotás számunkra abból a tekintetből lehet fontos, hogy a nemzetközi közegbe az itt kidolgozott elvek és normák – nemzetközi kodifikációs tevékenység útján – gyakran beszivárognak.

V.1. Amerikai Egyesült Államok

Nem meglepő módon az USA volt az első állam, amely részletes nemzeti jogszabályt alkotott az általunk vizsgált kérdéskörben. A *U. S. Commercial Space Launch Competitiveness Act* 2015 novemberében lépett hatályba, amely rendkívül részletesen szabályozza, hogy mi tekinthető az űr nyersanyagai közül kitermelés tárgyának, továbbá foglalkozik a világűrben tevékenykedő személyek jogaival és kötelezettségeivel, meghatározza azt is, hogy mit tekint aszteroida- erőforrásnak és űr-erőforrásnak a törvény keretei között. Leszögezi, hogy kitermelő tevékenységet idegen égitesten csak az Amerikai Egyesült Államok állampolgárai, az itt bejegyzett cégek, illetve olyan cégek végezhetnek, amelyeknek többségi tulajdonosa az említettek közül kerül ki. Az érintett személyek számára a törvény az alábbi jogokat biztosítja, abban az esetben, ha aszteroidák, vagy egyéb égitestek nyersanyagait a jogszabály rendelkezéseivel és az Egyesült Államok nemzetközi kötelezettségeivel összhangban termelték ki: birtoklás joga, tulajdonjog, szállítás joga, a nyersanyag felhasználásának és értékesítésének joga.³⁶

Annak ellenére azonban, hogy a törvény több helyen is kifejezetten hangsúlyozza, hogy egyes rendelkezései az Egyesült Államok nemzetközi kötelezettségeivel összhangban kerültek megalkotásra, felügyeleti és engedélyezési eljárásokat egyáltalán nem tartalmaz és környezetvédelmi normák implementációja is elmaradt.³⁷

V.2. Luxemburg

Elsőre talán meglepőnek tűnhet, de Luxemburg a világon a második, Európában pedig az első olyan állam, amely törvényileg szabályozta e kérdéskört. Ennek oka abban keresendő, hogy a luxemburgi adózási szabályok számos vélemény szerint leírhatóak az „adóparadicsom” kifejezéssel, jóllehet ennek

³⁵ *Punczman – Sulyok*: i. m. 176-179. o.

³⁶ *Israel*: i. m. 115. o.

³⁷ *Punczman – Sulyok*: i. m. 177. o.

visszaszorítására számos kormányzati törekvés figyelhető meg.³⁸ Ettől függetlenül a meghatározó gazdasági súlyú űrkutatóval foglalkozó óriásvállalatok számára az európai kontinensen még mindig Luxemburg az egyik legmegfelelőbb ország tevékenységük végzésére.

A 2017-ben hatályba lépett – mindösszesen 18 szakaszból álló – törvény ennek ellenére szintén nem nyújt teljeskörű szabályozást a felmerülő problémákra.³⁹ Jóllehet, rendez olyan kérdéseket is, mint a kitermelés engedélyezésének menete, a világűr erőforrásainak jogi helyzete, az ezzel kapcsolatosan felmerülő jogi kérdések és a lehetséges büntetések kiszabása. A jogszabály legfontosabb rendelkezése azonban témánk szempontjából annak első szakasza, amely elegánsan egy mondatban megállapítja, hogy a világűr nyersanyagai kisajátíthatók.⁴⁰

Részletesen szabályozza, hogy mely jogi személyek milyen feltételek teljesülése esetén vehetnek részt az űr erőforrásainak kiaknázásában, a leghangsúlyosabb kritériumok a vezető tisztségviselőkre vonatkoznak, amelyek a jó hírnév és a megfelelő tapasztalat igazolását írják elő ahhoz, hogy az általuk vezetett jogi személy megkaphassa az űrtevékenységi engedélyt. Ezen felül lényeges előírás a teljes biztosítottság igazolása, valamint az 5.000-tól 500.000 euróig terjedő „adminisztrációs díj” megfizetése.⁴¹

V.3. Egyesült Arab Emírségek

Az Egyesült Arab Emírségek bevallott célja, hogy a Közel-Kelet domináns űrhatalmává váljon.⁴² Ez elengedhetlenné tette saját nemzeti űrjogi szabályozásának létrehozását. A számos űrmisszió, amelynek keretében az Emírségek például sikeresen Mars körüli pályára állított egy űrszondát 2021-ben,⁴³ vagy a 2024-es határidővel tervezett holdjárógép-projekt⁴⁴ pedig szintén nem kezdődhetett meg a megfelelő jogi keretek nélkül, ebben a jogalkotási kényszerhelyzetben alkották meg a 2019-ben a nemzeti űrtörvényt.⁴⁵

Nagyon pozitív elem, hogy a törvény különböző fogalmakat, definíciókat fektet le az első szakaszában, így minden további nélkül biztosak lehetünk abban, hogy az Egyesült Arab Emírségek állami jogi meggyőződése szerint milyen fogalmi elemeket tartalmaz például a szuborbitális repülés, az

³⁸ Marc Fassone: Luxembourg is a tax haven, says watchdog. Delano. <https://delano.lu/article/luxembourg-is-a-tax-haven-says> (2022. 12. 20.)

³⁹ Ld. Loi du 20 juillet 2017 sur l'exploration et l'utilisation des ressources de l'espace.

⁴⁰ Bob Calmes – Laurent Schummer – Blazej Gladysz – Lebmann: The Space Law Review: Luxembourg. The Law Reviews. <https://thelawreviews.co.uk/title/the-space-law-review/luxembourg> (2023. 01. 10.)

⁴¹ Uo.

⁴² United Arab Emirates – Country Commercial Guide: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/united-arab-emirates-space> (2023. 01. 12.)

⁴³ Laura Buckwell: UAE Hope probe reveals the mysteries of Mars. <https://www.euronews.com/next/2022/12/17/uae-hope-probe-reveals-the-mysteries-of-mars> (2023. 01. 15.)

⁴⁴ Ld. Emirates Lunar Mission – 2024 <https://u.ae/en/about-the-uae/science-and-technology/key-sectors-in-science-and-technology/space-science-and-technology> (2023. 02. 02.)

⁴⁵ Ld. Federal Law No. (12) of 2019 on the Regulation of the Space Sector.

űrszemét vagy akár a meteorit kifejezés. Ezen felül a rendkívül kényesek tekintett űr-légtér elhatárolást is megállapítja a jogszabály, hiszen kimondja, hogy a világűr a Föld atmoszférája feletti terület. Ebből rögtön arra következtethetünk, hogy az Egyesült ArabEmírségek a Kármán-vonalat tekinti az űr határának.⁴⁶ Rendelkezik továbbá az űrtevékenység kategóriáiról, valamint az űr erőforrásainak tekint minden élettelen erőforrást, ideértve az ásványi anyagokat és a vizet is. Szabályozza az engedélyezési eljárást és a felelősség szabályait is.⁴⁷

A luxemburgi szabályozáshoz hasonlatosan az idegen égitestek nyersanyagainak kitermelését és hasznosítását állami engedélyhez köti, az amerikai szabályozástól azonban eltér abban tekintetben, hogy több jogosultságot biztosít a kitermelőknek; a tulajdon, az értékesítés és a szállítás joga mellett engedélyezi még a raktározáshoz és egyes logisztikai szolgáltatásokkal kapcsolatos jogokat is. Az engedély nélküli űrtevékenységet és kitermelést pedig határozottan tiltja.⁴⁸ Érdekes megoldás, hogy az egyes rendelkezéseket követően azonnal elhelyezik az azok megsértéséből fakadó lehetséges büntetéseket is, amelyek jellemzően pénzbüntetés vagy legfeljebb két évig terjedő szabadságvesztés.

V.4. Japán

A távol-keleti szigetország a huszadik század végén fordította tekintetét a csillagok felé. 1994-ben bocsátották fel az első, H-II névre hallgatató japán űrrakétát. A 2000-es években Japán több sikeres űrprojekt eredményeképpen kisebb mennyiségű űrtörmelékkel is sikeresen le tudott hozni a Földre.⁴⁹

E jelentős technikai vívmányok fényében érdekes, hogy a felsoroltak közül Japán fogadott el – azon túl természetesen, hogy az űrjogi tárgyú nemzetközi szerződéseknek részes fele – utolsóként „űrtörvényt”, mégpedig *a világűr erőforrásainak feltárásával és kiaknázásával kapcsolatos üzleti tevékenységek előmozdításáról szóló törvényt* 2021-ben.⁵⁰ A törvény tárgya a világűr erőforrásainak az űrben, beleértve a Holdon és más égitesteken történő kiaknázása. A világűr erőforrásai alatt a törvény vizet, ásványi anyagokat, illetve más természetes erőforrásokat ért.⁵¹

A jogszabály kifejezett célja a magánszektor űrkutatásban és űriparban történő szerepvállalásának bátorítása, azonban az idegen égitestek erőforrásainak kitermelése a többi űrtörvényhez hasonlóan állami engedélyhez kötött. Egy ilyen engedély megszerzéséhez szükséges egy üzleti terv bemutatása, az igénylőnek meg kell határoznia a tevékenység célját, időtartamát, helyét, eszközeit, valamint annak módját.⁵² A japán kormány az engedély megadása előtt megvizsgálja, hogy a magánszereplő

⁴⁶ UAE: Federal Law No. (12) of 2019 Article 1 – Definitions.

⁴⁷ UAE: Federal Law No. (12) of 2019 Article 1 – Definitions.

⁴⁸ UAE: Federal Law No. (12) of 2019 Article 14 – Permits for Space Activities.

⁴⁹ Hiroko Yotsumoto – Daiki Ishikawa – Tetsuji Odan: The Space Law Review: Japan. The Law Reviews. <https://thelawreviews.co.uk/title/the-space-law-review/japan> (2023. 02. 16.)

⁵⁰ Ld. Act for Promotion of Business Activities regarding Exploration and Exploitation of Space resources.

⁵¹ *Punczman – Subyok*: i. m. 179. o.

⁵² Hiroko Yotsumoto – Daiki Ishikawa – Tetsuji Odan: i. m.

tervezett űrtevékenysége megfelel-e a szigetország alkotmányának és nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeinek, valamint, hogy sérti-e a nemzetközi békét és biztonságot. Az első ilyen engedélyt Japán egy Ispace Inc. nevű cégnek adta 2022-ben.⁵³

A törvény külön fontosságot tulajdonít az űrbéli közbiztonság védelmének, nagy hangsúlyt fektet az űrobjektumok összeütközésének megakadályozására és a világűr szennyezésének elkerülésére, valamint az űrobjektumok nyomon követésére. A törvény azonban nem rendelkezik az idegen égitestekből kitermelt nyersanyagok, ásványkincsekfeletti tulajdonszerzésről, ezekre további szabályozásig a japán polgári törvénykönyv rendelkezései az irányadók.⁵⁴

VI. A világűrben kitermelt nyersanyagok jogi helyzetének alakulása

Azt az érdekes szituációt figyelhetjük meg, hogy a nemzetközi közösség tagjai általánosan elfogadott jogelvnek tekintik, hogy idegen égitesten senkinek nem állhat fenn szuverenitása, (azon legfeljebb szuverén jogok gyakorlása lehetséges) azonban e szabályozás értelmében az onnan kitermelt nyersanyag, illetve ásványkincs birtoklása az elválással eredeti tulajdonjogot keletkeztethet. Ez az állami gyakorlat arra enged következtetni, hogy attól függetlenül, hogy az égitesteken nem állhat fenn szuverenitás a nyersanyagok kitermelése mégis lehetséges, a gyakorlat megléte pedig az elv szokásjogi státuszát bizonyíthatja. Ekképpen egy éles határt húzhatunk meg az anyag nemzetközi jogi és magánjogi státusa között. Álláspontunk szerint ettől a pillanattól számítva az űrben kitermelt nyersanyagnak nemzetközi jogi relevanciája legfeljebb a hazaszállításavagy az űrben való feldolgozása keretei között fordulhat elő az űrkárfelelősség tükrében.

Ami az űrben kitermelt nyersanyag magánjogi státuszának alakulását illeti, véleményünk szerint a tulajdonszerzés a római jog rendszeréből ismert *occupationak* feleltethető meg a leginkább. Az *occupatio* – amely eredeti tulajdonszerzési mód (*acquisitio originaria*) – értelmében a gazdátlan ingó dolog felett természetes személy a dolog sajátjaként való birtoklásával keletkeztethetett eredeti tulajdont magának. Bizonyítékául annak, hogy az *occupatio* létező és releváns intézmény a mai jogrendszerekben is, példaként felhozható mind a hatályos magyar Ptk., amely tulajdonszerzés gazdátlan javakon néven szabályozza a tényállást,⁵⁵ mind pedig akár a német BGB, amely pedig *Eigentumserwerb an beweglichen herrenlosen Sachen* névvel illeti ezt.⁵⁶

Ez a meglátás pedig, ha másból nem is, abból a szempontból mégis mindenképpen figyelemreméltó, hogy illetően formán a római jog kijutott a csillagok közé.

⁵³ Ld. ispace: Missions. <https://ispace-inc.com/missions> (2023. 02. 16.)

⁵⁴ *Punczman – Sulyok*: i. m. 179. o.

⁵⁵ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről: XV. Fejezet, 5:52. §.

⁵⁶ Bürgerliches Gesetzbuch: 958. §.

VII. Összegzés és konklúzió

Összegzésképpen kijelenthetjük, hogy a világűr jogi szabályozásának első szakasza 1979-ben, a Hold-megállapodással lezárult; a nemzetközi közösség tagjainak figyelme ezt követően más irányba fordult, a kozmosz jogi rezsimjének kialakítása lekerült a napirendről. A szabályozás második fázisának kezdete napjainkban látszik körvonalazódni, (ld. a nemzeti szabályozásokat) hiszen reális esély van arra, hogy a tudomány és a technika egyre gyorsuló fejlődése miatt a jogalkotásnak (és a jogászságnak) nem lesz már lehetősége szemet hunyni a téma felett, azaz kénytelenek lesznek megteremteni a releváns nemzetközi jogi szabályozást ebben a tárgykörben is.

Az űr végtelenje az emberiség számos problémájára hozhatna megoldást, még ha a rengeteg népszerű fikciós műben ábrázolt galaktikus birodalmunk valószínűleg nem is fog megvalósulni: a világűr nyersanyagainak kiaknázása válaszul szolgálhatna a bolygónkat fojtogató energiaválságra, vízhiányra, túlnépesedésre és a világ iparának nyersanyagéhségére. Gondoljunk az egyelőre csak az emberiség fantáziájában létező Dyson-gömbre: egy, a Nap köré telepített gigantikus napelem-farm elképzelhetetlen mennyiségű tiszta, folyamatosan elérhető, kiapadhatatlan energiával tudná ellátni világunkat. A berendezés megvalósításához több nyersanyagra lenne szükség, mint amennyit az emberiség jelenleg elő tud állítani, a világűr ásványkincseinek kiaknázása azonban például erre is megoldást nyújthatana.⁵⁷

E cikk szerzőinek meglátása szerint, egy, az űr egészét átfogó nemzetközi jogi rezsimnek a következők szerint kellene megvalósulnia: az idegen égitestek bányászatának mindenképpen az ENSZ égisze alatt újonnan megalkotott, lehetőleg minél több állam, köztük a releváns űrhatalmak által aláírt szerződés(ek) keretei között kellene megvalósulnia. Fontosnak tartjuk, hogy az említett nemzetközi megállapodások végrehajtásának felügyeletére egy erre szakosított nemzetközi szervezet jöjjön létre, amelynek főszervének tagjait a nemzetközi közösség tagjai az űrben végzett kitermelési tevékenységükkel arányosan delegálhatnák. Kardinális jelentőségű lehetne emellett a szerv koordinációs szerepköre a világűrben végzett mindenfajta tevékenység megfelelő összehangolására, az abban rejlő rendkívüli veszélyekre tekintettel.

Ezek mellett kitermelést végezni kívánó nemzetközi szereplőknek a luxemburgi nemzeti szabályozásban meghatározotthoz hasonló engedélyezési eljáráson kellene átesniük, amelyben részletesen be kellene mutatniuk a végezni kívánt tevékenységet, meg kellene határozniuk pontos céljaikat, valamint egyfajta környezetvédelmi biztosítékot kellene adniuk az idegen égitestek megóvásának érdekében.

Mindezek mellett természetesen nem tudjuk megjósolni, hogy a világűrben végzett ipari célú kitermelés tényleges jogi rezsimje milyen formában ölt majd testet. Csak reménykedni tudunk, hogy az az itt felvázoltakhoz hasonlóan történik majd meg és az emberiség egészének érdekében zajlik majd le, egy jobb világot megteremtve.

⁵⁷ Jason T. *Wright*: Dyson Spheres. *Serbian Astronomical Journal* 2020/200. sz. 1-18. o.

Balogh Márton

jogballgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Közjogi Tagozatának tagja

A Rosneft-ügy jelentősége az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában***I. Bevezetés**

Az Európai Unió Bíróságának (továbbiakban: Európai Bíróság v. Bíróság v. EUB) feladata az Európai Unió jogának tiszteletben tartása a Szerződések¹ értelmezése és alkalmazása során.² A Bíróság eljárásának jogalapját elsősorban az általános felülvizsgálati jogkör alapján biztosított (az imént hivatkozott EUSZ 19. cikk) jogköreire alapozhatja, azonban a Közös Kül- és Biztonságpolitikában (továbbiakban: KKBP) korlátozott hatásköre van.³ A szakpolitika az utolsó módosító szerződésben (Lisszaboni Szerződés) is megtartotta kormányközi jellegét.⁴ A kormányközi szakpolitika és a kizárólagos uniós szupranacionális hatáskör elhatárolása elsősorban a döntéshozatalban, illetve az Európai Bíróság szakpolitikára gyakorolt hatáskörében nyilvánul meg. A döntéshozatali mechanizmust tekintve az Európai Unió kizárólagos hatáskörében álló szupranacionális szakpolitikákkal szemben a kormányközi irányítású külpolitikában a Tanács szerepe különösen erőteljes, ugyanis a Tanács fogadja el a KKBP jogi aktusokat az Európai Tanács általános iránymutatásai alapján.⁵ Az Európai Unió Bíróságának hatásköre a külpolitikában ugyanakkor különösen korlátolt, két esetre korlátozódik a Bíróság felülvizsgálati jogköre. A Közös Kül- és Biztonságpolitikában a Bíróság eljárhat az Európai Unió és a KKBP hatásköreinek elhatárolásában, valamint jogosult a természetes vagy jogi személyek ellen bevezetett korlátozó intézkedéseket előíró határozatok jogszerűségi felülvizsgálatára is.⁶ Jelen reflexiómban az utóbbi, vagyis a magánszemélyek

---

*   KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM ÚNKP-22-2 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

¹ *HL 2012 C 326.* Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (továbbiakban: EUSZ), illetve a *HL 2012 C 326.* Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (továbbiakban: EUMSZ).

² EUSZ 19. cikk.

³ EUSZ 24. cikk második bekezdés: „Az Európai Unió Bírósága e rendelkezésekre vonatkozóan nem rendelkezik hatáskörrel, kivéve [...]”

⁴ Balázs Péter: Az Európai Unió külpolitikája. Wolters Kluwer, Budapest 2016. 38. o.

⁵ A KKBP jogi aktusok létrehozási mechanizmusáról bővebben ld.: Balogh Márton: Döntéshozatal az Európai Unió külpolitikájában. *Scriptura* 2022/2. sz. 40-46. o.

⁶ *Osztovits* András (szerk.): EU-jog. Harmadik aktualizált és bővített kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2021. 148. o.

(természetes, illetve jogi személyek) védelmét meghatározó bírósági felülvizsgálati jogkört érintő ítélkezési gyakorlatot vizsgálom, megkülönböztetett figyelmet szentelve a Rosneft-ügynek.⁷

Az imént említett bírói hatásköröket leíró Szerződésekben⁸ kifejezetten nem szerepel az előzetes döntéshozatali eljárás, mint a KKBP-ben lehetséges bírósági eljárás egy formája, a Rosneft-ügyben mégis megállapításra került a Bíróság hatásköri jogosultsága.⁹ Reflexióm célja a Rosneft-ügyben foglalt bírósági indokolás elemzése arra vonatkozóan, hogy a Bíróság hogyan állapította meg, illetve jellemezte saját vonatkozó hatáskörét a Rosneft-ügy ítéletének indokolásában. Megvizsgálom továbbá a Rosneft-ügy hatásait a Bíróság jelen és jövőbeli ítélkezési gyakorlatában, amelyhez egy jelenleg az Európai Unió Bírósága előtt zajló ügyet, a Neves 77 Solutions SRL-t érintő jogvita tényeit ismertettem.

II. A Rosneft-ügy

A Rosneft-ügy a Rosneft Oil Company OJSC keresete alapján először az angol és walesi Legfelsőbb Bíróság, majd az Európai Unió Bírósága elé került. Az ügy háttere a következő: az Európai Unió gazdasági szankciókkal sértette az orosz állami tulajdonban lévő Rosneft céget a korlátozó intézkedéseket tartalmazó 2014/512/KKBP határozattal¹⁰ és a 833/2014/EU rendelettel,¹¹ ezért a Rosneft orosz olajipari vállalat keresetet nyújtott be az angol és walesi legfelsőbb bírósághoz (továbbiakban: előterjesztő bíróság). A Rosneft a két jogi aktus (a határozat és a rendelet) egyes rendelkezéseinek érvényességét vitatta. A Rosneft-ügy rendkívüli jelentőségét egyrészt maga az előzetes döntéshozatali eljárás, valamint a másrészt az abban feltett kérdések adják. Tudniillik, a Közös Kül- és Biztonságpolitikában foglalt bírósági eljárást engedő kivételek nem rendelkeznek az előzetes döntéshozatalról,¹² és nem rendelkeznek KKBP határozatok rendelkezéseinek érvényességi vizsgálatának lehetőségéről sem. Az előzetes döntéshozatal az uniós intézmények jogi aktusainak jogszerűségére vonatkozó felülvizsgálatának egy formája, amelyet a nemzeti bíróságok kérelmére hozhat az Európai Unió Bírósága.¹³ Az angol szakirodalomban *claw-back* záradékként¹⁴ ismert kivétel-szabály alapján a természetes vagy jogi személyekkel szemben elfogadott korlátozó intézkedéseket

⁷ 2017. március 28-i Rosneft ítélet, C-72/15., EU:C:2017:236.

⁸ Szerződések alatt tehát az EUSZ és az EUMSZ értendők. Különös jelentőséggel bír a KKBP más szakpolitikáktól való elhatárolásában az, hogy a KKBP-re vonatkozó rendelkezések nem az EUMSZ rendelkezéseiben az Európai Unió más szakpolitikáinak szabályai között szerepelnek, hanem az EUSZ V. címe (21-46. cikkek) tartalmazza azokat, ezzel is jelezve a KKBP különleges jogi jellegét az uniós jogban.

⁹ C-72/15. sz. ügy, ítélet, 70. pont.

¹⁰ A Tanács 2014/512/KKBP határozata az ukrajnai helyzetet destabilizáló orosz intézkedések miatt hozott korlátozó intézkedésekről (HL 2014 L 229).

¹¹ A Tanács 833/2014/EU rendelete az ukrajnai helyzetet destabilizáló orosz intézkedések miatt hozott korlátozó intézkedésekről (HL 2014 L 229).

¹² 2016. május 31-i M. Wathelet főtanácsnok indítványa, C-72/15., EU:C:2016:381, 2. pont.

¹³ C-72/15. sz. ügy, Főtanácsnoki indítvány, 63. pont.

¹⁴ EUMSZ 275. cikk második bekezdés.

előíró határozatok jogszerűségének felülvizsgálatára lehetőséget biztosítanak a Szerződések, de csak semmisségi eljárás keretében,¹⁵ az előzetes döntéshozatali eljárásról a Szerződések nem rendelkeznek.

A megsemmisítési eljárásról tehát az EUMSZ 264. cikk rendelkezik, ennek a célja hasonlóan az előzetes döntéshozatali eljáráshoz az uniós jogi aktusok jogszerűségének vizsgálata. Az előterjesztő bíróság megítélése szerint a KKBP szakpolitika keretében elfogadott határozatok érvényességének előzetes döntéshozatali eljárásban való vizsgálata a bírósághoz fordulás alapvető jogát biztosítja. A határozat megtámadhatatlansága esetén ezért ellenkező esetben nem érvényesülne a hatékony bírói jogvédelem.¹⁶ Az előterjesztő bíróság tehát nem a KKBP-re vonatkozó szerződésbeli kivételszabállyal támasztja alá érvelését, hanem meglátásom szerint inkább arra utal, hogy az uniós jog koherenciáját sértené, ha a Bíróság nem vizsgálhatna előzetes döntéshozatali eljárásban KKBP jogi aktusokat. Véleményem szerint az uniós jogrend egységessége mellett jogvédelmi deficitet is keletkeztetne az, ha ezek az eljárások egyébként természetes, illetve jogi személyek védelme érdekében sem lennének kezdeményezhetőek.

Az Európai Unió Bírósága álláspontja alapján a természetes vagy jogi személyekre vonatkozó korlátozó intézkedések jogszerűségének felülvizsgálata nem az eljárás, hanem a határozat típusára vonatkozik,¹⁷ ezért ítéletében megtámadhatónak nyilvánította a határozatot. Az ítélet arra az általános jogelvre hivatkozik, hogy a nemzeti bíróságok által érvényesség elbírálására irányuló előzetes döntéshozatalra utalás a hatékony bírói jogvédelmet biztosítja, amely jogelv alapvető feladatot tölt be az uniós jogban. A Bíróság alapvető feladatát – a hatékony bírói védelem biztosítását – a KKBP-re vonatkozó korlátozott hatáskörének szabályai elé helyezi azzal, hogy a kérdést nem a tiltás oldaláról közelíti meg. A Bíróság tehát háttérbe szorítja a releváns szerződés-cikkek nyelvtani értelmezése szerinti egyébként meglehetősen korlátozott hatáskörét. Ez a „megengedő” megközelítés az, amit gyakran kiterjesztett hatáskörnek, célkutató vagy teleologikus értelmezésnek nevez a szakirodalom.¹⁸

A Bíróság álláspontja szerint sem az EUSZ-ből, sem pedig az EUMSZ-ből nem következik, hogy a Törvényszék előtt indított megsemmisítés iránti kereset lenne a jogszerűségi felülvizsgálat egyetlen formája, ezért kifejezett tiltás hiányában a Bíróság megállapította eseti hatáskörét a Rosneft-ügyben.¹⁹

Különösen fontos megjegyezni azt, hogy eseti hatáskörét²⁰ állapította meg a Bíróság, amely

---

¹⁵ EUMSZ 264. cikk.

¹⁶ C-72/15. sz. ügy, ítélet, 54. pont.

¹⁷ C-72/15. sz. ügy, ítélet, 70. pont.

¹⁸ Köznapi értelemben mondhatjuk, hogy a Bíróság gyakorlatában a „*Cél szentesíti az eszközt.*” elv alapján jár el.

¹⁹ C-72/15. sz. ügy, ítélet, 70. pont.

²⁰ Eseti hatáskörön azt értem, hogy a Bíróság gyakorlatában felmerül(het) olyan kérdés, amelyben eljárási hatásköre tisztázatlan, ezért adott ügy ítéletében az ügy eldöntése mellett hatásköre jogalapját is indokolnia kell.

legfeljebb precedensértékű ítéletet jelenthet a későbbi uniós jogban.²¹ Véleményem szerint az EUB döntését a Rosneft-ügyben az motiválta, hogy ellentétes döntés esetén képtelen lenne kizárni a nemzeti bíróságok között fennálló értelmezésbeli különbséget, amely egyébként az ügyben vizsgált 2014/512/KKBP határozat és a 833/2014/EU rendelet kapcsán már ki is alakult a tagállami bíróságok között.²² Úgy gondolom, hogy önmagában jogvédelmi krízist jelentene az, ha a huszonhét tagállam bíróságain különbözőképpen értelmeznék ugyanazt az uniós jogi aktust.

A Bíróság ítéletében megállapította, hogy neki van a legkedvezőbb helyzete ahhoz, hogy észrevételeket szerezzen be a tagállamoktól és az uniós intézményektől.²³ Véleményem szerint, az ítélet indokolása tehát a jogbiztonság érdekében a jog igazságszolgáltatási funkcióját biztosítja azzal, hogy nem a KKBP speciális szabályainak – különösen ideértve a Bíróság korlátozott hatáskörét – a szigorúan „fekete tinta szerinti” értelmezésével dolgozik, hanem a Szerződések célját, a magánszemélyek védelmét és az uniós jogrend egységességét veszi elsősorban figyelembe. A Rosneft-ügyben a Bíróság a KKBP-re vonatkozó korlátozott hatáskörét – tehát a nyelvtani értelmezés szerinti főszabályt – a teljes joghatóság általános szabálya alóli rendhagyó kivételeként értelmezi – és nem főszabályként. A KKBP határozatok érvényességének vizsgálatára vonatkozó bírósági hatáskör a peres felek bírósági védelmében – különösen jogbiztonsági szempontból – sarkalatos *novum*,²⁴ azonban az ügyben foglalt kérdés megválaszolásával számos másik kérdés vetődik fel a Bíróság jogértelmezését illetően.

Felmerül az a kérdés, hogyha a Bíróság eljárásának jogszerűségét nem a hatáskörét a KKBP-ben korlátozó EUSZ 24. cikkre, hanem az általános bírósági feladatkört megfogalmazó EUSZ 19. cikkre alapítja, akkor beszélhetünk-e egyáltalán hatáskör átlépésről? Ha az EUSZ 19. cikk, amely az EUB általános feladatát, jelesül a jog tiszteletben tartását írja elő a Szerződések értelmezése és alkalmazása során, akkor a Bíróság valójában nem „lép át” hatáskört, hiszen feladatának csak korlátozását jelentik a KKBP korlátozó rendelkezései, ezzel a magánszemélyek védelme kivétel ezt a kivételes hatásköri korlátozást oldja, vagyis visszautal a főszabályhoz – az általános bírói védelem szükséges biztosításának követelményéhez –. Véleményem szerint a Bíróság igen szűken értelmezi a KKBP „alkotmányos renden belüli elkülönítését”,²⁵ ugyanis csak háttérnormaként tekint a KKBP

²¹ Kifejezett jelentőséggel bírnak ezek a *precedensértékű ítéletek*, ugyanis többek között az uniós jogállamiság fogalom is a bírósági gyakorlatból következethető csak ki (ugyanis nincs egységes meghatározása a fogalomnak). A témáról bővebben ld.: *Chronowski* Nóra: Jogállamiság – gondolatok a magyar és az európai uniós jogfejlődésről. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás 2016/4. sz. 38. o.

²² C-72/15. sz. ügy, M. Wathelet főtanácsnok indítványa, 76. pont.

²³ C-72/15. sz. ügy, M. Wathelet főtanácsnok indítványa, 79. pont.

²⁴ Laurent *Contour*: Justiciabilité des actes de la PESC: où la Cour s'arrêtera-t-elle? *Revue de droit public* n°6, 2017. 1627. o. Idézi: Challet *Celia*: Reflections on Judicial Review of EU Sanctions Following the Crisis in Ukraine by the Court of Justice of the European Union. *European Legal Studies* 2020/4. sz. 13. o.

²⁵ Bővebben az Európai Unió alkotmányos rendjén belüli elkülönítésről: Paul James *Cardwell*: On 'ring-fencing' the Common Foreign and Security Policy in the legal order of the European Union. *Northern Ireland Legal Quarterly* 2013/4. sz. 2020. 443-463. o.

külön szabályaira. A Bíróság álláspontja szerint a Rosneft-ügyben a KKBP szabályai nem többek egy egyszerű kivételnél az EUB általános bírói hatáskörében.

A Bíróság hajlamos ítéleteiben, (nem különb a Rosneft-ügyben sem)²⁶ az alapvetően pozitív morális tartalommal bíró jogállamiság fogalmat²⁷ a jó jog fogalmával azonosítani.²⁸ A jogállamiság (*rule of law*) először az EUB ítélezési gyakorlatában jelent meg,²⁹ ezért annak tartalmi elemei nem a Szerződésekből, hanem a Bíróság említett precedensértékű ítéleteiből következtethetők ki.³⁰ Ezek a tartalmi elemek pedig inkább a jog tartalmával szemben támasztott követelmények, olyan általános jogelvek, mint a bírósághoz fordulás alapvető joga, a hatékony bírói jogorvoslat elve, az uniós jog koherenciájának biztosítására való törekvés, illetve a magánszemélyek védelme.

III. A Bírói értelmezés és annak jelentősége a joggyakorlatban

Az Európai Unió Bírósága a Közös Kül- és Biztonságpolitikában foglalt hatáskörét a teljes jogorvoslati rendszer biztosítása céljából máshonnan eredezteti, mint azt a Szerződések nyelvtani értelmezése diktálja. A szavak általános jelentése alapján a Bíróság túlterjeszkedik a hatáskörén és az általános bírói védelem elvére hivatkozva jár el a szakpolitikában, így valóban „kiterjesztően” értelmezi általános hatáskörét a Szerződések nyelvtani értelmezése alapján. Felmerül a kérdés, hogy a nyelvtani értelmezést kell-e alapul venni egy uniós jogi aktus vonatkozásában? Az Európai Bíróság által alkalmazott uniós jog folyamatosan változik, és az integrációt elősegítve adaptálódik a tagállami kooperáció szorosabbra fűződésével. Az Európai Unió Szerződesei általános célkitűzéseket tartalmaznak, ezeknek a céloknak a végrehajtása a tagállamok; a végrehajtás ellenőrzése és a jogszerűség fenntartása pedig az EUB feladata.³¹ Koen Lenaerts, az Európai Bíróság elnöke szerint a Szerződésekben foglalt célok, illetve az uniós jog tiszteletben tartásának megvalósításához a célkutató, vagyis teleologikus jogértelmezés felel meg a legjobban.³² Az általános célokat, és nem minden esetben definitív jogszabályokat tartalmazó primer uniós jogot tehát az EUB elnöke szerint nem a nyelvtani értelmezés oldaláról kell megközelíteni. A Bíróság bár proaktív álláspontot képvisel a Szerződések értelmezésében – véleményem szerint különösen a KKBP-ben gyakorolt hatáskörét illetően egészen biztosan –, de mindezt annak érdekében teszi, hogy megfeleljen a szerződési célokban rögzített jogállamiság követelménynek. Ezek a követelmények tehát a Bíróság gyakorlatából képződtek, és

²⁶ C-72/15. sz. ügy, ítélet, 72-73. pont.

²⁷ A jogállamiság alapértékként szerepel az EUSZ. 2. cikkében.

²⁸ *Blutman* László: A jogállamiság követelménye az Európai Unió jogában: felújítás alatt. *Jogtudományi Közlöny* 2021/6. sz. 265. o.

²⁹ 1986. április 23-i Parti écologiste „Les verts” ítélet, C- 294/83., EU:C:1986:166, 23-25.

³⁰ *Chrononskè*: i. m. 38. o.

³¹ Koen *Lenaerts* – José A. *Gutiérrez-Fons*: *Les méthodes d'interprétation de la Cour de justice de l'Union Européenne*. Édition Bruylant, Bruxelles 2020. 54. o.

³² Uo.

alapvetően a jog tartalmával szemben támasztanak követelményeket.³³ Ha a Bíróság mégis a nyelvtani értelmezés alkalmazásával járna el az elé kerülő ügyekben, akkor a speciális hatásköri korlátozását tekintve nem lenne vitatható joggyakorlata, viszont teret adna az uniós jog eltérő értelmezéséhez a nemzeti bíróságokon.³⁴ A Rosneft-ügy az uniós jog koherenciájának megőrzésére vonatkozó bírói törekvést tekintve jelentős újítást jelentett az EUB esetjoga tekintetében, azonban fontos figyelembe venni, hogy a tagállamok egymással kezdetben gazdasági, majd aztán politikai szövetséget hoztak létre, amelynek a mai napig urai, így egyúttal a Szerződések urai is. A folyamatos integráció által bővíthet a szakpolitikák száma és az azokban foglalt szabályok mélysége, azonban nem szabad „alkotmányozó” erőnek tekinteni a bírósági felülvizsgálatot, a probléma gyökerét nem is itt kell megragadni. A kérdés leginkább az, hogy milyen szinten hivatott a Bíróság a jogvédelem érdekében „autoriter” módon értelmezni a Szerződések szövegét, illetve mikor válik a jogértelmezés jogalkalmazássá. A Rosneft-ügy jelentősége a bírói hatáskör határainak keresésében van, amely a jövő EUB ítélezési gyakorlatát nagyban befolyásolhatja.

IV. A Neves 77 Solutions SRL-ügy

E reflexió írása alatt is folyamatban van az Európai Unió Bírósága előtt a Neves 77 Solutions SRL-ügy, amely a Rosneft-ítélet alapvetései alapján a 2014/512/KKBP határozat értelmezésére vonatkozó bírói hatáskört fogja vizsgálni. A hivatkozott határozat érvényességét a Rosneft-ügyben már vizsgálat alá helyezték, azonban ebben az ügyben a Bukaresti Regionális Bíróság egy másik, eddig tisztázatlan KKBP hatásköréről – az értelmezés kérdéséről – szóló ügyet terjesztett előzetes döntéshozatali eljárásban az EUB elé.³⁵ Az alapeljárás tárgya a román adócsalásokkal foglalkozó szakosztály jogalapja a 2014/512/KKBP határozat alapján a társaság tevékenységének szankcionálására.

A 2022 májusában benyújtott keresetből kiderül, hogy a román Neves 77 Solutions SRL társaság közvetítőként közreműködött az orosz agresszióban, ezért a szolgáltatott rádiókészülékeket lefoglalta az adóhatóság a cégtől, illetve a befolyt bevételt elkobozta, ezenfelül pénzbírságot szabott ki.³⁶ A Bukaresti Bíróság a 2014/512 KKBP jogi aktus saját körben való értelmezése helyett az Európai Unió Bírósága elé utalta az ügyet abból a célból, hogy a KKBP határozatot az uniós Bíróság értelmezze. Fontos megjegyezni, hogy annak ellenére, hogy az EUB a Rosneft-ügyben az érvényesség kérdéséről hozott döntést, mégis a Bukaresti bíróság releváns ítélezési gyakorlatként a

³³ Koen *Lenaerts*: How the ECJ Thinks: A Study on Judicial Legitimacy. *Fordham International Law Journal* 2013/5. sz. 1313. o.

³⁴ Ha a Bíróság nem lenne több, mint a montesquieu-i „törvény szája”, akkor nem tudná biztosítani az uniós jog koherenciáját. *Montesquieu*: De l'esprit des lois. Introduction et notes par J. Ehrard. Éditions Sociales, Paris 1969. 127. o. „les juges [...] ne sont [...] que la bouche qui prononce les paroles de la loi [...]” (A bírók „csak” a törvények szövegét kiejtő „száj”.) Saját fordítás.

³⁵ 2022. május 31., C-351/22. sz. Bukaresti Regionális Bíróság előzetes döntéshozatal iránti kérelem.

³⁶ C-351/22. sz. ügy, 12. pont.

Rosneft-ügyet jelöli meg.³⁷

A Neves 77 Solutions SRL-ügyben hozott ítélet a Rosnefthez hasonlóan kitüntetett jelentőséggel bír majd az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában, ugyanis precedenst fog alkotni arra vonatkozóan, hogy a Bíróság hatáskörébe tartozik-e vagy sem egy KKBP határozat előzetes döntéshozatali eljárásban való értelmezése. Wathelet főtanácsnok Rosneft-ügyben készített főtanácsnoki indítványában úgy fogalmaz, hogy minden érvényességgel kapcsolatos kérdés értelmezési kérdéseket is felvet.³⁸ Úgy gondolom, hogy az értelmezés és érvényesség között szükségtelen különbséget tenni, hiszen mindkettő eljárás az uniós jogforrások egységes alkalmazását teszi lehetővé a nemzeti bíróságok számára. Ezt alátámasztva megjegyzem, hogy Wathelet főtanácsnok indítványának 76. pontjában éppen a Rosneft és a Neves 77 ügyekben vizsgált 2014/512/KKBP határozatról mondja azt, hogy kialakultak különböző nézetek a nemzeti bíróságok között. Véleményem szerint a Bíróságnak a Rosneft-ügy ítéletének indokolásában megjelent uniós jog koherenciájának biztosítása érdekében valóban meg kell állapítania hatáskörét a Neves 77 Solutions-ügyben. Úgy gondolom, ahogyan a Bíróság hatáskörrel bírt a 2014/512/KKBP határozat érvényességét illetően a Rosneft-ügyben, úgy a Neves 77-ügyben foglalt értelmezési kérdésekben is hatáskörrel kell rendelkeznie a Bíróságnak.

Két fontos megállapítást emelnék ki arra vonatkozóan, hogy mire alapozom kijelentésem, amely szerint a Bíróság a Neves 77-ügyben meg fogja állapítani a hatáskörét. Egyrészt az Európai Bíróság, különösen a Rosneft-ügy alapján megfogalmazott feladata és célja védeni az uniós jog egységét és az uniós jog koherenciáját, másrészt, mivel a 2014/512/KKBP határozat kapcsán már kialakultak eltérő értelmezések, ennek figyelmen kívül hagyása sértené az uniós jogba vetett bizalmat, illetve az Európai Bírósággal szemben támasztott követelményeket. Ezek a követelmények tehát álláspontom szerint a jog hatékony érvényesülésének és az uniós jog egységének a biztosítását szolgálják.

V. Konklúzió

A Bíróság a Rosneft-ügyben az Európai Unió céljait és célkitűzéseit előtérbe helyezve, a bírói gyakorlat által alkotott jogállamiság fogalomba tartozó tartalmi elemeknek tekintett közös alapelvekre hivatkozva határozta meg eljárásának biztosítottságát. A Rosneft-ügyben felmerült szerződésbeli hiányt kompenzáló bírói gyakorlat ezzel új utakat nyithat meg a KKBP-ben való jogvédelmet biztosítani kívánó eljárások előtt. A Rosneft-ügy hatására elindult egy bizonytalan folyamat az EUB hatáskörének határai vizsgálatában. A Neves 77 Solutions SRL-hez kapcsolódó jogvita az Európai

---

³⁷ Uo.

³⁸ C-72/15. sz. ügy, M. Wathelet főtanácsnok indítványa, 73-76. pont.

Unió Bíróságának következő korszakalkotó ítélete lesz. Amennyiben a Bíróság megállapítja hatáskörét a KKBP jogi aktusainak értelmezésében is, meglátásom szerint csak idő kérdése, ameddig a Közös Kül- és Biztonságpolitika teljesen be nem integrálódik bírósági felülvizsgálat tekintetében az EU egyéb szakpolitikai közé. Ennek bekövetkezése azonban azt jelentheti, hogy további tagállami hatáskörök „vesznek el” az Európai Unió javára.

Holéczy Laura Anna

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Civilisztika Tagozatának tagja

Valóban alapvető státusz az uniós polgárság?

Avagy a jogállás múltja, jelene és jövője

I. Bevezető

Az uniós polgárság státusza napjainkra több, mint három évtizedre visszanyúló múlttal rendelkezik, a jogállást ugyanis az 1992. évi Maastrichti Szerződés hívta életre,¹ amelynek nyomán az Európai Unióról szóló szerződés 9. cikkében, valamint az Európai Unió működéséről szóló Szerződés 20. cikkében is rögzítést nyert, hogy „*uniós polgár mindenki, aki valamely tagállam állampolgára*”.

Nem túlzás azt állítani, hogy „a látszólag egyszerűnek tűnő szerződéses szabályozás ellenére az uniós polgárság az Európai Unió sajátos jogrendjének egyik legkomplexebb intézménye.”² Nem csak komplexnek, de egyenes ellentmondásosnak nevezhető a státusz természetének megítélése, ami elsősorban az uniós jogalkotás és az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata között esetről-esetre megmutatkozó diszharmóniára vezethető vissza. Kijelenthető ugyanakkor, hogy a jogállás jellegének vizsgálata, valamint az említett ellentmondás feloldása mára minden korábbit felülmúló jelentőségű, soha nem látott aktualitású feladattá nőtte ki magát.

A jogalkotás, illetve a jogalkalmazás között feszülő, könnyen felismerhető ellentét gyökerének feltárásához elengedhetetlen az uniós polgárság jogintézményének történeti áttekintése. A státusz rendeltetésének mélyreható elemzése egyúttal arra is választ nyújthat, hogy milyen perspektívákkal rendelkezik az uniós polgárság. Tanulmányommal céloim tehát a primer uniós jog és az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata közötti, a státusz természetének megítélése tekintetében megmutatkozó diszharmónia bemutatása, valamint a jogállás fejlődésének, annak az integrációs folyamatban betöltött szerepének elemzése, végső soron pedig az említett ellentmondás jövőbeli feloldási lehetőségeinek feltárása.

---

¹ *Mohay Ágoston – Davor Mubvić: Az uniós polgárság jogi természete nemzetközi jogi és uniós jogi megközelítésben. In: Korszakunk jogi kihívásai: EU – Magyarország – Horvátország (szerk. Drinóczi Tímea). Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pécs-Eszék 2012. 104. o.*

² *Gyenyey Laura: Európai uniós polgárság. In: Internetes Jogtudományi Enciklopédia (szerk. Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor) <https://ijoten.hu/szocikk/europai-unios-polgarsag> (2023. 04. 22.)*

II. Az uniós polgárság jelene: szubszidiárius jellegű státusz vagy alapvető jogállás?

Az Európai Unió alapító szerződésai alapján „*uniós polgár mindenki, aki valamely tagállam állampolgára*”.³

Ezen tétel fényében „az uniós polgárságnak két nélkülözhetetlen eleme van: az állam tekintetében tagállami státuszra, egy adott személy tekintetében pedig állampolgári státuszra van szükség. Az uniós polgárság egy adott személyre nézve akkor áll fenn, ha mindkét feltétel teljesül, azaz az adott személy az Unió valamely tagállamának állampolgára.”⁴

A gyakorlatban ezek alapján az uniós polgárság megszerzése automatizmusnak tekinthető az Európai Unióhoz csatlakozó tagállamok állampolgárainak vonatkozásában.⁵ Hasonlóképp, csakugyan uniós polgárrá válik az az egyén, aki addig egy, az Európai Unió részét nem képező állam állampolgára volt, majd sikeres honosítási eljárás nyomán egy tagállam állampolgárává válik.⁶

Az uniós polgárság és a tagállami állampolgárság relációját áttekintve megkérdőjelezhetetlen tény, hogy az uniós polgárság de iure, valamint de facto is egyfajta mögöttes jogállásként értékelendő, annak autonóm mivolta jelen jogi környezet fényében nem megállapítható, hiszen a státusz keletkezésének és elvesztésének eseteit a tagállami állampolgárság megszerzésének és elvesztésének esetei definiálják.⁷

Az uniós polgárság státuszának szubszidiárius jellegét erősíti meg azaz az Amszterdami Szerződés nyomán az Európai Unóról szóló szerződésben rögzítést nyert tétel, miszerint az „uniós polgárság kiegészíti, és nem helyettesíti a nemzeti állampolgárságot.”⁸

A primer uniós jog ezen alapvetésével szemben áll azonban az Európai Unió Bíróság ítélkezési gyakorlata, amely a jogállást „alapvető” státuszként nevesíti ítéletről-ítéletre. Elsőként a Grzelczyk-ügyben nyert rögzítést, hogy az uniós polgári jogállás rendeltetése nem más, minthogy „a tagállamok állampolgárainak alapvető jogállása legyen.”⁹

Azonban feltehető a kérdés, hogy miként töltheti be az „alapvető” státusz funkcióját az a jogállás, amely egy másik státusz függvénye. Véleményem szerint helytálló az a megközelítés, ami szerint egy státusz szubszidiárius jellege kizárja a státusz alapvető jellegét, ahogy az alapvető jelleg sem

³ Az Európai Unióról szóló szerződés. Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 326, 26/10/2012 (továbbiakban: EUSz.), II. cím 9. cikk.

⁴ *Takó Dalma*: Az uniós polgárság elvesztése a Brexitet szabályozó egyes nemzetközi szerződések fényében. In: *Az uniós polgárság elmélete és gyakorlata* (szerk. Ganczer Mónika – Knapp László). Gondolat Kiadó, Budapest 2022. 106. o.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ *Ilaria Gambardella*: JY v Wiener Landesregierung: Adding another Stone to the case law built up by CJEU on nationality and EU citizenship. *European Papers* 2022/1. sz. 401. o.

⁸ EUSz. II. cím 9. cikk valamint *Schiffner Imola*: A Rottmann-ügy öröksége, avagy az uniós polgárság elvesztésének új kérdései a JY v. Wiener Landesregierung ügy alapján. *Acta Juridica et Politica* 2021/1. sz. 93. o.

⁹ C-184/99. sz. Grzelczyk ügy [EU:C:2001:458], 31. pont, valamint *Schiffner*: i. m. 94. o.

egyeztethető össze a szubszidiaritással.¹⁰ Azaz megállapítható, hogy az uniós polgárság mint státusz természetének, jellegének megítélése vonatkozásban ellentmondás feszül a Szerződések és az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata között.

III. A jogintézmény történeti áttekintése: miben áll a státusz rendeltetése?

Ahhoz, hogy megértsük a jogállás jellegének értékelése vonatkozásában fennálló ellentmondást, elengedhetetlen a státusz fejlődésének áttekintése. Kijelenthető, hogy a jogintézmény három évtizedes fennállása során idővel egyre kardinálisabb jelentőségűvé nőtte ki magát, köszönhetően annak, hogy „bevezetése óta folyamatosan fejlődik, alakul: egy dinamikával bíró, mozgásban lévő intézmény.”¹¹ Ugyan az Európai Unió működéséről szóló szerződés (továbbiakban: EUMSZ) 20-24. cikkeiben definiálásra kerültek a státusz tartalmi elemei, vagyis az uniós polgárok jogai,¹² azonban a primer uniós jog által rögzítetteket a jogtudomány számos nagyalakja, mértékadó hangja kritikával illette kezdetekben, mondván „közel sem kerültek kiaknázásra az intézményben rejlő lehetőségek”, így „bevezetése csupán egy jelképes lépés az integráció történetében”.¹³ Nem véletlen, hogy a 2010-re datálható Stockholmi Program célkitűzései között szerepel, hogy „az uniós polgárságnak kézzel fogható valósággá kell válnia.”¹⁴

Valóban megállapíthatjuk, hogy az uniós polgárság státuszának primer uniós jogi szinten való megteremtése kezdetekben csupán kvázi társadalmi-politikai szereppel bírt, hiszen célja az uniós integráció társadalmi szintéren való megvalósítása volt, egy közös státusz megteremtése mentén egyfajta közösség élményt, érzést biztosítva.¹⁵ Nem kérdéses, hogy az Európai Unió Bíróságának haladószellemű, jogfejlesztő célzatú ítélkezési gyakorlatának köszönhető a Szerződések exemplifikatív¹⁶ jellegű katalógusa valódi tartalommal telítődött.¹⁷

Vitathatatlan tény, hogy jelentős előrelépésnek, mi több, egy újabb integrációs mérföldkőnek tekinthető, hogy a „korábban kizárólag gazdasági többletjogosítványokkal felruházott „belső piaci polgárok” többek között politikai jellegű jogosultságokra tettek szert,¹⁸ amely így egyúttal közvetlen jellegű közjogi kapcsolatot hozott létre az egyén, vagyis a tagállamok állampolgárai és az Európai Unió

¹⁰ *Mohay Ágoston*: A Rottmann-ügy: újabb adalékok az uniós polgárság és a tagállami állampolgárság összefüggéseihez. *Jogesetek magyarázata* 2011/2. sz. 54. o.

¹¹ *Asztalos Zsófia*: Az uniós polgárság és a diszkrimináció tilalma. PhD értekezés tézisei. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2009. 4. o.

¹² *Vörös Imre*: Néhány gondolat az uniós polgárság intézményéről. *Jogelméleti Szemle* 2012/2. sz. 306. o.

¹³ *Gyenyey*: i. m.

¹⁴ *Tóttös Ágnes*: Állampolgársági feltételek – tényleg szuverén a tagállam? *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények* 2010/11. sz. 213. o.

¹⁵ *Schiffner*: i. m. 94. o.

¹⁶ *Vörös*: i. m. 306. o.

¹⁷ *Gyenyey*: i. m.

¹⁸ *Gyenyey*: i. m.

vonatkozásában,¹⁹ majd pedig az idő előrehaladtával, valamint az Európai Unió Bíróságának jogfejlesztő jellegű munkássága nyomán ténylegesen „önálló hivatkozási alapot”²⁰ jelentő státuszává vált, hiszen az „a saját tagállam intézkedéseivel szemben is érvényesíthető jogi kategória lett.”²¹

Ugyanakkor az a tény, hogy az uniós polgárság státusza megkérdőjelezhetetlenül az uniós tagállami állampolgárság státuszához kötött, kétségbe vonhatóvá teszi, hogy valóban beszélhetünk-e a jogállás „alapvető” jellegéről. Véleményem szerint míg a tagállami állampolgárság és uniós polgárság relációjának vonatkozásában fennálló szubszidiaritás egyúttal egy elsődleges jogállást feltételez, addig egy jogállás „alapvető” természetének központi eleme a státusz önálló mivolta, ilyen értelemben előfeltételhez nem kötöttsége. Az „alapvető” jelleg cáfolatául szolgálhat az a tény is, hogy az uniós polgárság státuszához kapcsolódó, abból eredeztethető jogosultságok „nehezen öltenek tisztán szupranacionális, azaz nemzetek feletti jelleget.”²²

IV. A státusz perspektívái: a szétválasztás a megoldás?

Lényeges hangsúlyozni, hogy az uniós polgárság elvesztésének nem csupán a korábbiakban már ismertetett esetkörei léteznek, vagyis azt nem csak a tagállami belső normarendszer eredményezheti, tehát az uniós polgári státuszát az egyén nem kizárólag „lemondással, megfosztással, visszavonással, vagy a kettős állampolgárságot tiltó államok esetében akár más állampolgárság megszerzésével” veszítheti el.²³ Az Egyesült Királyság Európai Unióból való kilépése nyomán először valósult meg azaz az évtizedekig csak hipotetikus síkon értelmezhető esetkör, miszerint a tagállam Európai Unióból való kilépése által egyúttal a lakosság is elveszíti uniós polgári státuszát.²⁴

A *Brexit* egy olyan történelmi léptékű, nagy figyelemmel és közérdeklődéssel kísért eseményként aposztrofálható az Európai Unió életében, amely véleményem szerint alkalmas lehetett volna arra, hogy az uniós polgári státusz természetének helyes megítélése tekintetében egyértelmű és határozott iránymutatás születhessen. Kijelenthető, hogy ugyan a jogállás jellegének elemzése előtérbe került a „*british exit*”-nek köszönhetően, ugyanakkor nem nyert megerősítést az uniós polgárság státuszának autonóm mivolta, ahogy precíz pontosítást sem az uniós ítélkezési gyakorlatban sokszor hangoztatott „alapvető” jelleg mibenléte.

Noha az uniós polgárság jogállásának primer uniós jog által meghatározott definíciója alapján egyértelmű jogkövetkezménye az Egyesült Királyság kilépésének az egykori tagállam

¹⁹ Gyeny: i. m.

²⁰ Mohay – Mubvić: i. m. 119. o.

²¹ Schiffner: i. m. 94. o.

²² Gyeny: i. m.

²³ Takó: i. m. 107. o.

²⁴ Takó: i. m. 108. o.

állampolgárainak uniós polgári státuszvesztése,²⁵ ugyanakkor véleményem szerint elgondolkodtató megfigyelés, hogy a *Brexit* kapcsán kötött, az uniós polgárság státuszának tárgyában született két nemzetközi szerződés egyike sem,²⁶ vagyis „sem a kilépési megállapodás, sem a kereskedelmi és együttműködési megállapodás nem mondja ki *expressis verbis*, hogy az Egyesült Királyság állampolgárai elveszítik uniós polgári státuszukat.”²⁷

A *Brexit* nyomán az uniós polgárság jogállásának autonóm, önálló jellegének tényleges megteremtésének koncepciója nem csupán az ezen státuszt elveszteni kényszerülő brit, egykori uniós polgárok igényeként tematizálódott és vált egyre hangsúlyosabb elképzeléssé: más praktikus érvek is a státusz tagállami állampolgárságról való leválasztása mellett szólhatnak.²⁸ Az Európai Unió Bírósága tárgyalóasztalára előzetes döntéshozatali eljárás keretében megannyi ügy kerül az uniós polgárság, illetve annak természetéből fakadóan egyúttal tagállami állampolgárság megszerzésének, vagy épp elvesztésének problematizálásával összefüggésben. Azonban az állampolgárságra vonatkozó szabályozás egy szigorúan tagállami hatáskör, amely hatáskör kizárólagosságának merevségét felpuhította - alapjait tekintve a nemzetközi egyezményekkel összhangban álló módon - az Európai Unió Bíróságának ítélezési gyakorlata.

Annak ellenére ugyanis, hogy az állampolgárságra vonatkozó normaalkotás - mint az állami szuverenitás kiemelkedő jelentőségű területe - „*domaine réservé*”²⁹ hatáskörnek tekintendő,³⁰ mivel az a fentiekben részletezett módon egyúttal az uniós polgári státusz megszerzését, vagy épp elvesztését eredményezi, így az állampolgárság elvesztéséről, sőt a megszerzéséről való rendelkezés körében sem tekinthető korlátlanak a tagállami diszkrecionális jogkör.³¹ Ezen korlátot az Európai Unió Bírósága elsőként a Mario Vicente Micheletti és társai kontra Delegación del Gobierno en Cantabria ügy kapcsán deklarálta,³² majd többek között a Janko Rottman kontra Freistaat Bayern ügyben meghozott ítéletében,³³ sőt a tárgykörhöz kapcsolódó egyik legfrissebb ítéletében is megerősítette, amely

²⁵ *Takó*: i. m. 110-112. o.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Martijn *van den Brink*: The relationship between national and EU citizenship: what is it and what should it be? In: Research Handbook on European Union Citizenship Law and Policy. Navigating Challenges and Crises (szerk. Dora Kostakopoulou – Daniel Thym). Edward Elgar Publishing Limited, Edward Elgar Publishing, Cheltenham – Camberley 2022. 108-109. o.

²⁹ *Ganczer* Mónika: Az uniós polgárság természete, összetétele az állampolgársággal. In: Az uniós polgárság elmélete és gyakorlata (szerk. Ganczer Mónika – Knapp László). Gondolat Kiadó, Budapest 2022. 29. o.

³⁰ EUSz. 5. cikk (3) „Minden olyan hatáskör, amelyet a Szerződések nem ruháztak át az Unióra, a tagállamoknál marad.”

³¹ *Mohay*: i. m. 52. o.

³² C-369/90. sz. Mario Vicente Micheletti és társai kontra Delegación del Gobierno en Cantabria [EU:C:1992:295], 10. pont, valamint *Gambardella*: i. m. 403. o.

³³ C-135/08. sz. Janko Rottmann kontra Freistaat Bayern ügy. [EU:C:2010:104], 41. pont „Mindazonáltal az, hogy valamely kérdés a tagállamok hatáskörébe tartozik, nem akadályozza meg, hogy az uniós jog hatálya alá tartozó helyzetekben a vonatkozó nemzeti szabályoknak ez utóbbit tiszteletben kell tartaniuk.”

határozattal a JY kontra Wiener Landesregierung ügyet zárta le.³⁴ Ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy a tagállami diszkrecionális jogkör keretei csupán az ítélkezési gyakorlat nyomán követhetőek le, amely vonatkozásában ugyanakkor az uniós joggyakorlat sajnos sok esetben nem következetes. Számos alkalommal ugyanis az egyes ítéletek által kirajzolt irányvonalak egymásnak is ellentmondanak, ami egyértelműen sérti a jogbiztonságot.

A szubszidiárius, egymást feltételező kapcsolat következtében az uniós polgárság megszerzésének, elvesztésének eseteinek határozott definiálására csakis az állampolgárságra vonatkozó szabályozás érintésével, bizonyos mértékű harmonizációjával kerülhetne sor. Jóllehet a primer uniós jogi szintű harmonizáció támogatná a konzekvens uniós jogalkalmazást, biztosítva ezzel a jogbiztonságot, egyúttal csökkentve a kialakuló jogviták számát, azonban az állampolgárságra vonatkozó normaalkotás területének szenzitív jellege miatt a széleskörben érvényesülő minimumstandardok kidolgozása is nehezen megvalósítható megoldást jelent.

Az uniós polgárság állampolgárságról való leválasztásának, autonóm jellegének megteremtésének vitathatatlan praktikuma lenne, hogy az Európai Unió intézményrendszerének szintjén válhatnának definiálhatóvá az uniós polgárság státuszának megszerzésének és elvesztésének esetekörei.³⁵ Hangsúlyozandó ugyanakkor, hogy a két státusz szétválasztásának logikája alapján könnyedén a tagállami állampolgársággal nem rendelkező egyének előtt is megnyílhatna az uniós polgári jogállás megszerzésének lehetősége.³⁶ Azonban egyértelmű, hogy a szerződő felek az uniós polgárság státuszának megteremtésével kifejezetten az Európai Unió tagállamainak állampolgárai számára kívántak egy unikális, közös jogállást létrehozni.³⁷

Az autonóm jogállás koncepciója nemcsak az esetlegesen bővülő alanyi kör, és az Európai Unió tagállamainak állampolgárainak kategóriáján kívül eső potenciális jogosultak miatt illeszthető be nehezen az EUSz. Preambuluma által kitűzött európai integrációs törekvésbe.³⁸ A jogállás leválasztásának koncepciójának hibájaként Martijn van den Brink a harmadik országbeliek jogállásával összefüggésben világít rá arra a további kritikus pontra, miszerint a szétválasztás egy „másodosztály” megteremtését eredményezné.³⁹ Ennek magyarázata az Európai Unió intézményrendszerben, valamint az uniós döntéshozatali metódusban keresendő. Az Unió legmagasabb szintű döntéshozatali fórumát, az Európai Tanácsot ugyanis a tagállamok politikai vezetői, az állam- és kormányfők

³⁴ C-118/20. sz. JY kontra Wiener Landesregierung [EU:C:2022:34], 37. pont „Másodosorban emlékeztetni kell egyrészt arra, hogy az állampolgárság megszerzése és elvesztése feltételeinek meghatározása – összhangban a nemzetközi joggal – az egyes tagállamok hatáskörébe tartozik, másrészt pedig arra, hogy az uniós jog hatálya alá tartozó helyzetekben a vonatkozó nemzeti szabályoknak ez utóbbit tekintetben kell tartaniuk.”, valamint Schiffner: i. m. 103-104. o.

³⁵ van den Brink: i. m. 110. o.

³⁶ Uo.

³⁷ Schiffner: i. m. 94. o.

³⁸ „Az az elhatározással, hogy tovább viszik az Európa népei közötti egyre szorosabb egység létrehozásának folyamatát [...]” „Szem előtt tartva az európai integráció előrehaladása érdekében teendő további lépéseket [...]”.

³⁹ van den Brink: i. m. 110. o.

alkotják, akik az állampolgárok közvetett képviselőit valósítják meg az Európai Tanácsban végzett munkájukkal.⁴⁰ Ha el is fogadjuk, hogy az Európai Parlamentben bizonyos konstrukció alapján megvalósítható lenne a harmadik állambeli „uniós polgárok” képviselője, akkor is kijelenthető, hogy a politikai döntéshozatalban érdekek adekvát reprezentációja nem tűnik megvalósíthatónak az intézményrendszer aktuális szervezeti felépítése miatt, vagyis végeredményben az uniós egységérzet megteremtésére rendeltetett státusz pontosan a közösség megosztását eredményezné, sértve ezzel a társadalmi szintű integráció kívánalmát.⁴¹

Megjegyzendő, hogy az integráció elmélyítése mint célkitűzés terjedelmének helytálló értelmezése, de legfőképp az arra való hivatkozás keretében szükséges, de közel sem egyszerű feladat. Ennek fő oka, hogy a folyamatosan elmélyülő európai integráció víziójáról, valamint „az uniós polgár státuszának intézményesítéséről, szerződésbe foglalásáról az 1990-es évek elején tizenkét, többé-kevésbé összeszokott európai állam döntött”, ma azonban „ezt a jogintézményt huszonhét államnak kell(ene) megértenie, átéreznie és működtetnie.”⁴² Vitathatatlan, hogy a jövőbeli integrációs lépésekről a tagállamok politikai vezetői fognak határozni, politikai megfontolások és célszabályok mentén. A tagállamok Európa-víziója az, ami definiálja az Unió jövőjét, így egyben az uniós polgárság státuszának perspektíváit, hiszen „ha az Unió továbbhalad a föderalizáció irányába, akkor létjogosultsága lehet egy autonóm státuszú – például a lakóhely kritériuma alapján meghatározott - uniós polgárságnak.”⁴³

Ugyanakkor a föderalista elméletek cáfolataként szolgálhat többek között az a tény, hogy a Lisszaboni Szerződés nem integrálta a primer uniós jogba a soha hatályba nem lépett⁴⁴ Alkotmányos Szerződésben rögzített, állami szimbólum jellegű jelképeket.⁴⁵ Szintén nem a föderalista koncepciót támaszthatja alá a polgárság-állampolgárság kifejezések közötti különbségtétel és a terminológia következetes, primer uniós jogi használata,⁴⁶ hiszen ezen határozott differenciálás egyúttal „világossá teszi, hogy az uniós polgárság koncepciója nem azonosítható a hagyományos állampolgárság-fogalommal, ezért nem értékelhető az „európai föderáció” irányába tett lépésként.”⁴⁷ Ezen felül kijelenthető, hogy „maga az EUMSZ. – mint a tagállamok összességének írott akarata – sem közvetít

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Uo.

⁴² Szalayné Sándor Erzsébet: A mellőzéstől a dinamikus értelmezésig: az uniós polgárság intézménye az Európai Bíróság gyakorlatában. In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Kolozsvár* 2009. Idézi: Tóttös Ágnes: Állampolgársági feltételek – tényleg szuverén a tagállam? Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 2010/11. sz. 220. o.

⁴³ *Asztalos*: i. m. 4. o.

⁴⁴ *Angyal* Zoltán: Az európai alkotmányos szerződés ratifikációs válsága, avagy a közvetlen demokrácia és az integráció kollíziója. *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*. Tomus 2007/1. sz. 175. o.

⁴⁵ *Mobay – Mubvić*: i. m. 106. o.

⁴⁶ *Mobay – Mubvić*: i. m. 105. o.

⁴⁷ *Mobay – Mubvić*: i. m. 107-108. o.

olyan szándékot, amely az uniós polgárságot kizárólagos kapcsolatrendszerre kívánná alakítani.”⁴⁸

Mindezek fényében kijelenthető, hogy az utóbbi időben előtérbe került koncepció, nevezetesen az uniós polgárság leválasztása a tagállami állampolgárság jogállásáról, azaz az uniós polgári státusz autonóm jellegének megteremtése nem tűnik reális scenáriónak.

V. Konklúzió

Anne Pieter van der Mei az Egyesült Királyság Európai Unióból való kilépésével összefüggésben frappánsan fogalmazta meg, hogy kritizálható, hogy az egyének politikai alkudozások tárgyai, de tulajdonképpen ez a helyzet az alapító szerződések által rögzítettek nyomán áll elő.⁴⁹ Nemcsak a *Brexit* és az annak kapcsán kialakuló politikai csatározások vonatkozásában helytálló ez a meglátás, de kijelenthető, hogy valamennyi, az uniós polgárság státuszával, annak jellegének megítélésével kapcsolatban előálló dilemma alapvető eredője, hogy a Szerződésben rögzítettek nem minden esetben állnak harmóniában azok gyakorlati megvalósulásával és fordítva. Így tehát az Európai Unió Bíróságának ítélezési gyakorlatának haladószerű megállapítása - miszerint az uniós polgárság jogállása mára „alapvető” státusszá lett - nem nyert primer uniós jogi szintű elismerést, de amennyiben a korábbiakban fejtegetett ellentmondás a szubszidiaritás és az alapvető jelleg között csupán látszólagos, azaz a két sajátosság ténylegesen összeegyeztethető, úgy ezen feloldás adekvát jogforrási szinten való feloldása is szükségesnek látszik.

Ugyanakkor lényeges kiemelni, hogy az Európai Unió Bíróságának ítélezési gyakorlatának „mantrája” az uniós polgárság státuszának „alapvető” jellegéről nem tekinthető „önbeteljesítő jóslatnak”.⁵⁰ Nem elegendő pusztán az innovatív ítéletek sora, sőt, a Szerződések módosítása sem, „azok társadalmi és politikai beágyazottsága ugyanis elengedhetetlen az optimális működéshez, ezért is fontos, hogy az uniós polgárok tisztában legyenek az uniós polgári státuszukból fakadó jogaikkal, és éljenek is azokkal.”⁵¹

---

⁴⁸ Szalayné Sándor Erzsébet: A személyek jogállása az uniós jogrendben. Nemzeti Közszerződések, Budapest 2014. 39. o. Idézi: Gyenyey: i. m.

⁴⁹ Anne Pieter van der Mei: EU citizenship and loss of member state nationality. European Papers 2018/3. sz. 1331. o. „One may dislike the idea that individuals are subject to political negotiations and thus deals, but that is essentially what the Treaty prescribes.”

⁵⁰ Gyenyey: i. m.

⁵¹ Uo.

Kis Rebeka

jogballgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának tagja

A praetori jogfejlesztés eredményei a dologi jog körében

I. Bevezetés

A Római Birodalomban a preklasszikus kor évtizedeiben gyökeres társadalmi-gazdasági változás ment végbe. A hódítások következtében a birodalom területe jelentősen megnövekedett, mely során idegen területek bekebelezésére is sor került. Ez vezetett ahhoz, hogy az idegen befolyás hatására gyökeres változások mentek végbe mind a jog területén, mind pedig a gazdasági struktúrában. Az újonnan megjelent és kibontakozófélben lévő életviszonyok új jogi megoldásokat igényeltek, melyet a rómaiak ősi joga egyre kevésbé tudott kielégíteni.¹ Egyes jogterületek szabályozatlanul maradtak, míg más esetekben a civiljog merev szabályai igazságtalan döntésekhez vezettek. A megoldást erre a problematikus jogi helyzetre a *praetori* jogfejlesztés jelentette, amelynek keretei között olyan jogintézmények és jogi módszerek fejlődtek ki, amelyek még hosszú időn át meghatározták a rómaiak jogrendszerét. A *praetor* által bevezetett és megalkotott jogeszközök a korabeli jog minden területét áthatották. Jelentős változásokat eszközölt többek között az öröklési jogban, a kötelmi jogban, és a személyek joga területén is. Tanulmányomban a *praetori* hivatal működésének, jelentőségének rövid bemutatását követően térek rá arra, hogy miként valósult meg a jogfejlesztés a dologi jog területén. Vizsgálatom középpontjában két jogintézmény áll: az *actio Publiciana*, valamint a zálogjog, amely – mint a polgári jog klasszikus intézménye – modern jogrendszereinkben is megtalálható.

Megvizsgálom továbbá, hogy a *praetor* által megalkotott két jogi megoldás hogyan befolyásolta a *ius civile* és a magisztrátus által létrehozott szabályegyüttes, a *ius praetorium* egymáshoz való viszonyát. Az *actio Publiciana* tárgyalása során kitérek a jogintézményhez kapcsolódó egyes jogtudósi álláspontokra is, a kapcsolódó források elemzése ugyanis segíti e tulajdonvédelmi eszköz eredeti céljának feltárását.

II. A *praetori* hivatal működése, jelentősége

A köztársaság korában az állami főhatalmat az állam élén álló két *consul* gyakorolta, akik feladatkörébe tartozott a peres jogszolgáltatás, a *iurisdictio* is. A *praetura* mint hivatal létrehozásával azonban Kr. e. 367-től ezt a feladatot már a *praetorok* látták el, tehát jogosítványaik leginkább a jogszolgáltatásra

---

¹ Pólay Elemér: A római jogászok gondolkodásmódja. Tankönyvkiadó, Budapest 1998. 46.o., 214. o.

korlátozódtak.² A *praetori* jogképzés időszaka Kr. e. 242-ben kezdődött, amikor is felállították a második *praetori* tisztséget: a *praetor peregrinus*ét. Az új tisztséget betöltő magisztrátus tevékenysége során egy olyan eljárásrendet hozott létre, amellyel lehetővé vált, hogy a változó életviszonyokra a jog gyorsan és hatékonyan reagáljon.³ Bár az ismert regula alapján a *praetor* jogot nem alkothattott (*praetor ius facere non potest*), mégis felmerülhet a kérdés, hogy hogyan tudta e magisztrátus hivatalát felhasználva továbbfejleszteni a római jogot. Ehhez évente kiadott hirdetményeit, az *edictumait* használta fel. Rendszerint hivatalának elfoglalásakor a *praetor* közzétette azokat az anyagi és eljárásjogi szabályokat, amelyek alapján hivatali ideje alatt eljárni kívánt.

A jogképzés eszközévé vált *edictumok* a római jog forrásai közé soroljuk. A különböző jogi megoldásokat kutatva arra a megállapításra jutottam, hogy a jogfejlesztés ezen módja igencsak sajátos volt, és számos előnyt hordozott magában, akármelyik jogterületet is vizsgáljuk. Azáltal, hogy a *praetorok* évente váltották egymást, lehetőség nyílt arra, hogy ténylegesen csupán az előd bevált intézkedéseit vegye át az utód, másrészt pedig a gyorsan változó életviszonyokhoz is könnyen tudtak alkalmazkodni. Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy a *ius praetorium* még hosszú időn keresztül a *ius civile* mellett párhuzamosan érvényesült. A császárok korában a *praetorok* száma megnövekedett, C. I. Caesar tizenkettőre, Augustus tizenhatra növelte. Számuk növekedése ellenére azonban hatáskörük egyre nagyobb mértékben csökkent, majd onnantól kezdve, hogy a császár saját maga gyakorolta a bírói hatalmat, a magisztrátusok szerepe az államkincstár, az *aerarium* kezelésére és nyilvános játékok rendezésére korlátozódott.⁴

III. *Praetori* jogfejlesztés a dologi jog területén

III.1. *Actio Publiciana*

Az *actio Publiciana* kialakulása szorosan kapcsolódik a *praetori* tulajdonhoz, vagy más néven bonitártulajdonhoz. Ahhoz, hogy megértsük az *actio Publicianát* mint tulajdonvédelmi eszközt, mindenekelőtt el kell határolni egymástól az idők során létrejött tulajdoni formákat.

A *ius civile* szerinti, és egyben legősibb tulajdon (*dominium ex iure Quiritium*) a kviritártulajdon. Ahhoz, hogy valaki kviritártulajdonnal bírjon, három feltételnek kellett megfelelnie. Kviritártulajdonos csak vagyonképes személy, tárgya kizárólag kviritártulajdonra alkalmas – azaz minden forgalomképes dolog – lehetett, továbbá fontos kritérium, hogy csak erre alkalmas szerzőmódokkal lehetett megszerezni. A hódítások során idegenek sokasága telepedett meg Rómában, akik – mivel nem rendelkeztek *ius commercii*-vel – nem lehettek kviritártulajdon alanyai

² Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és institúciói. Novissima Kiadó, Budapest 2021. 20-21. o.

³ Varga Péter: A praetori jog, mint a jog gyors és hatékony fejlesztésének eszköze. Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae, Acta Jur. et Pol. 1997/52. sz. 5. o.

⁴ Bozóky Alajos: A praetorok állása a törvénykezés terén a római államban, törekvések a polgári jog fejlesztésére, s e részbeni működésüknek hatása a régi jogrendszer megváltoztatására. Lauffer Vilmos, Budapest 1866. 17-18. o.

sem. Ennek következményeképp nem élhettek a civiljog szerinti tulajdon védelmére szolgáló tulajdonvédelmi eszközökkel. Később a *praetor*, mint *utilis acti*ókat adta meg a peregrinusoknak a római tulajdonkereseteket, ezzel a kviritártulajdon mellett kialakult egy új tulajdoni alakzat: a peregrinus tulajdon. Jelentősége azonban a polgárjog fokozatos kiterjesztése mellett egyre inkább csökkent, majd Caracalla *Constitutio Antoniniana de Civitate*⁵ rendelete után lényegében átalakult kviritártulajdonná.

A tartományi telkek felett magánszemélynek tulajdona nem állhatott fenn, hiszen ezek állami tulajdonban voltak. A birtokos a telket használhatta, elidegeníthette, átörökíthette, csupán adót kellett fizetnie. Amellett, hogy mint birtokos élhetett a birtokvédelmi eszközökkel, megkapta a *petitorius* kereseteket is, amelyek szintén utánképzett *acti*ók voltak. Miután egyes városok területe adómentessé vált,⁶ ez a tulajdoni alakzat is kezdte jelentőségét elveszíteni.

Kviritártulajdont eredeti szerzőmódokkal, illetve a származékos szerzőmódok közül *res mancipit mancipati*óval, *res nec mancipit* formátlan *traditi*óval, mindkettőt pedig *in iure cessi*óval lehetett szerezni. Amennyiben valaki *res mancipit* formátlan *traditi*óval szerzett annak tulajdonosától, nem vált kviritártulajdonossá, csupán bonitártulajdonos lett. Ez azt a hátrányos következményt vonta maga után, hogy a dolog továbbra is az átruházó fél tulajdonát képezte addig, ameddig a szerző fél elbirtoklás útján meg nem szerezte annak tulajdonjogát. Kétségtelen tehát, hogy a nem megfelelő szerzőmód méltánytalan helyzetbe hozta a szerző felet, mely kiküszöbölése érdekében alkotta meg Publicius *praetor edictum*át. Publicius ugyanis az *edictum*ában kihirdetett *actio Publiciana* nevű tulajdonvédelmi eszközzel kiterjesztette a *petitorius* védelmet akképp, hogy egy *ficti*óval arra utasította a bírót, hogy tekintse úgy, mintha az elbirtoklási idő letelt volna.

Sem az *edictum*, sem pedig a keresetformula nem maradt ránk egészben, Gaiusnál és Ulpianustál találhatunk csupán említéseket az *actio Publiciana*ra. Mindkét jogtudós más-más módon közelít az előbb említett tulajdonvédelmi eszközhöz, álláspontjaik összevetésével pedig közelebb kerülhetünk az *actio Publiciana* eredeti alakjához.⁷

Gai. 4, 36 ...*datur autem haec actio ei, qui ex iusta causa traditam sibi rem nondum usucepit eamque amissa possessione petit. Nam quia non potest eam ex iure Quiritium suam esse intendere, fingitur rem usucepisse et ita quasi ex iure Quiritium dominus factus esset intendit, veluti hoc modo: IUDEX ESTO. SI QUEM HOMINEM A.A. EMIT ET IS EI TRADITUS EST, ANNO POSSEDISSET, TUM SI EUM HOMINEM, DE QUO AGITUR, EIUS EX IRE QUIRITUM ESSE OPORTERET...*

Gaius bepillantást nyújt mind az *edictum*ba, mind pedig a hozzá kapcsolódó keresetformulába. Az előbbi Publicius *praetor* annak hirdette meg, aki ugyan *ex iusta causa* szerzett egy dolgot, de kiesett annak birtokából még az elbirtoklási idő letelte előtt. A keresetformula pedig az elbirtoklás két pozitív

⁵ Kr. u. 212-ben Caracalla ezzel a császári rendelettel kiterjesztette a római polgárjogot a birodalom valamennyi szabadon született polgárára.

⁶ Ez volt a *ius Italicum* kedvezménye.

⁷ Benedek Ferenc: Az *actio Publiciana* eredete és funkciója. In: Jogtörténeti tanulmányok VI. (szerk. Benedek Ferenc – Szita János). Tankönyvkiadó, Budapest 1986. 23-38. o.

feltételét foglalja össze. A pozitív feltételek fennforgását a felperesnek kellett bizonyítania, míg az elbirtoklási akadályok hiánya vélelmezve van a felperesnek. Pozitív feltételek tehát: jogszerű szerzescím és a birtokba lépés. Az elbirtoklás negatív feltételeinek (rosszhiszeműség, dolog elbirtoklásra alkalmatlan volta és a birtoklás megszakadása) bizonyítása az alperes feladata volt, hiszen hiányuk vélelmezve volt.

Ulp. D. 6, 2, 1 pr. *Ait praetor: „Si quis id quod traditur ex iusta causa non a domino et nondum usucaptum petet invidium dabo.”*

Ulp. D. 6, 7, 11 *Praetor ait: „qui bona fide emit”. „Non igitur omnis emptio proderit, sed ea, quae bonam fidem habet.”*

Ulpianus ebben a két forrásban csak a formulát ismerteti. Használja a „*non a domino*” és a „*bona fide*” kifejezéseket is, amelyeket Gaius nem említ. Tehát a felperesnek két, egymással egyébként összeegyeztethetetlen tényt kell bizonyítania ahhoz, hogy a keresetformulát megkaphassa: az elbirtokló helyzetet (amely magába foglalja a jóhizemet is), továbbá azt, hogy nemtulajdonostól szerzett. Ez a két feltétel azonban kizárja egymást, hiszen aki tudja, hogy nemtulajdonostól szerzett, nem tekinthető jóhizeműnek.⁸

A jogtudósok keresték arra a kérdésre is a választ, hogy mi lehetett az *actio Publiciana* eredeti funkciója, továbbá hogy milyen okok vezettek a bevezetéséhez. Ennek kapcsán számos álláspont alakult ki, amelyek közül először a klasszikus kori felfogást kell vizsgálnunk, mely kiindulópontként szolgál.

Gaius 2, 41 *Nam si tibi rem mancipi neque mancipavero neque in iure cessero, sed tantum tradidero, in bonis quidem tuis ea res efficitur, ex iure Quiritium vero mea permanebit, donec tu eam possidendo usucapias; semel enim impleta usucapione proinde pleno iure incipit, id est et bonis et ex iure Quiritium tua res esse, ac si ea mancipata vel in iure cessa (eset. 42. Usucapio autem) mobilium quidem rerum anno completur, fundi vero et aedium biennio; et ita lege XII tabularum cautum est. 43. Ceterum etiam earum rerum usucapio nobis competit, quae non a domino nobis traditae fuerint, sive mancipi sint eae res sive nec mancipi, si modo eas bona fide acceperimus, cum crederemus eum, qui traderet dominum esse.*

A forrás értelmében a keresetet két esetben alkalmazták: ha egy *res mancipi* formátlan *traditio*val szerző vagy egy nemtulajdonostól szerző az elbirtoklási idő letelte előtt esik ki a dolog birtokából. A forrás a klasszikus kori elbirtoklási funkcióról ír, de az *actio Publiciana* eleve az elbirtoklás *fikció*ján alapul. Gaius továbbá más forrásokban ugyan, de foglalkozik még a nemtulajdonostól való szerzés tényállásával is. Gaius kapcsán jelenik meg a *bonae fidei possessor* is, akiről úgy rendelkezik, hogy egy olyan személy, aki biztosan nemtulajdonostól szerzett.⁹

Otto Lenel¹⁰ szerint Publicius csak a *res mancipi traditio*val való átruházásának tényállását vizsgálta, nem foglalkozva azzal, hogy ebben mind a tulajdonostól, mind pedig a nemtulajdonostól

⁸ Benedek: Az *actio Publiciana*... 24-25. o.

⁹ Benedek: Az *actio Publiciana*... 26-27. o.

¹⁰ Otto Lenel (1849-1935): németországi zsidó származású jogász és történész.

való szerzés is szerepel. Lenel gondolatmenete szerint tehát az *actio Publiciana* funkciója a formahiba orvoslása, továbbá egy egyszerűbb tulajdonvédelmi mód kialakítása. Lenel hipotéziséhez hasonlóan De Visscher¹¹ is úgy gondolja, hogy az *actio Publicianát* valamely *res mancipi traditio* általi elidegenítése esetén alkalmazták eredetileg. Wubbe¹² a keresetformula vizsgálata során arra jutott, hogy a kereset mindenki számára elérhető volt, aki egy dolgot (*res mancipi* vagy *res nec mancipi*) bárkitől (lehet tulajdonostól, de nemtulajdonostól is), bármilyen módon (akár formátlanul, akár formszerűen) szerzett, eltekintve attól, hogy befejeződött-e már az elbirtoklási idő (hiszen ez vélelmezve volt). Wubbe szerint az *actio Publiciana* funkciója tehát a szerző tulajdonjogának függetlenítése az átruházó fél tulajdonjától, ami elvezet minket a *probatio diabolica* kérdéséhez.¹³

A *probatio diabolica* jelentése ördögi bizonyíték, amely főként a tulajdonperben használatos kifejezés. A tulajdonjog bizonyítása az eredeti szerzőmódoznál a legkönnyebb, míg a származékos szerzés esetén a saját tulajdonját állító felperes nehézségekbe ütközhet. Ezekre a nehézségekre utal az ördögi szó a *probatio diabolica* kifejezésben. A „*Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habere*”¹⁴ elvből fakadóan elődje tulajdonjától függ a felperes tulajdonjoga is. Ez utóbbinak tehát szükséges bizonyítania az előd tulajdonját is, és amennyiben ő is származékosan szerzett, az ő elődjéét is addig, ameddig az eredeti szerzéshez el nem jut.¹⁵ Hogy ezt a bonyolult bizonyítási módot kikerüljék, a felperesnek elég volt csupán az elbirtoklás pozitív feltételeit bizonyítania (egy jogszerű szerzést és azt, hogy birtokba is lépett). Mivel az elbirtoklási idő letelte vélelmezve van a felperes számára, az *actio Publiciana* csak akkor volt indítható, ha az elbirtoklási akadályok nem forogtak fenn.

Tehát ha az alperesnek sikerül bizonyítania, hogy a dolog elbirtokolhatatlan, vagy hogy a felperes rosszhiszemű, a bíró megtagadta a keresetet. Az *actio Publiciana* által nyújtott védelem relatív, ugyanis a jogvitában nem az a vita tárgya, hogy a felperes tulajdonos-e, hanem hogy kinek van több jogosultsága az elbirtokláshoz. A kereset tárgyául szolgáló dologhoz való jogosultságot Jusztiniánusz szabta meg különböző szempontok szerint.

Általánosságban elmondható, hogy a főszabály az volt, hogy a civiljogi tulajdonostól szerző minden esetben erősebb jogosultsággal bír annál, aki nem civiljogi tulajdonostól szerzett. Ennek indoka az, hogy a civiljogi tulajdonosnál nincs erősebb jogosultságú birtokos. Így tehát az erősebb jogosultság kérdése civiljogi tulajdonossal szemben fel sem merülhetett. A „*qui prior est tempore, prior est iure*”¹⁶ elvnek megfelelően, ha mindkét fél ugyanattól a nemtulajdonostól szerzett, akkor az az erősebb, aki először lépett a dolog birtokába. Ha pedig a felek mind különböző nemtulajdonosoktól

¹¹ Charles De Visscher (1884-1972): belga származású nemzetközi jogász.

¹² Felix B. J. Wubbe (1923-2014): holland jogtudós.

¹³ *Benedek*: Az *actio Publiciana*... 27-28. o.

¹⁴ Ulpianus D. 50, 17, 54.

¹⁵ *Benedek* Ferenc: A *probatio diabolica* kérdéséhez. *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 1980/95. sz. 31-46. o.

¹⁶ C. 8. 17. 39.

szereztek, akkor a dolog tényleges birtokosa erősebb jogosultsággal bír annál, aki épp nincs birtokban.

Végül pedig érdemes kitérni az *actio Publiciana* továbbélésének kérdésére. A posztklasszikus korban a birtok és a tulajdon fogalma összemosódott, amelynek következménye az lett, hogy az *actio Publiciana* eltűnt egy időre. Újra csupán Jusztiniánusznál jelenik meg, aki ismételten szétválasztja a tulajdont és a birtokot. A jusztiniánuszi jogban pedig a tulajdonvédelem egyszerűsített eszközöként jelenik meg.¹⁷

III.2. A jelzálog intézménye

A zálogjog az az *in rem* védelmet élvező idegen dologbeli jog, amely a *praetori* jogfejlesztő tevékenység folytán alakult ki még a preklasszikus korban.¹⁸ A római jogban a zálogjog intézménye több fejlődési szakaszon ment keresztül. A következőkben ezeket a fejlődési szakaszokat szeretném ismertetni.

Kezdetleges formája a *fiducia* volt. Lényege abban állt, hogy a zálogadós ünnepélyes keretek között (*mancipatio*val vagy *in iure cessio*val) átruházta a záloghitelezőre a követelés biztosítékául szolgáló dolog tulajdonjogát, így a hitelező civiljogi tulajdonos lett. Mivel az átruházás *fiduciae causa* történt, a tartozás teljesítése vagy megszűnése esetén a hitelező köteles volt a zálogtárgyat *remancipatio*val vagy *in iure cessio*val a zálogadósra visszaruházni. Azonban ha a hitelező az adós dolgát formátlanul, *traditio*val ruházta vissza, ez utóbbi csak elbirtoklás útján tudott rajta ismételten tulajdonjogot szerezni.

Eleinte a zálogtárgy visszaruházása csupán erkölcsi kötelezettséget jelentett, azonban az *actio fiduciae directa* kereset megadásával már peresíthető követeléssé vált. Mindezek ellenére sérelmet jelentett az, hogy a *fiducia* nagyon kiszolgáltatta az adóst a hitelezőnek, hiszen az akár el is adhatta a tulajdonában lévő dolgot úgy, hogy a szerző fél ellen a zálogadós nem fordulhatott. Ezt a problémát küszöbölte ki a *pignus* (avagy kézizálog) azzal, hogy a záloghitelező csupán a zálogtárgy birtokát szerezte meg és tartotta magánál mindaddig, ameddig az adós nem teljesítette tartozását.¹⁹

Flor. D. 13, 7, 35, 1 *Pignus manente proprietate debitoris solam possessionem transfert ad creditorem. Potest tamen et precario et pro conducto debitor re sua uti.*

A Florentinustól származó forrásszöveg is azt támasztja alá, hogy amíg a dolog a hitelező birtokába kerül, az adós tulajdonjoga változatlan. Amellett pedig, hogy az elzálogosító tulajdonos marad, akár prekaristaként, akár pedig bérlőként használhatja a zálogtárgyat.²⁰ Habár már egészen korán, az ősi római jogban is ismerték a kézizálogot, csak akkor vált zálogjogi intézménnyé, amikor a *praetor interdictum*okat adott a hitelező mint birtokos védelmére, továbbá *exceptio*t az adós tulajdonkeresete ellen. A kézizálog-szerződéseket olyan mellékegyezmények szokták kísérni, mint

¹⁷ Földi – Hamza: i. m. 354-356. o.

¹⁸ Földi – Hamza: i. m. 449. o.

¹⁹ Benedek Ferenc – Pókecz Kovács Attila: Római magánjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2020. 239-240. o.

²⁰ Földi – Hamza: i. m. 446. o.

például a *lex comissoria* és a *pactum de distrabendo*. Előbbi – melynek lényege abban állt, hogy nemteljesítés esetén a zálogtárgyat a hitelező megtarthatta magának – már a klasszikus kor után kikopott a joggyakorlatból. A *pactum de distrabendo* pedig megegyezés volt arról, hogy a záloghitelező nemteljesítés esetén eladhatja a zálogtárgyat, és a vételárból saját követelését kielégítheti, míg a felesleget köteles kiadni az adósnak.²¹

Servius Sulpicius Rufus *praetor* nevéhez fűződik egy újabb zálogjogi intézmény, a jelzálog létrejötte. A jelzálog és a kézizálog elhatárolása a birtokba lépés időpontja alapján lehetséges. A kézizálogos hitelező már a zálogjog létrejöttékor birtokolja a zálogtárgyat, míg a jelzálognál csak nemteljesítés esetén (feltéve, hogy a követelés lejárt) lépett a hitelező a zálogtárgy birtokába.

Általánosságban persze elmondható az is, hogy többnyire ingókra kézizálogot, míg ingatlanok esetében jelzálogot alkalmaztak,²² ez alól azonban léteztek kivételek, ugyanis az adós ingóságain állhatott fenn ingó jelzálog is, mely egyetemes jelzálogként (*hypotheca generalis*) mutatkozott. A jelzálog kialakulása a haszonbérletkhöz kötődik, akik a vagyonosabb földbirtokosok földjeit művelték haszonbér ellenében. A földbirtokosok pedig a haszonbérlettel szembeni kötelezettség teljesítésére a haszonbérlet ingatlanba bevitt ingóságait kötötték le. Ez a helyzet állt fenn a lakásbérlet esetén is, ahol a bérlő a lakásba vitt ingóságait kötötte le a kialakult bér megfizetése végett.²³

Kezdetben bérhátralék esetén a bérlő (vagy haszonbérlet) korlátlanul vihette el a lekötött ingóságokat, majd Salvius *praetor* szabályozta ezt a műveletet egy *interdictum*mal, melynek értelmében a lekötött ingóságokból csak annyit vehetett birtokba hitelező, amennyi a tartozás kiegyenlítéséhez szükséges volt. Ez a *praetori* jogeszköz volt az *interdictum Salvianum*, amely a hitelező önhatalmú birtokbavételét tiltotta meg. A korábban már említett *praetor*, Servius Sulpicius Rufus egy *actio Serviana* nevű keresetet nyújtott a bérlőnek minden olyan személy ellen, akinek a bérlő a lekötött dolgokat elidegenítette. Ezt a keresetet később kiterjesztett keresetként megadták bármely lekötött dolog birtokbavételére, ezzel jött létre az új zálognem, a jelzálog.²⁴ Megfigyelhető továbbá az is, hogy valamennyi zálogjog a *praetori edictum* szabályain alapult, és *praetori* keresetek, tilalmak által volt védelve.²⁵ A zálogjog a polgári jog klasszikus intézményévé vált, és továbbélése megfigyelhető a modern jogokban is.

²¹ Benedek – Pókecz Kovács: i. m. 240-241. o.

²² Uo.

²³ Bessenyő András: A római magánjog az európai gondolkodás történetében. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2010. 296-297. o., 677. o.

²⁴ Benedek – Pókecz Kovács: i. m. 240. o.

²⁵ Bozóky: i. m. 148-149. o.

IV. Összegzés

A fenti jogintézmények jól mutatják, hogy a két jogréteg egymást kiegészíti, továbbá átfedések is megtalálhatóak: a *ius civile* merev szabályain lazítottak a *praetor* intézkedései, az ősi jog által jogilag nem szabályozott jogintézményekre pedig szintén a *praetori* jog nyújtott megoldást. Bizonyos esetekben a magisztrátus új jogintézményeket is létrehozott, ennek tipikus példája a zálogjog. Ezt a kapcsolatot pedig kitűnően fogalmazza meg Marcianus regulája: „*nam et ipsa ius honorarium viva vox est iuris civilis*”, vagyis a *ius honorarium* a *ius civile* élő hangja.²⁶ A *praetor iurisdictio*s tevékenysége révén nem csupán korának jogrendjét modernizálta, hanem e tevékenység további hatása megfigyelhető Jusztiniánusznál is, aki kodifikációja során merített a *praetori* jogfejlesztés eredményeiből. A nem jogalkotó szerv általi jogképzés pedig modern magyar jogrendszerünkben is megfigyelhető: a bíró által végzett jogfejlesztés ugyanis – a *praetor* tevékenységéhez hasonlóan – azt a célt szolgálja, hogy a jogot a változó életviszonyokhoz igazítsa.

---

²⁶ Marc. D. 1, 1, 3.

Szentes Dalma

jogballgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának vezetője

A kárfelszámítást befolyásoló tényezőkről I.

–

A kár- és kockázattelepítés, valamint a felróható károsulti közrehatás

Iuris praecepta sunt haec:

honeste vivere,

alterum non laedere,

suum cuique tribuere.”

(Ulp. D. 1, 1, 10, 1)

I. Bevezető gondolatok

E tanulmány mottóját Ulpianus római jogtudóstól kölcsönöztem, aki a jog parancsaként a következőket fogalmazta meg: „tisztességesen élni, senkinek sem ártani, mindenkinek megadni, ami neki jár”. A kártérítési jogban különösen a középső elem bír jelentőséggel, ezt fejezi ki Polgári Törvénykönyvünk is a károkozás általános tilalmazásával (*neminem laedere* elve). Ugyanakkor, ha mindenki betartaná a törvényi tilalmat, a kártérítési jogra mint speciális szabályrendszerre nem is lenne szükség a társadalom megfelelő működéséhez. A károkozás azonban mindennapjaink velejárója, így az is fontos, hogy a jog „mindenkinek megadja, ami neki jár”, vagyis a károsult megfelelő kompenzációhoz jusson azáltal, hogy a kár okozóját felelősségre vonják.

Ha végigkövetjük a kártérítési jog fejlődésének hosszú történetét, akkor láthatjuk, hogy ez a jogterület rengeteget változott: az ősi „szemet szemért, fogat fogért” elvtől mára eljutottunk a kártérítés határainak megvonásáig. Egy lényeges elem azonban változatlan maradt: a kártérítési felelősség szankcióiban a társadalom rosszallásának kell kifejeződnie. Mindenekelőtt tehát arra kell tekintettel lennie a jogrendnek, hogy mely magatartások váltják ki ezt a reakciót a társadalom tagjaiból, és melyek nem. A kártérítési jognak – és alapvetően magának a polgári jognak – így folyamatosan szükséges leképeznie a társadalmi változásokat. Azért tartom különösen izgalmasnak ezt a jogterületet, mert az adekvát szabályozási háttér biztosítása érdekében szüntelenül mozgásban kell lennie.

A modern kártérítési jogban már nem csak a károkozói magatartás minősítése és szankcionálása kulcskérdés. A társadalmi-gazdasági fejlődés e pontján hatalmas szerepe van a kockázat- és kártelepítésnek: megválaszolandó kérdés például, hogy ugyanaz a személy viseli-e a kárt, akire a jog a kockázatot telepíti. Értékelni kell a károsult magatartását is, amennyiben ugyanis megállapítható a káreseményhez vezető okfolyamatban való felróható közrehatása, úgy kármegosztásra kerülhet sor.

E tanulmány célja, hogy rámutasson azokra a tényezőkre, amelyek befolyásolják a kár kompenzációra érdemességét, áttekintést nyújtva a kár- és kockázattelepítés, valamint a károsulti közrehatás szerepéről, illetve felhívja a figyelmet e tényezőknél a kártérítési perekben betöltött kiemelt jelentőségére.

II. A kár- és kockázattelepítés szerepe

Talán sokszor bele sem gondolunk, hogy mindennapi döntéseinkkel, magatartásainkkal valójában sorozatosan kockázatot vállalunk. Bár a közlekedésben igyekszünk a KRESZ szabályainak megfelelően részt venni, mindig felléphetnek olyan tényezők, amelyek bekövetkezését nem tudjuk irányítani, mégis hatással lehetnek saját magunk és vagyontárgyaink épségére. Akárhányszor úgy döntünk, hogy autóval indulunk útnak, vállaljuk egy esetleges káresemény (például defekt vagy karambol) bekövetkezésének kockázatát. A jog számára megválaszolandó kérdés ugyanakkor az, hogy a kár mint negatív vagyoni hatás jogkövetkezményeit ki köteles viselni.

A kockázat és a kár két, egymással szervesen összefüggő fogalom: míg utóbbi a már ténylegesen bekövetkezett negatív változás, addig előbbi pusztán ennek lehetősége.¹ A kár- és kockázattelepítés azt jelenti, hogy ugyanarra a személyre telepítik a kárt, akire egyben a kockázatot is. A különbség abban áll, hogy aki a kockázatot viseli, az nem biztos, hogy kárt is fog viselni, hiszen a káresemény bekövetkezése egész egyszerűen el is maradhat.²

Egy hétköznapi közlekedési baleset esetén azonban nem csak a két sofőr jogviszonyáról beszélhetünk, hiszen a kárrendezési folyamatba további felek is bekapcsolódhatnak. Tétélezzük fel, hogy a balesetet okozó fél – a jogszabályi kötelezés ellenére – nem rendelkezik kötelező gépjármű-felelősségbiztosítással. A károsult sofőr ezért a Magyar Biztosítók Szövetségéhez (MABISZ) fordul, hogy az általuk kezelt Kártalanítási Alapból nyerjen kompenzációt. A MABISZ ebből az alapból kártalanítja a véten sofőrt, majd regressz igényt érvényesít a „biztosítatlan” károkozóval szemben: a bonyolult folyamat lezárásaként tehát eljutunk arra a pontra, hogy az viseli a kárt, aki azt ténylegesen

---

¹ A kár (*damnum*) legáltalánosabb megfogalmazásban nem más, mint az a vagyoni hátrány, amelyeket valaki egy károsító tény (ügynevezett kár-ok) következményeként elszenvedett. Ld. Csoknya Tünde Éva – Jusztinger János: A római kötelmi jog alapfogalmai. In: A római jog alapfogalmai. (szerk. Csoknya Tünde Éva – Jusztinger János) Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2018. 83. o.

² Tókey Balázs: A jóhiszeműség szerepe a kár- és kockázattelepítésben. *Gazdaság és Jog* 2020/10. sz. 1. o.

okozta.³

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban: Ptk.) kártelepítési szabályainak legfőbb célja, hogy a kárt olyan személy viselje, aki képes a legkisebb anyagi ráfordítással, a lehető leghatékonyabban megelőzni a kár bekövetkezését.⁴ A kárviselés a következő esetkörök szerint valósulhat meg:

- a) A *casum sentit dominus* elv értelmében a károsult maga viseli azokat a károkat, amelyek megtérítésére senki mást nem lehet kötelezni. E kártelepítési szabályt kell alkalmazni, ha nincs tényleges károkozó, illetve személye nem állapítható meg, vagy ha a károsult saját magának okozta a kárt. Felmerülhet olyan eset is, amikor beazonosítható a károkozó, mégis a károsultra hárulnak a kárkövetkezmények: ez a helyzet akkor állhat elő, ha a károkozó nem tehető felelőssé (például a kimentési okok fennállta bizonyított, a káresemény bekövetkezése nem volt előrelátható, vagy a károkozás jogellenessége nem megállapítható és nincs kártalanítási kötelezettség).
- b) Legtisztább esetben a tényleges károkozó viseli a kárt, amennyiben személye azonosítható, a deliktuális vagy kontraktuális felelősség feltételei fennállnak, és azok alól nem tudja kimenteni magát.
- c) Közvetett károkozóként a kár tényleges okozójától eltérő személy viseli a kárt a másért való felelősség,⁵ illetve a károkozó dologért való felelősség⁶ esetén, valamint akkor, ha a kárt a közvetett károkozó érdekében okozták.
- d) Kivételes helyzetben a jog „mindenkire”, azaz az egész társadalomra telepíti a kárt. E kategóriába tartoznak az állam és szervei által jogellenesen okozott károk, valamint a

³ A kárrendezési folyamat szabályaihoz ld. 2009. évi LXII. törvény a kötelező gépjármű-felelősségbiztosításról.

⁴ *Tőkey*: i. m. 2. o.

⁵ Dogmatikailag ugyanakkor nem felelősségről, hanem helytállásról beszélünk a más személy károkozásért viselt felelősség esetében. Bár sokszor összekeverik a két fogalmat, mégis alapvető különbségek állnak fenn közöttük. Míg a felelősséget jogellenes magatartás keletkezteti, addig a helytállásra kötelezett személy esetében a jogellenesség fel sem merülhet. A helytállásra, illetve felelősségre kötelezettek személye is eltér: főszabály szerint a kártérítési felelősség azt terheli, aki a károkozó magatartást tanúsította, vagy elmulasztotta megtenni azokat a kötelezettségeket, amelyekkel a kár megelőzhető, elhárítható vagy csökkenthető lett volna. A helytállás esetében a kötelezett eltér attól a személytől, akinek a magatartása a fizetési kötelezettséget keletkeztette. Felelősség esetén a reparáció mellett a prevenció cél is indokolja a kártérítést. A helytállásnál azonban – jogellenesség hiányában – a fizetési kötelezettség értelemszerűen nem szolgálhat arra, hogy „visszatartsa” a kötelezettet az ilyen magatartás megismétlésétől. A helytállás és a felelősség közti különbség jól érzékelhető a társasági jog szabályaiban, ehhez ld. *Miskolczi Bodnár* Péter: Helytállás a társaság tartozásáért. In: *A puro pura defluit aqva. Ünnepi tanulmányok Nochta Tibor professzor 60. születésnapja tiszteletére.* (szerk. Benke József – Fabó Tibor) PTE ÁJK, Pécs 2018. 197-209. o.

⁶ Károkozó dolognak minősülhetnek például a mesterséges intelligenciával bíró, önvezető járművek. A 21. század egyik kihívása az autonóm gépjárművek felelősségi rendszerének megalkotása, amely folyamatos kooperációt követel meg a jogászok és a technológiai szakemberek között. A témához ld. bővebben *Udvary* Sándor: Az önvezető gépjárművek egyes felelősségi kérdései. *Magyar Közigazgatás* 2019/2. sz. 146-155. o. és *Kecskés* Gábor: Az autonóm járművek jogi kérdéseinek nemzetközi kontextusa, különös tekintettel a környezetjogi vetületekre. *Állam- és Jogtudomány* 2020/4. sz. 52-64. o.

közérdekű tevékenység által – szándéktól függetlenül – bekövetkezett káresemények, amelyek esetében jogszabály kifejezett rendelkezése alapján kártalanításnak van helye.⁷

Érdeemes a jóhiszeműségről is szólni, amely mint szubjektív kategória szerepet játszik a kártelepítésben. Jó példaként szolgál ennek bemutatására a jogalap nélküli birtoklás: ha valaki – jellemzően a dolog tulajdonosa – mástól e címen visszakövetel egy dolgot, amelyben a jogalap nélküli birtoklás alatt károk keletkeztek, akkor a birtokos jó- vagy rosszhiszeműségétől függően különböző kárviselési szabályokat kell alkalmazni. Aki jóhiszemű, az nem tudja, és nem is kell tudnia, hogy a fennálló, de látszólagos helyzet a tényleges, jog által elismert valóságtól eltér. A rosszhiszemű személy ezzel szemben tudja, illetve kellő körületek mellett tudnia kellene, hogy a látszólagos helyzet nem felel meg a jogszerű valóságnak.⁸ A Ptk. 5:11. § (2) bekezdése alapján a jóhiszemű jogalap nélküli birtokos az addig terjedő időre, amíg a birtokot tőle a jegyző vagy a bíróság előtt vissza nem követelik, nem felelős a dologban bekövetkezett károkért. E szabály tehát a jogosultra telepíti a kárt, amelyet a jogalap nélküli birtokos – vagy tőle független harmadik személy – okozott a dologban. A rosszhiszemű birtokosnak a Ptk. 5:11. § (3) bekezdése szerint szigorúbb következményekkel kell számolnia, ugyanis a deliktuális felelősség szabályai szerint köteles megtéríteni a dologban keletkezett mindazon károkat, amelyek a jogosultnál nem következtek volna be. Az eltérő kárviselési szabály indoka, hogy a jóhiszemű birtokos abban a feltevésben van, hogy birtoklása jogilag megalapozott, ezért a dolgot úgy használhatja, úgy tehet benne kárt, ahogy csak kívánja: magatartása a jóhiszeműsége miatt nem lesz felróható.⁹

III. A felróható károsulti közrehatás értékelése a kármegosztásban

A korábbi Ptk.-hoz fűzött, 36. számú Polgári Kollégiumi állásfoglalás értelmében, „*ha a károkozó magatartás előidézésében, a kár bekövetkezésében, a kár súlyosbodásában az elvárható magatartást elmulasztó károsult is közrehatott, magatartásának következményeit a károsult maga viseli. Ez esetben a Ptk. 340. §-ának (1) bekezdése szerint kármegosztásnak van helye.*”¹⁰ Az új kódex beemelte az állásfoglalás tartalmát a tételes szabályai közé, kiterjesztve a károsult közreható magatartásának körét a kármegelőzési kötelezettségre is.¹¹

A károsulti magatartás általában a jogtárgysérelem bekövetkezésének időpontja szerint vizsgálendő. A konkrét közrehatás megvalósul azzal, hogy a károsult felróható magatartásával még a jogtárgy sérelme (illetve a kár bekövetkezte) előtt „*bekapcsolódik a károsodáshoz vezető okfolyamatba.*”¹²

⁷ *Tókegy*: i. m. 2. o.

⁸ *Bíró György*: Egyes (magán)jogi elvek egymás közti viszonyáról. In: *Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára.* (szerk. Szabó Imre – Tóth Károly) Szegedi Tudományegyetem, Szeged 2007. 64-65. o.

⁹ *Tókegy*: i. m. 4. o.

¹⁰ A Polgári Kollégium 36. számú állásfoglalása. <https://kuria-birosag.hu/hu/koll-allasfoglalasok/pk-36> (2022. 09. 12.)

¹¹ *Fuglinszky Ádám*: Felróható károsulti közrehatás és kárenyhítési kötelezettség a magyar polgári jogban. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2008/4. sz. 25-26. o.

¹² *Fuglinszky Ádám*: *Kártérítési jog.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2015. 301. o.

Ebben az esetben a kármegosztás minden bekövetkezett kárfajta megtérítésére kihat. A kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettségek megszegése azonban a jogtárgysérelem bekövetkezését követően bír relevanciával. Ezekben az esetekben az adott kártípusok következményeinek enyhítéséhez különböző intézkedések alkalmasak, így a kárenyhítési kötelezettség a kár típusának tükrében vizsgálandó, és a kármegosztásáról is ennek megfelelően kell rendelkezni.¹³

A kármegosztás csak akkor merülhet fel kárrendezési opcióként, ha a károsult felróhatóan, azaz nem úgy járt el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható. A felróhatóság itt közelebbről azt jelenti, hogy a károsult közrehatott a kár bekövetkezésében, valamint nem háritotta el és nem enyhítette azt, annak ellenére, hogy az adott helyzetben ez tőle elvárható lett volna. A PK 36. számú állásfoglalása szerint az elvárhatóság megítélésénél figyelembe kell venni, hogy „a károkozótól nagyobb mértékben lehet elvárni, hogy felismerje a kár bekövetkezésének lehetőségét, mint a károsulttól a károsodás veszélyének a felismerését. A károsult számolhat azszal a következménnyel, hogy a károkozástól mindenkinek tartózkodnia kell, kivételes esetektől eltekintve tehát nem várható tőle a szokásokat meghaladó elhárítási készenlét.” Ezt a rendelkezést követendőnek tartjuk a kárenyhítési kötelezettség értékelésénél is, hiszen a károsulttól nem várható el, hogy rendkívüli, szokatlan nagy kockázattal járó intézkedéseket tegyen meg, amely esetleg saját vagy egyéb vagyontárgyainak sérelmével járhat.

Jól szemléltethető a kármegelőzési és kárenyhítési kötelezettség között húzódó határ, a Legfelsőbb Bíróság egy 2009-ben meghozott ítéletével:

A halászati tevékenységet folytató felperes villamosenergia szolgáltatására irányuló közüzemi szerződést kötött az alperessel. A felperes – kaviár előállítás céljából – tokhalakat nevel, amelyek rendkívül oxigénigényesek, így a megfelelő oxigénszint biztosítása érdekében a medencét folyamatosan árammal kell működtetni. A perbeli napon a haltelepen megszűnt az áramellátás, ezért a felperes több alkalommal próbált bejelentést tenni az alperesnek, azonban az alperes alkalmazottja csak hosszú órák elteltével érkezett ki a helyszínre, hogy a hibát elhárítsa. Az áramkimaradás következtében több ezer hal elpusztult, így a felperes keresetében szerződésszegéssel okozott kár megtérítése jogcímén 63 millió forint és kamatai megfizetésére kérte az alperes kötelezését. Az alperes a kereset elutasítását kérte arra hivatkozva, hogy a felperestől a kárelhárítási, illetőleg kármegelőzési kötelezettsége folytán elvárható volt, hogy tartalék áramforrásról gondoskodjon, s mivel ezt nem tette, a kárelhárítási, kárenyhítési kötelezettségét megszegte.

A károsult magatartásának értékelésében nem volt egységes az eljáró bíróságok álláspontja. Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a károsult kellő gondossággal járt el a kárelhárítással összefüggésben, mivel a két nappal korábban meghibásodott – éppen áramkimaradás esetén működtethető – aggregátor helyett rajta kívül álló okok miatt nem tudott újat vásárolni, amely a kár

---

¹³ Uo.

megelőzésében, illetőleg az enyhítésében segítette volna. A másodfokon eljáró bíróság egyetértett az elsőfokú bírósággal abban, hogy a felperes az áramszünet bekövetkezésekor a kárenyhítési kötelezettsége körében minden tőle telhető tevékenységet elvégzett. Álláspontja szerint a kármegelőzési kötelezettségét azonban nem teljesítette a felperes, mert nem gondoskodott arról, hogy az átmeneti időszakra megfelelő tartalék energiaforrás rendelkezésére álljon, pedig ez elvárható lett volna tőle.¹⁴

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a másodfokú bíróság jogerős ítéletében a konkrét helyzettől függetlenül, szinte objektivizálta a kárelhárítási kötelezettséget a felperes terhére: „*Ez a kötelezettség ugyanis nem általában, és nem az adott helyzettől elválasztva terheli a károsult felperest, hanem éppen ahhoz képest, hogy a szerződéses jogviszony alapján a szolgáltató-károkozónak milyen kötelezettségei vannak.*” Ennek megfelelően, a kármegelőzési kötelezettség akként értelmezhető, hogy a károsult addig, ameddig a hiba bejelentését az alperes nem fogadja, és a hibát el nem elhárítja, tanúsítsa az elvárható magatartást. Ez azonban nem terjeszthető ki annyira, hogy a szolgáltató hibája miatt kimaradt áramellátás esetén – bármikor is javítja majd ki a hibát – a károsult a teljes időre biztosítsa az áramellátását. A kármegosztásra alapot adó ok hiányában az alperest a felperes teljes kárának megtérítésére kötelezte.

A károsulti közrehatás lényege tehát a károkozó és károsult közötti kármegosztásban rejlik: amennyiben megállapítható, hogy a Ptk. 6:525. § (1) bekezdésében foglalt kötelezettségeket a károkozó neki felróható módon megszegte, a keletkezett kárt a károkozó nem köteles megtéríteni, vagyis azt a szabály a károsultra telepíti. Mindez azt jelenti, hogy amennyiben bebizonyosodik, hogy a károsult felróható magatartására vezethető vissza a kár valamely része, akkor ennek megtérítése alól mentesül a károkozó.¹⁵ A kármegosztás során lényegében azt kell meghatározni, hogy a bekövetkezett kár mely hányada terhelhető a károkozó, és mely hányada a károsult terhére.¹⁶

Lábady Tamás az egyetemleges kárfelelősök belső viszonyához hasonlítja a Ptk. kármegosztási szisztémáját, amely „*első helyen a felróhatóság alapú, ennek megállapíthatósága hiányában az okozatosság-közrehatás alapú kármegosztást rendel, és ha ez sem állapítható meg, akkor úgy rendelkezik, hogy a kárt a károkozó és a károsult között egyenlő arányban kell megosztani.*”¹⁷

A felróhatóság körében vizsgálandó elsősorban a károkozó és a károsult magatartásának viszonya: meg kell határozni, hogy milyen mértékben és egymáshoz képest milyen arányban tértek el a tőlük elvárható magatartás mércéjétől. Fuglinszky Ádám úgy véli, hogy e szabályt kizárólag akkor lehet alkalmazni, ha az elbírálás alapjául szolgáló felelősségi tényállás felróhatósági alapú. Amennyiben

¹⁴ EH 2009.2042: Legf. Bír. Pfv. III. 20.839/2009.

¹⁵ *Nochta* Tibor: A kármegelőzés polgári jogi eszközeiről. Jogtudományi Közlöny 1989/3. sz. 129. o.

¹⁶ *Pribula* László: A károsulti közrehatás. Jogtudományi Közlöny 2010/5. sz. 252. o.

¹⁷ *Lábady* Tamás: A deliktualis felelősség fontosabb változásai az új Ptk.-ban. Jogtudományi Közlöny 2014/4. sz. 173. o.

objektív – vagy felróhatósági alapú, viszont annak aránya nem megállapítható –, akkor a második fordulat alapján, azaz a közrehatás (valójában inkább okozatosság) aránya szerint kell megosztani a kárt. Mivel a felróhatóság aránya alapvetően bírói mérlegelés útján meghatározható jogkérdés, így Fuglinszky szerint utóbbi esetben ritkán lesz szükség arra, hogy a kárt a közrehatás alapján osszák meg.¹⁸

A közrehatás aránya ugyancsak jogkérdés: arról kell dönteni, hogy a károsult magatartása a károkozóéhoz képest mennyiben – milyen százalékban – járult hozzá az okfolyamathoz, amely a káresemény bekövetkezéséhez vezetett. Amennyiben a két ismertetett módon nem határozható meg a kármegosztás tényleges aránya, úgy végső esetben a károsult és a károkozó között egyenlő mértékben kell megosztani a kárt.

IV. Összegzés

E tanulmány elsősorban arra a kérdésre kereste a választ, hogy a modern kárfelelősségi jogban milyen tényezők bírnak kiemelt jelentőséggel a kárfelszámítás során, vagyis mitől függ a kár „kompenzálhatósága”.

Megállapítottam, hogy a kockázat- és kártelepítés a kártérítési jog egyik legfontosabb intézménye, mivel a gazdasági és társadalmi folyamatok sorozatos kockázatvállalást kívánnak meg a jogalanyoktól: ahol pedig kockázat van, ott a kár is megjelenhet, így indokolt a két fogalom együttes vizsgálata. Áttekintettem a kárviselés lehetséges esetköreit, illetve felhívtam a figyelmet a jogalap nélküli birtoklásra is, amely esetében eltérő kárviselési szabályokat kell alkalmazni.

A károsulti közrehatás kapcsán ismertetett jogesettel a kárenyhítési és kármegelőzési kötelezettségek elvárhatóságának mértékére kívántam hangsúlyt helyezni. Álláspontom szerint a károsulti magatartás értékelése nem lehet objektív mérce tárgya: mindig az adott helyzetben és a felek adott kötelezettségeihez mérten vizsgálható.

Ahogy azt a bevezető gondolatok között is megjegyeztem, a kártérítési jog – és valójában az egész polgári jog – egy folyamatosan mozgásban lévő jogterület, amelyet nagymértékben befolyásolnak a különböző társadalmi-gazdasági hatások. A szüntelenül változó körülményekre tekintettel tehát a kártérítési jog fő dilemmája, hogy a károsult milyen igényt érvényesíthet, illetve tud-e egyáltalán kárigénnyel élni: a kárfelszámítást befolyásoló tényezők vizsgálatának e kérdések megválaszolásakor jut kiemelt szerep.

---

¹⁸ Fuglinszky: Kártérítési jog... 304. o.